

magazin istoric

ANUL XIX NR. 6 (219) Iunie 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 6 (219)
iunie 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

2

3

SUMAR

Tezaurul înțelepciunii înaintașilor: <i>Ștefan Ștefănescu</i>	2
Historia românilor în arta monumentală (II): <i>Valeriu Buduru, Marian Ștefan</i>	5
CONTINUITATE ȘI UNITATE ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ	
• Sensuri profunde ale unei noțiuni istorice — descălecatul: <i>Ștefan S. Gorovei</i>	11
• Țările românilor în zorii evului mediu: <i>Radu Popa</i>	13
• Curți și reședințe domnești — Roman: <i>Lucian Chițescu</i>	17
Mihai Viteazul — un portret necunoscut: <i>Dan O. Giuvelca</i>	19
Marcu Beza — Amintiri: <i>Constantin Darie</i>	21
De la Pitel la Althing și veacul-saga: <i>Ghenrih Anohin</i>	25
Omul — eroul principal al istoriei: <i>Jean Pariseau</i>	29
Confucius — 2 535 ani de la naștere: <i>Zou Ting</i>	30
Pe urmele strămoșilor: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
De la Dumbarton Oaks la San Francisco: <i>Eugen Preda</i>	34
Itinerar istoric pe Dunăre (II): <i>Vasile Smădărescu</i>	41
Dosare secrete ale diplomației revizioniste. Imposibilul tratat: <i>Mihai Rețegan</i>	43
În București, acum 50 ani	46
Documentele secolului XX. Conferința miniștrilor afacerilor externe ale U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (V)	50
74 c.n. Massada — pagină a rezistenței antiromane: <i>André Paul</i>	54
Năstrușnica particulă „de“: <i>Leon Sărățeanu</i>	57
Documente celebre din secolul XV — Magna Valachia: <i>Ion Dumitriu-Snagov</i>	61
• Cărți sosite la redacție... 45 • Clio zîmbește... 61 • Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

① ④ În valoroasa colecție de obiecte și opere de artă a lui Marcu Beza, aflată astăzi la Muzeul colecțiilor de artă din București, se remarcă și aceste piese: pictură persană pe lemn, din secolul XVIII, și ferecătură de carte dăruită de voievodul Constantin Brîncoveanu lăcașului Sinai (*Marcu Beza: Amintiri*, p. 21)

② Venerat în China vreme de 2 500 ani, ca „dascălul celor 10 000 generații”, Confucius a creat o filozofie răspîndită nu numai în țara sa, ci și în alte părți ale Asiei. Statuia marelui gânditor chinez, dezvelită în 1984 în districtul său natal, Qufu, cu prilejul celebrării a 2 535 ani de la naștere (*Confucius — 2 535 ani de la naștere*, p. 30)

③ O ilustrativă mărturie a artei medievale islandeze: detaliu dintr-un covor brodat, datînd probabil din sec. XVII (*File din istoria Islandei*, p. 25)

Nimic nu se poate construi ignorând trecutul. Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul.

NICOLAE CEAUȘESCU

Deceniile
Epocii Ceaușescu

TEZAUURUL ÎNȚELEPCIUNII ÎNAINȚAȘILOR

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU,

membru corespondent al Academiei R.S. România

Transformările din ultimii douăzeci de ani, definitorii pentru ceea ce numim cu legitimitate mândrie „Epoca Ceaușescu”, au avut un rol însemnat și în așezarea noii istoriografii românești pe bazele marii ei tradiții progresiste, a concepției științifice materialist-dialectice. Îndemnul permanent al secretarului general al partidului la creație și, în acest cadru, la valorificarea a tot ceea ce este prețios din moștenirea culturală a înaintașilor s-a răsfrânt benefic și asupra istoriei ca știință. Din 1965, producția istoriografiei a luat o deosebită amploare. Ea s-a manifestat printr-o creștere a aparițiilor editoriale, care acoperă teme majore ale istoriei naționale sau de istorie a relațiilor internaționale ale României, de la corpusuri de izvoare istorice, la producția istoriografică a marilor noștri istorici și la elaborarea de lucrări și sinteze atât în ediții complete, cât și în studii și articole publicate în reviste de specialitate. Chiar și numai o simplă enumerare a principalelor volume de istorie apărute în acești ani ne poate da o imagine a importanței deosebite care s-a acordat, alături de toate celelalte domenii ale vieții economice, sociale și culturale și istoriografiei românești în perioada amintită.

Preocuparea pentru preluarea și dezvoltarea a tot ce a fost valoros, înaintat, în istoriografia din trecut și-a găsit expresia într-un vast program de editare a marilor noștri istorici, înfăptuit în acești 20 ani și care se continuă. De la edițiile critice din domeniul cronicilor medievale și până la scrierile unora dintre istoricii contemporani, programul cuprinde producții durabile, care au dat și dau forță istoriografiei românești, inserându-i valorile în circuitul de valori internaționale.

Vastul program de valorificare a producției istoriografice este rodul muncii laborioase

desfășurate de un mare număr de istorici și alți specialiști, care — cu pasiune și răspundere — s-au consacrat activității de editare, în spirit riguros științific, a operelor istoriografice, începând cu cele mai vechi lucrări.

Așa, de pildă, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, monumentală creație a evului mediu românesc, a cunoscut o exemplară ediție critică. De o mare atenție s-au bucurat și operele cărturarilor umaniști. Dispunem, astfel, de o frumoasă ediție cu texte alese din opera umanistului român din Transilvania Nicolaus Olahus.

Ediția critică a *Letopiseșului Țării Moldovei*, a lui Gr. Ureche, publicată în 1916 a fost urmată de noi ediții realizate în anii de după Congresul IX al P.C.R. Tot în aceste ultime două decenii a fost realizată și cea mai bună ediție critică a operei lui Miron Costin, continuator al lui Gr. Ureche, preocupat până la obsesie de răspunderea pe care o are istoricul în ceea ce scrie, de necesitatea de a căuta adevărul ca țintă a trudei sale, spirit de care era animat și stolnicul Constantin Cantacuzino, alături de alți cronicari munteni ale căror scrieri au revăzut, de curind, lumina tiparului.

Pentru cronică luj I. Neculce, socotit de Mihail Sadoveanu „cel dintîi povestitor artist al nostru”, s-a editat într-o ediție critică model *Letopiseșul Țării Moldovei*.

Cu Dimitrie Cantemir istoriografia românească avea să se ridice, pe planul erudiției și spiritului critic în investigarea izvoarelor documentare, la nivelul marilor realizări din alte țări. Din nevoia de a înțelege cit mai exact substanța și sensul isto-

riei românești, D. Cantemir a raportat permanent istoria românească la cea universală.

De altfel, încă de la începuturile ei, istoriografia românească se străduise să pătrundă în înălțăturile cauzale largi dintre fenomenele istoriei naționale și cele universale. În virtutea lor, Grigore Ureche, intercalase în expunerea evenimentelor de istorie moldovenească capitolul *Povestea și tocmela altor țări ce sînt prin prejur, cum nu se cade să le pomenim, fiindu-ne vecini de aproape*. Miron Costin și Nicolae Costin au realizat un pas înainte pe drumul deschis de Ureche, iar D. Cantemir a reușit să impună istoriografia românească în importante domenii de istorie universală, cum a fost cel al *Istoriei Imperiului otoman* (al cărei manuscris original a fost de curînd depistat la Harvard University în Statele Unite¹), domenii în care a dat o lucrare ce a făcut mult timp autoritate în materie și l-a ridicat pe descendentul din răzeși moldoveni în rîndul marilor savanți ai vremii.

Din creația științifică a lui D. Cantemir — concepută să vadă lumina tiparului sub forma de *Opere complete* — au apărut pînă în prezent mai multe lucrări.

Opera capitală a lui D. Cantemir și monumentul cel mai reprezentativ al culturii umaniste și preiluministe românești, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, răspîndit în Transilvania, avea să slujească ca lucrare de informație istorică pentru corifeii „Școlii ardelenne”. Întăriți, prin lectura lui, în convingerea pe care o aveau în privința drepturilor istorice ale românilor din Transilvania și a rolului jucat în istorie de poporul român în ansamblu, reprezentanții „Școlii ardelenne” — Samuil Micu, Petru Maior, Gh. Șincai — ale căror scrieri sînt azi cunoscute publicului prin ediții remarcabile, au promovat o adevărată revoluție intelectuală. Ideile enunțate de ei au trecut repede din Transilvania în celelalte provincii istorice românești, unde, cîștigînd în amploare, au pregătît admirabil, pe întreg pămîntul țării, marele moment hotărîtor în istoria ei — anul revoluționar 1848.

Dintre reprezentanții de seamă ai romantismului în istoriografie s-a impus, în primul rînd, Nicolae Bălcescu. Influențat de istoricii francezi, de François Guizot, de Augustin Thierry și îndeosebi de Jules Michelet, depășindu-i însă în ce privește concepția istorică, apropiată de materialismul istoric, N. Bălcescu a durat o operă ce-l face actual și azi. Antrenat în revoluția de înnoiri sociale, de făurire a României moderne, pe care a slujit-o pînă la sacrificiu, Bălcescu, „erou al suferinței” — cum îl numea N. Iorga — ne apare în timpca simbolul istoricului militant de largă viziune, a patriotului înflăcărat, identificat cu marile idealuri ale vremii sale, încrezător în viitorul României, căreia i-a dăruit viața și opera sa veșnic nemuritoare. Opera sa a fost valorificată în trei volume, reunind cele mai importante scrieri ale marelui revoluționar de la jumătatea veacului trecut.

Un alt mare reprezentant al romantismului în istoriografie, a cărui operă a cunoscut în zilele noastre un veșmint nou, a fost Mihail Kogălniceanu, pe care Octavian Goga îl socotea „primul creier românesc organizat în sens modern”. Prezent în toate ceasurile hotărîtoare ale istoriei noastre în secolul XIX — revoluția pașoptistă, Unirea, eliberarea clăcașilor, independența — Kogălniceanu a militat cu toate forțele sale pentru ideea dădică, ideea unirii tuturor ținuturilor românești într-un singur stat, exprimată deschis încă din anii tinereții în paginile *Daciei literare*.

Din opera lui M. Kogălniceanu, prevăzută să apară integral în ediție critică, au apărut pînă acum la Editura Academiei 8 volume. Din 1967 a început și editarea operelor altui revoluționar pașoptist Ion Heliade Rădulescu.

Istoriografia romantică a epocii postrevoluționare este ilustrată prin reeditarea unora din scrierile lui Alexandru Odobescu (*Tezaurul de la Pietroasa*) și B.P. Hasdeu (*Ion Vodă cel Cumplit, Scrieri istorice*, 2 vol., *Etymologicum Magnum Romaniae*, 2 vol. și *Istoria critică a românilor*). Publicist și literat, lingvist și filolog, economist și jurist, B.P. Hasdeu a fost înainte de toate cel mai mare istoric al generației lui. El a grăbit — după expresia lui N. Iorga — „dezvoltarea studiilor istorice, aruncînd în circulație, mai ales pentru vremurile mai vechi, prin *Istoria critică* o uriașă mulțime de informație nouă”, impunîndu-se ca simbol al afirmării erudite a istoriografiei românești.

Pentru trecerea de la istoriografia romantică a epocii postrevoluționare la istoriografia pozitivistă, cel mai reprezentativ istoric român, de valoare universală, a fost, fără îndoială, A.D. Xenopol. Lucrările sale de filozofie a istoriei au avut un larg ecou internațional și l-au situat pe istoricul român printre marii savanți, filozofi ai istoriei. Respingînd idealismul kantian și neokantian, Xenopol a afirmat obiectivitatea cunoașterii științifice, faptul că știința, inclusiv știința istoriei nu este o pură creație a spiritului nostru, ci produsul unei reflecții a realității.

S-au retipărit în aceste ultime două decenii din opera lui A.D. Xenopol, texte alese din *Opere economice* și *Scrieri sociale și filozofice*. Este în curs de publicare o ediție critică a *Istoriei românilor*.

Spre sfîrșitul secolului XIX și începutul veacului următor, cînd curentul pozitivist a devenit dominant în istoriografie, cercetarea istorică românească a cunoscut, ca și alte domenii ale științei, o evoluție deosebit de productivă. Aceasta s-a manifestat pe fondul de avînt economic, înlesnit de independența politică de stat cîștigată de România în cursul războiului din 1877-1878. Formați, cei mai mulți dintre ei, în marile centre culturale științifice europene, istoricii români au reușit să impună rezultatele cercetărilor lor atenției cercurilor științifice internaționale. Este perioada în care s-au afirmat, pe lîngă mai vechea generație de istorici din care făceau parte B.P. Hasdeu, Al. Odobescu, V.A. Ure-

¹ Magazin istoric, nr. 1/1985.

chiă, A.D. Xenopol, nume noi, de autoritate: N. Iorga, D. Onciul, I. Bogdan, V. Pârvan, C. Giurescu. Activitatea lor a definit o perioadă de mari realizări istoriografice: de la ediții critice de izvoare, adevărate modele ale genului, la lucrări monografice de largă informație și orizont istoric; de la efortul pentru mari sinteze de istoria românilor, la lucrări de istorie universală.

Interesul care se manifestă azi pentru multe din operele realizate de istoricii amintiți și intrate în fondul nostru istoriografic ca lucrări de referință explică preocuparea susținută de republicare a lor. Astfel, a fost reeditată aproape în întregime opera lui D. Onciul. O bună parte din creația lui I. Bogdan a fost publicată într-un volum masiv de *Scriseri alese*, iar din opera lui Vasile Pârvan, creatorul școlii românești moderne de arheologie, au apărut o seamă de lucrări reprezentative (*Dacia, Începuturile vieții romane la grurile Durdării*), precum și scrierea sa fundamentală, *Getica*.

O atenție specială s-a acordat reeditării operei lui N. Iorga, cel mai mare istoric român. Începând din 1965, când au apărut două volume de *Pagini alese*, care s-au bucurat de un extraordinar succes, an de an au apărut la mai multe edituri lucrări ale lui N. Iorga, dintre care se cuvin amintite *Materiale pentru o istoriologie umană; Istoria vieții bizantine; Bizanț după Bizanț* etc.

Sub egida institutului citorit de N. Iorga și care-i poartă numele, Editura științifică și enciclopedică a început, din 1982, să publice o vastă ediție critică a operei lui N. Iorga. Au apărut până acum 2 volume, unul care cuprinde *Opere economice*, al doilea, *Studii asupra evului mediu românesc*. Inițind publicarea sistematică a operei savantului, Institutul de istorie „N. Iorga” înțelege să introducă în această ediție critică acele scrieri definitorii pentru înțelegerea rolului pe care N. Iorga l-a avut în dezvoltarea istoriografiei românești, ca și pentru contribuția lui la scrierea acelei istorii a umanității în care să se regăsească partea de civilizație adusă de fiecare popor.

Din opera istoricilor care s-au afirmat în perioada interbelică, când în sfera cercetării, o pondere însemnată a ocupat istoria socială, economică, culturală, ca și instituțiile, au fost republicate lucrări ale lui Gh. Brătianu (*Tradiția istorică despre înțelegerea statelor românești*), George Murnu (*Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*), Victor Papacostea (*Civilizație românească și civilizație balcanică*), I. Lupaș (*Scriseri alese*, vol. I), I. Moga (*Scriseri istorice 1926-1946*), A. Oțetea (*Scriseri istorice alese*).

O direcție importantă spre care s-a concentrat efortul de valorificare a gândirii social-politice și istorice românești din trecut în aceste două decenii a fost repunerea în circuitul științific a literaturii privitoare la trecutul de luptă al mișcării muncitorești și

socialiste din România. Alături de volumele de *Documente* privind istoria mișcării muncitorești, de culegerile de articole din presa muncitorească și democrață, ca și de scrierile cu caracter social-politic ale unor reprezentanți de seamă ai mișcării muncitorești, o preocupare majoră a fost aceea a repunerii în circuitul valorilor istorice a operei integrale a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea — teoretician de seamă al mișcării socialiste internaționale și din țara noastră. Ediția de *Opere complete* de C. Dobrogeanu-Gherea a apărut în opt volume sub egida Institutului de studii istorice și social-politice. Tot sub egida I.S.I.S.P. au apărut și alte lucrări importante, între care un loc deosebit l-a ocupat reeditarea principalelor scrieri și a publicisticii cu caracter politic și social-istoric ale lui Lucrețiu Pătrășcanu, Raicu Ionescu-Rion, Nicolae Codreanu, Panait Mușoiu, Ioan Nădejde, I.C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, M.G. Bujor ș.a.

Aceste câteva repere majore în vasta operă istoriografică din țara noastră relevă justa orientare a documentelor de partid privind valorificarea moștenirii culturale a țării, spiritul profund științific în care este conceput acest program de editări, inclus în documentele Plenarei din 1-2 iunie 1982, documente devenite, prin hotărârile Conferinței Naționale a partidului din 1982 și ale Congresului XIII, parte integrantă a programului partidului. Niciodată, în trecut, opera istoriografică nu a fost editată cu atita stăruință și acuratețe științifică ca în aceste ultime două decenii, niciodată nu a existat o preocupare atât de susținută ca în acești douăzeci de ani pentru aducerea la lumină a fiecărei pagini de valoare privind trecutul glorios al patriei.

În aceste două decenii ce încorporează perioada cea mai glorioasă din istoria poporului nostru, opere fundamentale ale istoriografiei românești și-au găsit astfel, ca adevărată, calea de pătrundere spre popor, făcând din istorie, din trecutul de luptă eroic al patriei un argument fundamental important în educarea maselor, în construirea viitorului socialist și comunist al patriei. S-a impus — așa cum sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, adevărul că „una din disciplinele sociale de cea mai mare importanță pentru înțelegerea evoluției societății omenesti în țara noastră, ca și pe plan mondial, este, după cum se știe, istoria”. Cercetarea istorică, departe de a constitui o investigație cu caracter strict documentar, trebuie să ofere „concluzii și învățăminte despre marile procese ale dezvoltării societății, ale existenței popoarelor de-a lungul timpului, punând în evidență atât ceea ce a fost valoros, progresist și a servit mersului înainte al societății, cât și piedicile ridicate de-a curmezișul evoluției omenirii”.

Menirea de ieri, de azi, de mâine — dintotdeauna — a istoriei, o menire de care cei ce muncesc în domeniul istoriografiei românești se străduiesc să se achite cu cinste și înaltă răspundere.

Cinstirea înaintașilor este un semn de civilizație și cultură pentru un popor. Este de asemenea un semn că partidul comunist, care are menirea istorică de a conduce astăzi poporul român pe calea făuririi socialismului și comunismului, este continuatorul celor mai bune tradiții de luptă pentru eliberarea socială și națională.

NICOLAE CEAUȘESCU

Deceniile
Epocii Ceaușescu

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN ARTA MONUMENTALĂ (II)

VALERIU BUDURU, MARIAN ȘTEFAN

Printre monumentele istorice — aceste cronici care, pe marile trasee ale istoriei românești păstrează, dăltuite în bronz, în platră și marmură, amintirea faptelor de glorie ale înaintașilor — operele sculpturale destinate evocării luptei pentru unitate națională și de stat au o rezonanță deosebită. Pentru că unirea a fost una din coordonatele fundamentale ale istoriei românești. Ea a constituit idealul de secole al celor mai înaintate forțe ale poporului, ideal grefat pe unitatea de neam și limbă, pe temelia de granit a continuității de viață economică și spirituală a poporului român, popor ce și-a durat existența sa de milenii pe vatra străvechii Dacii. Granițele artificiale create de imperiile vremii pe trupul pământului românesc n-au putut împiedica conștiința unității. Dimpotrivă — cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — ceea ce a caracterizat întotdeauna viața și lupta românilor „au fost legăturile strînse, permanente, între voievozatele de pe acest teritoriu, apoi între Țara Românească, Moldova, Transilvania și Dobrogea. Trebuie să spunem cu tărie că păstrarea acestor legături și comunități nu ar fi fost posibilă dacă între toate aceste teritorii, între populația care a locuit de milenii aici nu ar fi existat o strînsă unitate din toate punctele de vedere”. Pe aceste temelii adânci, precizează secretarul general al partidului, în conștiința românilor „a rămas mereu vie ideea unității, a apartenenței la același unic popor”.

Visarea iubită a voievozilor noștri

Unirea — marea faptă a unor mari înaintași, „visarea iubită a voievozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaiților noștri cei mari” — cum scria atât de înaripat Nicolae Bălcescu, a fost rezultatul firesc al luptei de veacuri dusă de poporul nostru, rezultatul unui proces care a cunoscut mai multe etape istorice. Primul pas pe această magistrală a istoriei românești a fost făcut, cum se știe, de Mihai Viteazul, unirea înfăptuită sub domnia marelui voievod exprimînd, cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, voința românilor de a-și avea un stat unitar propriu.

Deși a durat puțină vreme, marea faptă a viteazului domn a rămas mereu vie în con-

știința poporului, s-a transmis din generație în generație, de la o epocă la alta ca un însuflețitor îndemn. „Unirea Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei într-un singur stat, sub domnia glorioasă a lui Mihai Viteazul — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — a devenit un simbol și un îndemn la luptă necurmată pentru unitate și independență națională”. Recunoștința pe care poporul nostru o poartă marelui domnitor a cunoscut de-a lungul timpului multiple forme de manifestare. Ea s-a păstrat în legende, în doinele populare, s-a reflectat în scrierile marilor noștri cărturari, în suita de monumente care imortalizează în bronz, în granit și marmură aceste nemuritoare fapte.

Cît de pregnant evoca, de exemplu, în 1836-1837, istoricul Aaron Florian persona-

litate și faptele viteazului domnitor, considerînd că, pînă la Mihai, românii n-au avut „din sinul lor”, un „alt om mai mare decît dînsul, cincisprezece veacuri au lucrat ca să facă mărirea lui. Arătarea lui Mihai în mijlocul lor a fost ca un fulger strălucitor”. Sub comanda marelui voievod, sublinia istoricul, românii „cu armele în mină dezvoltară o putere destoinică de a supune pe vrăjmași, destoinică de a trage admirarea și lauda celorlalte nații, vrednică de numele și singele cel purtau în vinele lor și de drepturile ce doreau să dobîndească”. Mihai, unind pe toți românii „într-un tot, făcu o nație mare, vrednică de recunoașterea altor nații, destoinică de a se apăra și în stare de a se civiliza”.

Așezîndu-se „pe scaunul moșilor și strămoșilor săi”, scrie istoricul, marele voievod „ca un alt Temistocle se sili ca să-și dezrobească țara, să facă respectat scaunul românesc și să dea în mîna românilor puterea de a-și ținea vrednicia lor. El făcu inimile românilor primitoare de sentimente înalte și duhul lor întreprinzător de lucruri mari”. Cîntea, vrednicia, mîndria, patriotismul, slobozenia, acestea erau ideile de care erau absorbiți românii în timpul cîrmuirii lui Mihai. El „făcu atîția eroi care dădură lumii probă de ceea ce poate o nație slobodă și cîrmuită de un prinț mare...”

Arătînd că datoria istoriei românești este „ca să păstreze în veacuri isprăvile acele minunate ale acestui Ahil românesc, vrednic de a-și avea Omîerul său, care să fie cartea vitejiei, cartea românilor, cartea care să se citească cu drag de către oricine”, istoricul propunea să se ridice un monument menit să glorifice faptele lui Mihai. Românii „aibă a se mîndri cu eroul acesta care se luptă ca un leu pentru pricina cea sfîntă a dezrobirii și a slobozeniei lor, aducîndu-și aminte de ceea ce poate face o nație unită cînd este norocită ca să se nască dintr-însa un om mare. Nu-și uită niciodată că țării cîlii scumpe a lui Mihai Viteazul, pomenirii lui celii mărițe și aducerii-aminte de faptele lui celii slăvite sînt dateri a-î înălța un monument, la care să aducă totdeauna recunoștința pentru ceea ce a vrut el să facă pentru dinșii!”

Peste un deceniu, la 19 august 1848, în timpul marii adunări populare revoluționare de pe Cîmpia Libertății din București, Cezar Bolliac propunea și el ridicarea a trei „coloane [statui] în gloria și onoarea vestiilor bărbați: Mihai Bravul, Domnul Tudor și învătătorul Lazăr”.

Dezideratul s-a împlinit însă mai tîrziu, abia la 8 noiembrie 1874, cînd la București, orașul de unde, cum scria George Bariț, „soarele răsare pentru toți românii”, în fața Universității, a fost inaugurată celebra statuie ecvestră a lui Mihai Viteazul. Festivitatea

a avut loc într-o atmosferă de mare entuziasm popular, cu această ocazie Vasile Alecsandri publicînd *Odă statuei lui Mihai Viteazul*. În anii ce au urmat, statuia lui Mihai a devenit un simbol al legăturii ce unește într-un tot marile împliniri ale istoriei românești — martora multor evenimente memorabile. În ziua de 9 mai 1877, bucurăreștii, întruniți în jurul ei, și-au exprimat bucuria și adevizena față de actul proclamării independenței absolute de stat a României; după capitularea Plevnei, două din tunurile otomane din artileria vestitului general Osman Pașa au fost aduse și instalate de-o parte și de alta a monumentului, ca semn de recunoștință din partea urmașilor care duseseră mai departe gîndul înalt al marelui voievod (în 1916, tunurile au fost ridicate de trupele de ocupație ale Puterilor Centrale care ne cîtopiseră țara). În timpul acțiunii Memorandului desfășurată de frunțașii transilvăneni, lingă statuia lui Mihai, bucureștenii și-au exprimat solidaritatea cu lupta fraților asupriți de peste munți. Și tot aici, două decenii mai tîrziu, s-au desfășurat însușeșitoare manifestații pentru desăvîrșirea unității naționale și de stat a poporului nostru. În eroicele zile ale lui august 1944, în jurul statuii lui Mihai Viteazul, populația Capitalei și-a manifestat bucuria pentru victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Așa cum și-au manifestat bucuria și entuziasmul, în mai 1945, cînd au salutat victoria asupra fascismului, ca și cu numeroase alte prilejuri.

Înălță cînstire istoriei patriei

În decursul vremii, monumentului de la București i s-au adăugat altele și altele, așezate pe locurile ce și-au legat numele de domina primului „Domn al Valahiei, Transilvaniei și a toată Țara Moldovei”. În șirul însemnelor menite să evoce marile momente ale istoriei românești și — în acest cadru — ale luptei pentru unire — aceste monumente ce evocă fapta viteazului voievod se constituie într-un cuprinzător ansamblu, ele reprezentînd pagini de mare frumusețe în acea carte a vitejiei la care se gîndea istoricul Aaron Florian, carte care să fie citită cu drag de toți românii. Iar în cuprinsul acestei „cărți”, capitolul cel mai reprezentativ a fost „scris” în anii noștri, în epoca marilor împliniri ale istoriei românești, ce poartă — pe bună dreptate — numele ctitorului României contemporane, fiind cunoscută drept Epoca Ceaușescu.

Impresionante prin numărul și capacitatea lor evocatoare, monumentele consacrate istoriei Unirii, începînd cu unirea realizată de Mihai

Viteazul, alături de celelalte opere sculpturale cu caracter istoric ridicate în aceste două decenii, de când în fruntea partidului și poporului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, se relevă ca tot atâtea mărturii ale prețuirii care se acordă înaintașilor, cinstirii istoriei, relevării durabilității ei. Participarea tovarășului Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu la inaugurarea unora din aceste opere sculpturale a conferit fiecăruia din momentele amintite sensuri profunde și majore. Un astfel de moment l-a reprezentat, de exemplu, aniversarea, în 1968, la Alba Iulia, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, a unei jumătăți de veac de la unirea realizată în decembrie 1918, marea unire a tuturor românilor. Prilej de înaltă cinstire a celor care de-a lungul veacurilor au luptat pentru înfăptuirea acestui mare ideal, momentul a rămas astfel înscris în cartea de onoare a Muzeului din Alba Iulia: „Azi 28 noiembrie 1968, cu prilejul aniversării semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România, aici, la Alba Iulia, locul

memorabilului eveniment de la 1 Decembrie 1918, a fost dezvelit monumentul lui Mihai Viteazul — înfăptuitorul primei uniri a țărilor române într-un singur stat, au fost inaugurate Muzeul Unirii și Muzeul de arheologie și etnografie. Această manifestare sărbătorească constituie un prinos de recunoștință și cinstire adus de întregul nostru popor vrednicilor înaintași, luptei de veacuri a maselor populare, a celor mai înaintate forțe ale societății românești pentru realizarea năzuinței de progres și libertate, pentru făurirea statului român unitar și independent”.

La 28 septembrie 1982, cu prilejul unei vizite de lucru în județul Covasna, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu luau parte la inaugurarea, în orașul Sfintu Gheorghe, a unei impresionante compoziții sculpturale dedicată, de asemenea, voievodului care a realizat prima unire a românilor. Întreaga compoziție — care exprimă ideea unirii — are ca piesă dominantă o statuie ecvestră a domnitorului. În jur, chipurile altor cinci personaje, reprezentând un

Compoziția sculpturală dedicată lui Mihai Viteazul, inaugurată la 28 septembrie 1982, în municipiul Sfintu Gheorghe, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu și a tovarășei Elena Ceaușescu

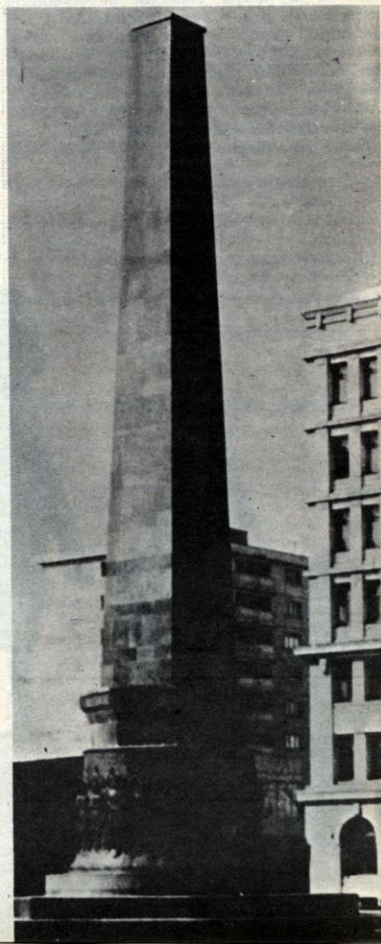
oștean muntean, unul moldovean și altul transilvănean, un stegar din oastea domnului și un căpitan de oaste a secuilor. Pe una din fețele pedestalului — textul următor: „Acest monument a fost inaugurat în ziua de 28 septembrie 1982, în prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România”.

În cuvîntarea rostită la marea adunare populară din municipiul Sf. Gheorghe, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta, referindu-se la semnificațiile monumentului, că acesta „constituie un simbol al luptei împotriva dominației străine, un simbol al unității oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Este bine cunoscut că mii și mii de secui au luptat în armatele lui Mihai Viteazul pe diferite câmpuri de bătălie, de la Dunăre pînă la Turda și pînă în Moldova. În această luptă dusă împotriva cotropitorilor străini și apoi pentru realizarea unirii într-un singur stat a celor trei principate românești, secuii și-au adus o contribuție importantă — așa cum, după aceea, în decursul secolelor, prin lupta comună a românilor, a maghiarilor, a secuilor și a altor naționalități s-a realizat tot ceea ce există pe aceste meleaguri”.

Urmărind în continuare gloriosul traseu pe care Mihai Viteazul l-a incrustat pe harta istorică a României și care, în aceste două decenii, din inițiativa președintelui Nicolae Ceaușescu, a fost marcat cu numeroase însemne ale recunoștinței, trebuie să ne reîntoarcem la Alba Iulia, unde, în mai 1975, cu prilejul împlinirii a 375 ani de la unirea celor trei țări românești, un mare basorelief înfățișînd scena intrării triumfale a lui Mihai în Alba Iulia, în 1600, a fost montat ca fundal al statuii ecvestre inaugurată în 1968. Trebuie să ne oprim apoi la Cluj, unde se află o impresionantă statuie ecvestră inaugurată în 1976, și al cărei pedestal este placat cu

basoreliefuri în bronz, înfățișînd scene din timpul bătăliei de la Călugăreni, intrarea lui Mihai în Moldova și încoronarea voievodului la Alba Iulia. Continuîndu-ne drumul pe firul acestui itinerar, trebuie să poposim la Turda, unde în 1977, cu prilejul sărbătoririi centenarului independenței României, pe locul unde în august 1601 a fost asasinat mișelește marele voievod, a fost înălțat un obelisc de 16 m, purtînd pe fațada principală efigia lui Mihai Viteazul, iar pe celelalte, stemele celor trei țări române.

Și în cîte alte locuri n-ar trebui să ne oprim urmărind aceste însemne ale recunoștinței pe traseul unirii realizată de marele voievod!

„O Românie tare și unită”

Pînă în 1859, orașul Focșani avea o împărțire cu totul neobișnuită. Granița nefirească ce separa cele două țări surori, Moldova și Țara Românească, tăia în două părți această străveche așezare. Azi, la Focșani se află un monument ce simbolizează tocmai desființarea aceluia hotăr nefiresc. Este unul din cele mai semnificative monumente ale Unirii, ridicate în acești ani. În centrul orașului, pe un postament în trei trepte, placat în granit roșu, se înalță un obelisc de 16 m, a cărui bază-cilindrică este acoperită de un amplu relief turnat în bronz, care înfățișează secvențe reprezentative legate de Unirea din 1859. Într-un prim registru apar chipurile domnitorului Alexandru Ioan Cuza și ale principalilor săi colaboratori, între care Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Vasile Borescu, Vasile Alecsandri. Alături, imaginile vestitului țaran clăcaș Ion Roată, deputat în Divanul ad-hoc al Moldovei împreună cu alți doi țărani — unul moldovean și altul muntean — ce-și dau mîna simbolic, în fața fostei borne de hotăr dintre Moldova și Muntenia. Într-un alt registru, care cuprinde toată circumferința obeliscului, se derulează o impresionantă horă a Unirii. Iar în al treilea plan — imaginile a 85 personaje în scene ce ilustrează teme cu subiect istoric. Pe fațada principală a obeliscului, înspre bază, pe o placă de bronz de forma unui scut, înconjurată de ghirlande din frunze de stejar, a fost înscris următorul text: „Unirea Principatelor Române. 1859”.

Privind această impresionantă compoziție sculpturală, simți parcă ceva din freacățul acelor zile istorice în care se afirma într-un

elan nestăvilit voința maselor de țărani, de meșteșugari și lucrători, de neguțători, cărturari, adevărind astfel prin fapte ceea ce afirmase Ion Heliade Rădulescu, că „nu e un român care să nu arză în sufletul său a se realiza odată o Românie tare și unită”. Și înțelegi mai profund străduința oamenilor politici patrioți de a răspunde voinței poporului, atestînd în acest fel ceea ce spusese Mihail Kogălniceanu: „Inima poporului nu înșală niciodată. Să ascultăm, fraților, inima poporului nostru; să ascultăm glasul și interesul nației noastre care ne strigă neîncetat: unire și unire”. Prin voința poporului, a devenit astfel fapt împlinit „dorința cea mai mare, cea mai generală — cum spunea tot Mihail Kogălniceanu — aceea hotărîită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare” — unirea principatelor într-un singur stat.

Impresionant act de voință al națiunii, Unirea din 1859 a marcat un moment crucial în destinele poporului nostru. „Victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și țirgoveși, a cărturarilor progresiști și patrioți, — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — unirea principatelor a reprezentat actul care a pus bazele statului național român modern”.

În suita operelor sculpturale consacrate Unirii, monumentele care exprimă prețuirea pentru domnul Unirii și pentru sfetnicii săi își au locul lor firesc. Iată, la Galați, un impresionant monument care ne evocă pe Alexandru Ioan Cuza și opera sa. Inaugurat în 1917, într-o primă variantă, monumentul a căpătat forma definitivă la 9 mai 1972, cu prilejul sărbătoririi a 95 ani de la proclamarea independenței absolute de stat a României.

Monumentul ridicat în Piața Unirii din Focșani în cinstea Unirii din 1859. În imaginile alăturate: detalii din reliefurile în bronz ce împodobesc postamentul monumentului

Elementul dominant îl constituie statuia domnitorului, prezentat în uniformă militară, cu capul descoperit, într-o atitudine solemnă, cu minile sprijinite pe garda sabiei. Statuia este așezată pe un pedestal de formă paralelipedică, continuat cu o coloană de secțiune pătrată, de jur-împrejurul căreia au fost montate altoreliile în bronz, redând alegoric scena unirii principatelor și reformele înfăptuite în timpul domniei lui Cuza.

În numeroase localități întâlnim monumente în memoria marilor sftnici și colaboratori ai lui Cuza. La Vaslui, Vatra Dornei, Birlad, Suceava și Bacău, de exemplu — busturile lui Mihail Kogălniceanu ridicate în perioada 1970-1976; la Birlad și Bacău — pe cele ale lui Costache Negri, inaugurate în 1973 și 1976.

Partea cea mai de preț a Daciei

Biruința de la 5 și 24 ianuarie 1859 este continuarea firească — în condițiile epocii moderne — a biruinței din 1600 a lui Mihail Viteazul și își găsește deplina împlinire în marea biruință de la 1 Decembrie 1918, pentru care românii s-au pregătit cu întreaga lor istorie. Marea biruință prin care, cum spune istoricul I. Lupaș, a fost adusă „la matca României întregite partea cea mai de preț a Daciei, pământul și poporul care prin vitregiile istoriei au fost ținute timp mai îndelungat în lanțurile cirmuirilor străine și împiedicate a-și urma cursul firesc al dezvoltării nestingerite în cadrul aceleiași organizații politice cu restul neamului... De aceea, bucuria de care a fost cuprins atunci, la sfârșitul anului 1918, sufletul poporului român se rostea în cele mai mișcătoare feluri, în toate ținuturile, în toate centrele culturale și chiar în toate satele românești. *Un soare nou* li se părea tuturor că a răsărit în iarna aceea aspră, pe orizontul vieții lor sufletești”.

Și așa cum actul istoric de la 1859 a fost biruința maselor muncitoare, a țăranimii, a meșteșugarilor și lucrătorilor, a țirgoveților, a cărturarilor patrioți, și marea unire de la 1918 a fost, în întregimea sa, opera poporului român. Reliefind această coordonată fundamentală a luptei poporului român pentru desăvârșirea unității naționale, secretarul general al partidului nostru, președintele țării, sublinia că „trăsătura distinctivă fundamentală a acestei lupte a fost lărgul ei caracter de masă, faptul că a antrenat muncitorimea, țăranimea, intelectualitatea, cercurile înaintate ale burgheziei, principiile clase și pături ale societății... *Întâ de ce nimeni, în afară de popor, nu poate pretinde că a înfăptuit unirea*”.

Cum se știe, țara noastră a intrat în vilttoarea primei conflagrații mondiale în numele unei cauze mărețe. „Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotoșire și anexiune teritorială*”.

cedînd presiunilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale.

Aspirațiile profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost înțimplinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații”.

Poporul a păstrat și păstrează mereu vie amintirea fiilor săi care s-au jertfit pe cîmpul de luptă în apărarea marii cauze a românilor. Dovadă și monumentele ridicate în amintirea acestor eroi pe întreg cuprinsul țării: obeliscurile pe care le înălțăm în aproape fiecare comună și pe care sînt înscrise numele eroilor ce și-au jertfit viața pentru binele patriei, statui și busturi ce immortalizează chipuri ale acestor nemuritori eroi, multe din ele ridicate în anii noștri, în aceste ultime două decenii — de aleasă cinstire a istoriei. Printre acestea, monumentele inaugurate, de exemplu, în perioada 1970-1980, într-o serie de localități din diferite zone ale țării, cum sînt comunele Cornești, din județul Cluj, Suciu de Sus — Maramureș, Pianu — Alba, Piscoț — Satu Mare, Luizi Călugăra — Bacău; busturile generalului Eremia Grigorescu — la Slatina și Tirgu Bujor, al generalului David Praporgescu — la Turnu Măgurele, monumentele Ecaterinei Teodoroiu, între care unul la Tirgu Jiu și altul în satul Muncelu, în comuna Străoane, județul Vrancea, pe locul unde această fiică a Gorjului a căzut în crîncena bătălie cu forțele dușmane, în fruntea subunității pe care o comanda. În 1977, la Drobeta Turnu Severin a fost înălțat un impresionant monument — o flacără stilizată de 12 m înălțime, confecționată din inox, și un grup statuar de cinci persoane (o femeie și patru bărbați) — în memoria grupurilor de partizani ce au acționat în acea zonă împotriva dușmanului, în anii grei ai ocupației țării de către trupele Puterilor Centrale.

Și în orice parte a țării ne-am îndreptat pașii vom întâlni emoționante însemne ridicate în anii glorioasei Epoci Nicolae Ceaușescu spre a evoca peste vremi lupta poporului pentru unire, alături de cele care amintesc de marile bătălii purtate pentru libertate și independență, pentru apărarea pămîntului străbun. „Din cele mai vechi timpuri, cum subliniază secretarul general al partidului, președintele țării tovarășul Nicolae Ceaușescu, idealurile unirii, libertății și independenței au însușit permanent poporul român, constituind făclia care a luminat, generație după generație, drumul spre dreptate, spre progres, spre o viață mai bună, liberă și demnă. Milenara noastră istorie este jalonată de nenumărate bătălii, de jertfe și sacrificii fără seamăn pentru păstrarea ființei naționale, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale poporului”.

SENSURI PROFUNDE

ALE UNEI NOȚIUNI ISTORICE:

DESCĂLECATUL

ȘTEFAN S. GOROVEI

În scrierile cronicărești și în alte documente istorice și literare întâlnim nu o dată noțiunea de descălecat. „Descălecatători de țară, dătători de legi și datini” — cum atât de exact sintetiza în vers marele Eminescu începuturile statale românești — înfii voievozi au „descălecat”, potrivit tradiției, „țara”. Pornindu-se de aici, într-o vreme, constituirea statelor feudale românești independente a fost strâns corelată cu această noțiune. Tradiția muntească lega întemeierea Țării Românești de „descălecatul” lui Negru vodă; primele letopiseșe românești ale Moldovei porneau de la „descălecatul” lui Dragoș vodă și, apoi, al lui Bogdan I. Ulterior, teoria „descălecatului”, pe cât de unanim fusese acceptată mai înainte, pe atât de categoric a început să fie combătută. Este firesc deci, ca iubitorii de istorie să caute să afle înțelesul exact al acestei noțiuni istorice.

La fel cum mulți doresc să cunoască semnificația noțiunii de țară, termen folosit și el desori în vechile scrieri românești. Coborînd din latinescul terra, dar însemnînd nu numai „pămînt”, ci și un teritoriu bine definit din punct de vedere administrativ, politic și social, „țările” de care, potrivit expresiei unui cronicar, era „plină țara” — constituie și ele, ca și descălecatul, una din noțiunile fundamentale ale feudalității românești, element necesar în înțelegerea procesului evoluției istorice a patriei.

Iată de ce — răspunzînd numeroaselor întrebări ce ne-au fost adresate în legătură cu aceste două noțiuni — am solicitat doi reputați specialiști, pentru a explica cititorilor noștri sensurile celor două cuvinte.

„Caută-te, dară, acum, cetitoriule, ca într-o oglindă și te privește de unde ești, lepădîndu de la tine toate celelalte basne, cite unii au însemnat de tine, din neștiință ră-tăciți, alții din zavistie, care din lume între neamuri n-au lipsitu niciodată, alții de bu-guiste scripturi și deșarte”. Cu aceste cuvinte, pe la 1686, își îndemna Miron Costin compatrioții — din contemporaneitate, ca și din posteritate — să-i citească opera (*De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit stră-moșii lor*) pe care o scrisese pentru a scoate „lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sînt lăcuiitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenestei și românii din țările ungurești”. „Multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru”, mărturisea cronicar-ul, căci „să înceapă osteneala aceasta... să sparie gîndul. A lăsa iarăș nescris... ieste inimii durere. Biruit-ău gîndul să mă apuc de această trudă...” Și, datorită „biruinței gîndului său”, avem astăzi această scriere,

de erudită analiză istorică, în care el a afirmat răspicat că locuitorii celor trei principate „toți un neam și odată descălecați sîntu”.

Îndemnul marelui cronicar moldovean a rămas și astăzi valabil, căci „basne” izvorite din neștiință, din zavistie sau din informații greșite și rău interpretate au apărut pe seama istoriei poporului român, și după Miron Costin, pînă în zilele noastre. Asemenea speculații s-au făcut, de-a lungul anilor, nu numai în legătură cu originea, continuitatea și unitatea românilor; întemeierea statelor medievale românești a fost și ea victima unei optici deformante, din cauza înțelegerii greșite a termenului cronicăresc folosit pentru a desemna acest proces: *descălecatul*. Pentru cine examinează însă mai îndeaproape mecanismul formării și apariției statelor medievale românești, este cu deosebire clar că termenul amintit nu poate avea, cu nici un chip, înțelesul ce i s-a dat: anume, s-a socotit că, prin *descălecat*, tradiția cro-

nicărească — ar presupune întemeierea statelor ca urmare exclusivă a unor emigrări masive de populație românească în teritoriile — care ar fi rămas până atunci nelocuite — din sudul și estul Carpaților!

Istoricii au discutat îndelung asupra modului în care s-au constituit cele două principate românești extracarpătice; izvoarele scrise și în special urmele scoase la lumină prin săpături arheologice au dezmințit categoric „teoria” vidului de populație la răsarit și la sud de Carpați înainte de întemeierea principatelor; se știe azi că în tot cursul veacului care a urmat marii năvăliri mongole din 1241 viața societății feudale românești nu s-a întrerupt nici o clipă, ci și-a urmat cursul — chiar dacă în condiții mai grele — spre formele organizării statale. Informațiile *Diplomei cavalierilor ioiniși* (1247)¹ despre cnezatele și voievodatele existente atunci în spațiul viitorului principat al Țării Românești au căpătat, în special în ultimii ani, convingătoare suporturi materiale, ca acelea pe care arheologia le-a scos la iveală la Curtea de Argeș². Mai mult: cercetările au pus în lumină unitatea care a existat, în vremuri străvechi, între Țara Făgărașului și nordul Munteniei, între Țara Hațegului și nordul Olteniei, între Maramureș și nordul Moldovei. Pe de altă parte, studiile demografice — intensificate în ultimele două decenii — au atras atenția asupra trecerilor de populație peste munți, dinspre Transilvania spre Moldova și spre Țara Românească; asemenea emigrări din spațiul intracarpatic sînt atestate încă într-o scrisoare papală din 1234, în care se arată că, din Transilvania, plecau, din diferite motive, nu numai români, dar și unguri și sași, care treceau la românii de peste munți, „ca să locuiască acolo... alcătind un singur popor cu pomeniții români”. Fenomenul acesta este oglindit, de altminteri, și de *Diploma cavalierilor ioiniși* și el poate fi constatat, documentar, și în veacul XIV, și în veacul XV, ba chiar — după cum a arătat Ștefan Metes³ — și în tot cursul veacurilor următoare.

Constatarea tuturor acestor realități ale trecutului a impus, în chip firesc, și modificarea atitudinii istoricilor față de *descălecat*; astfel, prof. Ștefan Pascu a arătat, în 1971, că „sensul general al tradiției reflectă o realitate istorică, care trebuie înțeleasă și interpretată în complexul fenomenelor istorice de la sfîrșitul secolului al XIII-lea”. Constatarea — „curentul de trecere a populației din Transilvania, mai ales din părțile ei marginale, la sud și est de Carpați”, a fost firesc să se conchidă că aceste „emigrări de populație din Transilvania” — care nu au putut crea, prin ele însele, cele două state românești extracarpătice — „au potențat vitalitatea organismelor politice de la sud și est de Carpați, contribuind la grăbirea procesului de unificare a lor” (prof. Ștefan Ștefănescu).

Lămurirea sensului general al tradiției este de natură să arunce o lumină vie asupra

unor împrejurări care au contribuit la constituirea statelor românești extracarpătice, marcînd acest moment de răscruce al istoriei noastre ca o „ieșire la suprafață a unor energii populare ascunse”, cum l-a definit N. Iorga. Explicația este în primul rînd logică, ea rezultă din înțelegerea noastră, din optica și din informațiile cu care noi, cei de azi, privim aceste împrejurări ale trecutului; această explicație nu răspunde însă la întrebarea care, totuși trebuie să se pună: *de ce cronicarii numesc întemeierea principatelor cu termenul „descălecat”?*

Răspunsul la această întrebare nu ni-l pot da, în chip firesc, decît înseși textele care conțin acest cuvînt, folosit, în majoritatea zdrobitoare a cazurilor, în accepțiuni foarte departate de sensul său propriu, inițial (a coborî de pe cal). O constatare se impune din capul locului: termenul în cauză a fost folosit, în veacurile trecute, nu numai în *cronici*, ci și în *documente*. O privire de ansamblu asupra acestui întreg material care urmează să fie „chestionat”, scoate la iveală o a doua constatare care, de asemenea, trebuie afirmată de la început: „descălecatul” este menționat numai de *cronici* și *documentele redactate în limba română*; textele redactate în limba slavă, în perioade anterioare sau în aceeași vreme cu cele românești, nu conțin acest termen. Și *nici n-ar fi putut să-l conțină*, el fiind — cu toate sensurile pe care i le va dezvălui analiza din rîndurile care urmează — o creație a limbii române.

În textele pînă azi cunoscute, cea mai veche atestare a termenului care ne interesează se află într-un zăpis muntean, din 1563-1564, menționînd pe un anume „Crăciun de Negreni, moștean, descălecator pămîntului”; sensul cuvîntului *descălecat* se descifrează ușor în context: Crăciun era cel cu care se începea stăpînirea proprietății respective, întemeietorul acelei stăpîniri. A doua atestare ne-o furnizează *Palia de la Orăștie*, celebră tipăritură de acum patru veacuri a lui Șerban Coresi: „Dup-aceia descălecarea și sălaşele fiilor lui Israil în pustine și rîndul tabărului și tremeaterea iscoadelor” și „unde-au descălecat gloata lui Israil”; și aici, contextul dă sensul cu care s-a folosit noțiunea de *descăleca*: a așeza, a se așeza, a face tabără. În fine, cea de-a treia mențiune (în ordinea vechimii) aparține unui text moldovenesc, o scrisoare trimisă în 1592 judeiului Bistriței de către eugenul și soborul mănăstirii Moldovița, în legătură cu o dispută de proprietate: „acei munți — se arată în scrisoare — sînt dați sfintei mănăstiri de cîndu s-au descălecat Țara Muldovei și această mîndstire...” Abia în această a treia atestare, sensul *descălecatului* coincide cu acela în care și cronicarii au folosit termenul: întemeierea statului. Dar, în chip ciudat, *descălecatul* este folosit, de data aceasta, și pentru a desemna întemeierea... mănăstirii Moldovița de către Alexandru cel Bun, de la care călugării păstrau unele documente („noi avem uric încă de la Alexandru vodă cca Bunul”).

(Va urma)

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 4/1976; 1/1978.
¹ Iurcarea sa Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX este fundamentală pentru studiul crea acestui aspect.

ȚĂRILE ROMÂNILOR ÎN ZORII EVULUI MEDIU

Dr. RADU POPA,
Institutul de arheologie din București

Pe scara cronologică a cristalizării vieții statale românești, „țările” de la începuturile evului mediu au reprezentat treapta premergătoare constituirii și afirmării statelor medievale de sine stătătoare. Sub aspect teritorial, aceste „țări” reprezintă subdiviziuni natural-geografice ale marilor provincii istorice românești. Rolul istoric, deosebit de important, pe care l-au avut în trecut¹, se datorește particularităților teritoriului de formare a poporului român, teritoriul egal împărțit între munte, deal și cîmpie și conturat — în armonioasă sa unitate generală — în subdiviziuni delimitate prin hotare naturale. Legătura oamenilor cu pămîntul, a colectivităților cu vetrele de viață istorică pe care le-au stăpînit și lucrat, legătură extrem de strînsă și evidentă cu cît coborîm în trecut, spre începuturi, constituie una dintre coordonatele principale ale istoriei românești dintotdeauna.

Din depresiunile intramontane ale Carpaților nordici și pînă la Dunăre, de la poalele Carpaților Apuseni și pînă la țărmul Mării, „țările” acoperă mai mult de jumătate din teritoriul României. Dacă facem abstracție de zonele care separă o „țară” de alta, zone caracterizate la începuturile evului mediu de un habitat mai rar, precum și de zonele în care s-au așezat grupurile de nomazi sedentarizate și de coloniști străini, putem spune că ansamblul vechilor „țări” românești echivalează cu teritoriul de formare și de locuire al românilor sau, folosind o expresie cronologică, că „este plină țara de țări”. În afara „țărilor” mai mari și cu ecou mai adînc în conștiința istorică, precum Maramureșul, Făgărașul, Hațegul, Vrancea, Birsă sau Oașul, au existat numeroase „țări” mai mici, pentru care izvoarele scrise și tradiția au folosit determinative similare sau echivalente celui de

„țară”: cîmpuri, cîmpulunguri, codri, devenite mai tîrziu în actele cancelariilor ocoale, ținuturi, districte, ducate sau județe. Identitatea acestor structuri teritorial-administrative cu părțile din a căror reunire s-a creat statul medieval, mai constitua încă în urmă cu trei secole un lucru îndeobște cunoscut. Astfel, banul Mihail Cantacuzino putea să afirme, pe baza acestei tradiții, că „Țara Românească cuprinde 17 ținuturi, adică 17 voievodaturi”.

Din punct de vedere demografic, „țările” au reprezentat zone de concentrare a habitatului medieval românesc, regiuni cu o desime mai mare a așezărilor și cu o pronunțată omogenitate etnică, pătrunderea și instalarea în cuprinsul lor a unor colectivități străine reprezentînd cazuri de excepție. Cele mai mari dintre aceste „țări” aveau suprafețe de pînă la 10 000 km², cum a fost cazul Maramureșului în secolele XIII-XIV și cuprindeau cîte o sută de sate sau chiar mai multe. Țările mai mici, de cîteva sute de km² și cuprinzînd 10-20 de sate, cum a fost „țara” sau „ducatul” Amlășului și cum se păstrează etno-sociologic pînă azi Lovișteș, au reprezentat la începuturile lor uniuni de obști satești. Iar uniunea de obști satești este forma de organizare socială și teritorială a înaintașilor din vremea încheierii procesului de etnogenază românească. Ea exprimă legătura cu pămîntul a colectivităților daco-romane rămase după secolul III e.n. în afara hotarelor Imperiului roman și mai apoi romano-bizantin, colectivități silite să-și asigure existența din resursele regiunii în care locuiau și să-și apere ființa și entitatea în fața presiunilor și amenințărilor apărute succesiv la nordul Dunării de Jos.

Folosirea, pentru trai, a resurselor naturale dintr-o regiune dată — terenuri agricole, păduri, ape, munți cu pășuni — de către un grup de colectivități, a presupus organizarea și funcționarea unor instituții comunitare pe care le vom întîlni mai tîrziu desemnate ca

¹ De subliniat că și în prezent aceste „țări” — respective zone geografice din țara noastră în care se aflau amplasate odinioară — continuă să prezinte un mare interes de studiu și cercetare pentru etnografie, sociologie, civilizație populară, subliniind, o dată în plus, armonia și unitatea în diversitate a culturii românești.

„drept românească” (jus vallahicum). Pe măsura maturizării — către sfârșitul primului mileniu al erei noastre — a noulor relații sociale de natură feudală și o dată cu progresele de organizare militară și politică a societății românești, uniunile de obști au devenit cnezate, iar „țările” mai mari s-au transformat în voievodate. Din sinul obștilor s-au născut și au crescut căpetenii social-politice (așa-numita feudalitate prestată la românească), pe care le găsim pomenite în cronicile și documentele și din care, ulterior, s-a constituit clasa dominantă din statele medievale românești. Desigur, acest proces istoric nu a fost nici rectiliniu și nici identic în toate ținuturile locuite de români. Au existat stagnări pe perioade mai scurte sau mai îndelungate, particularități locale în funcție de rolul jucat de puterile politice învecinate sau chiar involuții. Astfel, unele „țări” de la începuturile evului mediu și-au păstrat sau au revenit la starea de uniuni de obști, cum a fost cazul Vrancei, al Cîmpulungului de la izvoarele Moldovei sau al Tigheciului, caracterizate de Dimitrie Cantemir ca „republici țărănești”¹.

Ca structuri social-teritoriale de la începuturile evului mediu și ca formațiuni politice ce au precedat constituirea statelor medievale, „țările” sint arareori menționate în izvoarele scrise. În aceste condiții — în măsura în care reușește să reconstituie habitatul dintr-o regiune dată, raportându-l la particularitățile natural-geografice și să identifice monumentele caracteristice acestei faze de organizare a societății românești — arheologia contribuie la cunoașterea și la precizarea teritorială a structurilor social-politice din categoria „țărilor”. Cele mai multe informații referitoare la aceste forme de organizare proprii românilor provin totuși din epoca în care „țările” s-au transformat în unități administrative ale statului medieval, unități deseori privilegiate și prevăzute cu un statut juridic ce conserva în parte vechea autonomie. Acesta a fost cazul mai ales în districtele românești privilegiate din Transilvania, în unele județe din Țara Românească sau în ținuturile și ocoalele moldovene. Deși ulterioare secolelor XIII-XIV, izvoarele la care ne referim permit o privire cuprinzătoare în trecut, reconstituirea de hotare cu vechime foarte mare și cunoașterea mecanismelor sociale din etapa imediat premergătoare creării statelor feudale românești. Voievodul, căpetenie politică și militară a unei „țări”, încă eligibil în seco-

lele XII-XIII, dar ales deja de regulă dintr-o familie în care demnitatea tinde să devină ereditară, precede nemijlocit pe „marele voievod” sau pe domn, acesta din urmă fiind voievodul care a reunit sub autoritatea sa „țările” din cuprinsul unei provincii istorice.

Zecile de „țări” de pe teritoriul României, vetre străvechi de viață și de organizare social-politică de la începuturile evului mediu, sint foarte inegal cunoscute cercurilor mai largi de cititori și chiar literaturii de specialitate. În multe cazuri, ele sint înțelese doar ca zone sau subzone etnografice, neglijându-se rolul și caracterul pe care le-au avut la începuturi. Este unul din motivele pentru care inițiem acest dicționar al „țărilor”, urmărind în special punerea în valoare a celor mai vechi informații referitoare la ele, informații care ni le înfățișează ca structuri teritoriale și social-politice. Cercetările asupra subiectului nu au o vechime prea mare în țara noastră sau, în orice caz, subiectul încă nu a fost urmărit în mod temeinic sub aspect istoric și arheologic, decît în cazuri izolate. Este deci posibil ca datele consemnate în fișele de dicționar care vor urma să poată fi completate de unii cunoscători buni ai uneia sau alteia dintre „țări” și este sigur că viitoarele cercetări, mai ales cele de teren și săpăturile arheologice, vor aduce adăosuri importante de informație. Nu ne propunem inventarierea exhaustivă a tuturor „țărilor”, deoarece pentru multe dintre ele lipsesc cercetările monografice pregătitoare. În ordine alfabetică și sub nume pe care în unele cazuri le putem reconstitui din documente, altele însă le vom propune aici pentru prima oară, ne vom opri asupra acelor „țări” pentru care dispunem acum de o documentație mai bogată. Nădăduim ca „dicționarul” să deschidă un dialog sau o discuție mai largă și să atragă în această sferă de preocupări și alți cercetători ai acestui deosebit de important domeniu al începuturilor istoriei noastre medievale.

Dincolo de particularitățile zonale sau regionale pe care le reflectă fiecare dintre „țările” vechi românești, particularități conservate și cultivate în tezaurul de civilizație populară, „dicționarul” va evidenția o serie de trăsături general valabile pentru toate structurile teritoriale de acest tip, subliniind astfel și pe această cale impresionanta unitate a evoluției istorice din aria de formare și de afirmare a poporului român.

Țara Amlășului

„Io Mircea, mare voievod și domn... stăpînind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătarești

și Amlășului și Făgărașului herțeg [s.n.] și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului”

Enumerarea Amlășului, cu calitatea de „ducat”, în rîndul stăpînirilor transilvănene ale lui Mircea cel Bătrîn și ale urmașilor săi, a asigurat acestui nume un statornic interes din partea istoriografiei româ-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1976.

nești, ca și un ecou aparte în conștiința noastră istorică. De la cea dintâi menționare a sa, într-un hrisov acordat Coziei, în primul deceniu al secolului XV, acest „ducat al Amlașului” va continua, până în ultimele decenii ale aceluiași secol să facă parte din posesiunile domnilor Țării Românești. În unele documente îl întâlnim chiar cu numele de „țară”; așa, de pildă, în 1460, un pretendent la domnie refugiat în Transilvania, pe numele său Dan, emite un act în care se intitulează „dominus terrarum Omlus et Fogarasch”. Pe de altă parte, în tradiția istorică a începuturilor Țării Românești, se consemnează că Radu Negru Voievod a fost „mare herțeg (duce) pre Amlaș și pre Făgăraș”, iar „descălecarea” s-a produs din amindouă aceste „ducate”.

De la bun început trebuie precizat că organizarea politico-socială de pe valea Cibiului — unde este localizat acest „ducat” (sau „țară”) este mai veche decât desemnarea ei sub numele Amlaș. Înainte de prima atestare documentară a acestui „ducat” — în vremea lui Mircea cel Bătrîn —, la care ne-am referit în rîndurile de mai sus, atît Amlașul cît și Făgărașul erau definite în documentele românești emise de Vladislav Vlaicu sub genericul de „ținuturile de peste munți”. De altfel, denumirea de Amlaș nici nu exprimă în chipul cel mai grăitor esența organizării politice românești din această zonă. „Țara” ca atare acoperă, aproximativ, bazinul Cibiului. Localitatea Amlaș (azi Amnaș) de la care a derivat numele, se află la marginea de nord a acestui teritoriu și este un sat săsească a cărui primă mențiune datează din anul 1309, cînd este amintit ca parohie catolică, denumirea originală fiind Omlas, (săsește Hamlesch). Cum s-a ajuns ca străvechil teritoriu românesc de pe valea Cibiului să fie desemnat sub numele Amlaș? Atît satele românești cît și Amlașul au făcut parte în sec. XIII din domeniul cetății regale de la Sibiel. Este mai mult decât probabil că, la o dată neprecizată de pe parcursul secolului XIV, centrul domeniului s-a mutat de la Sibiel, la

Cetatea Sibiel — vestigiu istoric din vechea Țară a Amlașului, posesiune transilvănească a domnitorilor Țării Românești

Amlaș — fapt ce a decis numele ulterior al „ducatalui” sau „țării”. Că numele Amlaș se datorește unei conjuncturi istorice o dovedește și faptul că în secolul XVI, cînd teritoriul său a ajuns în stăpînirea Sibiului, zona a purtat numele de „scaunul Săliștii” (nu Amlașului), calitate în care și-a păstrat unele privilegii și o anumită autonomie pînă la sfîrșitul evului mediu.

Intrat în tradiția românească drept „țară a Amlașului”, teritoriul de la vest de Sibiu are deci o istorie anterioară, ale cărei antecedente se desprind, în liniile lor generale, din cîteva informații mai vechi decît secolul XIV, ca și din reconstituirea împrejurărilor sociale și politice din sudul transilvan.

Pe parcursul secolului XII, coroana maghiară și-a extins treptat autoritatea în direcția hotarelor sud-estice ale Transilvaniei, instituind, printre altele, și o prezență militară în dreptul importantei trecători a Oltului. Pe urmele acestei granițe militare, după mijlocul secolului amintit mai sus și pînă la începutul secolului XIII, s-a produs instalarea coloniștilor sași în părțile Sibiului și mai apoi înstăpînirea conților de Tălmaci, la confluența Oltului cu Cibiul. Ca urmare, întinsa regiune de sate românești din bazinul Oltului Mijlociu a fost despărțită în două zone cu mîrimi diferite: către răsărit

— Țara Făgărașului, iar spre apus de Sibiu — o zonă mult mai restrînsă, din care se va constitui Țara Amlașului. Teritoriul acestei din urmă „țări” nu depășește 100 km², dar, dacă îi adăugăm munții și pădurile care-i aparțineau, suprafața se mărește de cîteva ori. Atît Făgărașul, cît și viitoarea țară a Amlașului au rămas însă în continuare zone de intensă populație românească. De altfel, amindouă zonele s-au aflat în strînsă legătură cu ținuturile românești de la sud de Carpați, cu Argeșul și cu Vilcea, nu numai prin intermediul drumurilor de peste munte, ci chiar prin mijlocul munților pe care-i stăpîneau și foloseau în comun. Pe bună dreptate sublinia Dimitre Onciul, în urmă cu aproape un secol, că „părțile de peste munte” sau „laturile plaiurilor” trebuie considerate ca făcînd parte din stăpînirile Țării Românești încă de la începuturile scaunului domnesc de la Curtea de Argeș, reflectînd realități care coborau cu mult în trecut.

Un document fals, „confectionat” pe la sfîrșitul sec. XIV, dar datat 1233 — interesant totuși prin știrile pe care le cuprinde, precum și prin împrejurările care au determinat întocmirea lui — ilustrează atît stările din prima jumătate a secolului XIII, cît și pe cele din a doua jumătate a veacului următor. Este vorba

de o pretinsă danie pe care regele Ungariei ar fi făcut-o în acel an conților de Tâlmaci, danie ce privea Țara Loviștei (*terra Loysta*) situată „pe dreapta” Oltului, pînă la izvoarele Lotrului. Țara Loviștei se află, de fapt, pe partea stîngă a Oltului, iar diploma întocmită pe la 1380 de conții de Tâlmaci nu era altceva decît încercarea acestora de a se instăpîni asupra munților bogăți în resurse naturale ce mărginesc la sud satele românești din viitoarea Țară a Amlașului, desprinzîndu-le din legăturile lor firești cu Țara Românească. Semnificativ în acest sens este și faptul că falsul datează chiar din anii în care Vladislav Vlaicu era angajat în lupta pentru păstrarea stăpînirii asupra acestor sate¹.

Încă de la sfîrșitul secolului XIII, regalitatea maghiară a încercat să găsească o formă de organizare și de control a acestor sate, în tiparele rînduiriilor regatului. În apropiere de Sibiel a fost ridicată o cetate regală, foarte probabil identică cu aceea precizată în documente cu numele „cetatea Salgo”, în al cărei domeniu intrau mai ales satele românești de la vest de Sibiu. În anii tulburi de anarhie internă ce au însoțit stingerea dinastiei arpadiene și urcarea pe tronul Ungariei a dinastiei angevine, cetatea a fost ocupată de conții de Tâlmaci. În 1322, regele Carol Robert răsplătea pe Nicolae de Tâlmaci cu mai multe moșii pentru că a restituit coroanei cetatea Salgo, împreună cu cele nouă sate care țineau de ea: Cunța, Amlaș, Săcel, Orlat precum și „alte cinci sate românești” (Săliște, Sibiel, Căcova — azi Fîntînele, Vale și Galeș). Documentul este extrem de important, deoarece întîlnim în el atît grupul de sate ce formează pînă azi sub aspect etnografic „Mărginimea Sibiului”, cît și numele Amlașului.

În domeniul cetății Salgo de pe la 1300 ca și în „ducatul” de mai tîrziu al Amlașului sau mai apoi în „scaunul Săliștii”, nu au intrat toate satele românești din zonă. Rășinari, de pildă, s-au aflat în stăpînirea

nemijlocită a sibiienilor; totodată, s-au înregistrat diferite tentative de cîmpire a zonei de către unii nobili maghiari. Una dintre cele mai periculoase cîmpiri, chiar dacă fără urmări îndelungate, a fost aceea a lui Ioan Tompa, pe care Ludovic de Anjou l-a desemnat drept „comite al munților” la mijlocul secolului XIV, deci ca dregător însărcinat cu paza hotarelor dinspre Țara Românească. Ioan Tompa se instăpînea la 1366 asupra Aciliului și Tilișcii, într-o vreme în care și descendenții, conților de Tâlmaci ajunseseră din nou stăpîni la Orlat și Săcel. Tentativele lor s-au lovit însă de împotrivirea Țării Românești care de pe la mijlocul secolului XIV își exercita autoritatea asupra acestei zone. Informația ne este furnizată de două documente din acel an, prin care se recunoștea stăpînirea lui Vladislav Vlaicu asupra celorlalte sate românești din viitorul „ducat” al Amlașului. În aceste documente, Țara Amlașului nu este menționată nici în chip de „ducat” și nici chiar sub numele de Amlaș, ci doar ca *terra seu tenetis magnifici viri domini Ladislai, voivode Transalpini* (țara sau ținuturile mîritului bărbat, domnul Vladislav voievodul Țării Românești). Este, așadar, prima recunoaștere oficială a apartenenței acestei „țări” la Țara Românească!

În anii următori, în funcție de soarta schimbătoare a relațiilor Țării Românești cu regatul ungar, stăpînirea domnilor români asupra satelor de la vest de Sibiu a cunoscut întreruperi. La 1383, fostele posesiuni de aici ale lui Vladislav Vlaicu, intrate acum sub autoritatea coroanei ungare, erau dăruite de regină, episcopului Goblinus. Era o vreme de conflicte îndîrjite în această zonă, la care luau parte și satele din Țara Românească. Un foarte interesant document din chiar acest an 1383 pomeneste înțelegerea la care s-a ajuns între românii din vecinătatea Sibiului și sașii din Cîsnădie, Sibiu și Cristian, după ce între cele două tabere avuseseră loc cîteva ciocniri, fiind ucisă și ruședenia din Țara Românească a unui oarecare

Dobrin, român localnic. Românii li se cerea să nu mai găzduiască dușmani ai sașilor și, mai ales, „să nu mai minuiască sau să poarte arcuiri”, precizare curioasă, deoarece românii aveau îndatoriri grănicerești, revenindu-le paza munților de la Tâlmaci și pînă la Săliște. Cîteva nume ale celor prezenți la înțelegere sînt sugestive pentru identitatea de neam cu lumea satelor românești de sub munte de pe celălalt versant al Carpaților. Românii din satele din Țara Amlașului se numeau Șerban, Neagu cel Mare, Banciu cel Roșu, Banciu cel Negru, Cîndea cneazul, Drăghici, Neagu cel Bogat sau chiar Radu Negru.

Cîteva ani mai tîrziu, fostele posesiuni ale lui Vladislav Vlaicu, întregite cu cîteva sate ce aparțineau firesc aceluiași zone, printre care Tilișca și Aciliul, precum și cu Amlașul, aparțineau ca „ducat” lui Mircea cel Bătrîn. De aici înainte, știrile scrise se înmulțesc și o analiză amplă a acestor informații a fost făcută în urmă cu patru decenii de către Ioan Moga. Merită pomenite dintre ele știrile privind prezența la 1428 a dregătorilor lui Dan II la Amlaș, conflictul din 1456 dintre „cneazul și românii din Săliște” și sibiieni, precum și, mai ales, implicarea satelor din Țara Amlașului în viața politică internă a Țării Românești. În 1460, de pildă, aceste sate au sprijinit un pretendent la scaunul Țării Românești împotriva lui Vlad Tepeș determinînd, după înfrîngerea oastei pretendentului, o ripostă tăioasă a lui Vlad Tepeș.

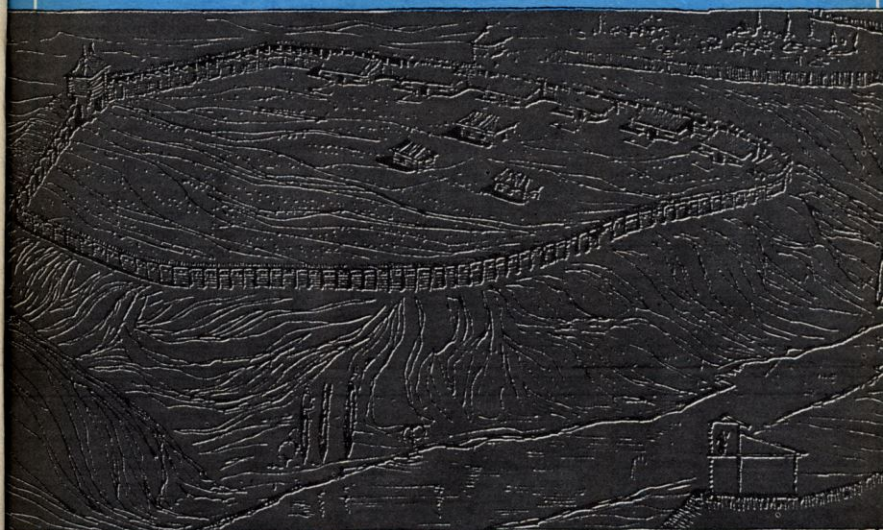
Cît privește istoria mai veche și începuturile Țării Amlașului, mai sînt încă destule semne de întrebare și mărturii care așteaptă să fie scoase la lumină. Cetatea de la Sibiel urmează a fi cercetată temeinic, la Săliște sînt semnalate ruine în sat și în jurul lui; la Amlaș-Amnaș încă n-a fost identificat și localizat centrul „ducatalui”, iar vechimea unora dintre state ca Poplaca, Jina, Gura Rîului sau Rod — cu mult anterioară datării lor cu documente — mai stă sub semnul întrebării. Sînt probleme pasionante pentru cercetările viitoare.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1975.

Curți și reședințe domnești

ROMAN

Dr. LUCIAN CHIȚESCU,
Muzeul de Istorie al R.S. România

„Mai este [în Moldova] și orașul Roman numit astfel de la Roma, primii întemeietori ai acestuia fiind romanii. Acest oraș este așezat lângă un riu numit Moldova [și] locuitorii lui sînt toți moldoveni“. Astfel era caracterizat orașul de la confluența Moldovei cu Siretul de către misionarul italian Niccolo Barisi, care, pe la 1633, a trecut prin țara noastră. Credința că orașul a fost întemeiat de romani (dată fiind asemănarea de nume Roma = Roman) a stăruit la mulți dintre cărturarii din epocă. Miron Costin, care avea moșii nu departe de oraș, la Barboși (azi localitatea poartă numele cronicarului), era și el convins de acest lucru, îndeosebi după ce a aflat despre descoperirea unor monede romane pe teritoriul orașului, fapt care îl menționează în scrierea sa *De neamul moldovenilor*.

Adevărul este că vestigiile de locuire din preajma orașului sînt foarte vechi, datînd

din epoci mult anterioare contactului cu Roma antică, încă din neolitic. Ca așezare urbană Romanul este, însă, o creație mai recentă. Cea dintîi mențiune documentară a sa — totodată și cel mai vechi document intern din Moldova, păstrat pînă în zilele noastre — poartă data de 30 martie 1392 și emană din cancelaria voievodului Roman I (1392-1394)¹. Este un hrisov de danie către Ionaș viteazul (vitejii alcătuiau o categorie de oșteni din armata țării Moldovei), în încheierea căreia se preciza că a fost scrisă „în cetatea noastră, a lui Roman voievod“ [s.n.].

Această precizare, ca și titulatura adoptată în același act de voievod „Marele singur stăpînitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpînind Țara Moldovei de la munte pînă la mare [s.n.]“, sînt esențiale în înțelegerea nașterii Romanului ca oraș, ca și a rolului său în procesul de desăvîrșire a statului feudal românesc Moldova.

În imagine: cetățuia mușatină (încercare de reconstruire).

¹ *Magazin istoric*, nr. 10/1981.

Mai întâi se cuvine evidențiată identitatea dintre numele voievodului și acela al așezării, ceea ce a determinat pe unii cercetători să considere orașul drept o creație voievodală a lui Roman I — opinie îndreptățită, deși localitatea poate fi mai veche: Roman vodă i-a dat statut de ȋrg, tot el a construit fortificația de lemn și pămînt din apropierea așezării — fortificație la adăpostul căreia orașul a crescut și s-a dezvoltat ulterior.

Cum arătam, există o strînsă legătură între titulatura voievodului și precizarea din finalul actului — „cetatea noastră [s.n.], a lui Roman Voievod”. Ce semnificație au aceste două mențiuni? Cercetările aprofundate din ultimele decenii au arătat că procesul de formare a statelor feudale românești (în cazul de față al Moldovei) a fost un proces evolutiv, de durată. Moldova a luat ființă prin unificarea mai multor voievodate în jurul unui voievodat central — cel de pe apa Moldovei, care a dat ulterior denumirea întregului principat. Procesul s-a intensificat îndeosebi după ce tînărul stat și-a dobîndit independența, în timpul domniei lui Bogdan I¹ și poate fi considerat încheiat către sfîrșitul secolului XIV. Titulatura „singur stăpînitor” a toată țara Moldovei „de la munte pînă la mare” constituie tocmai *transpunerea, într-un document solemn, a acestei realități istorice ce se desfășurase de-a lungul unui secol prin eliberarea treptată de sub dominația tătară, apoi și de sub cea angevină și, în sfîrșit, prin unificarea formațiunilor politice locuite de același popor, ce vorbea aceeași limbă și avea aceleași datini și obiceiuri*.

În chip firesc, reședința unei formațiuni feudale avea și ea tendința de a se muta în locul cel mai favorabil pentru un centru administrativ, pe măsura evoluției statului. Fenomenul este evident în Moldova, unde reședința se mută rînd pe rînd de la Baia (sub Dragoș), cînd voievodatul cuprindea Valea Moldovei, la Rădăuți (pe timpul lui Bogdan I)

și de aici la Suceava (în vremea lui Petru I Mușatinul), cînd Moldova unifică întreg nordul țării. Vechile centre continuau să rămînă ca reședințe secundare, curți itinerante² pe traseul domniei prin țară pentru îndeplinirea sarcinilor ei administrative.

Întemeind curtea domnească din Roman, voievodul Roman I intenționa, așadar, să ofere Moldovei, unificate „de la munte pînă la mare”, o reședință care să ocupe din punct de vedere geografic un loc relativ central, situat totodată în calea marilor drumuri comerciale. De la bun început, Romanul a fost gîndit ca o reședință voievodală a Moldovei.

Cercetările arheologice desfășurate pe Dealul Episcopiei din incinta orașului și la Cetatea Nouă a Romanului, de pe malul stîng al Siretului, au adus importante precizări privind — pe de o parte — evoluția reședinței domnești din acest oraș și — pe de altă parte — creșterea unui oraș apărut și dezvoltat pe lîngă o cetate feudală. Vestigiile fortificației mușatine (o vom numi astfel pentru a o deosebi de Cetatea Nouă, construită din piatră, în vremea lui Ștefan cel Mare) constau dintr-o palisadă de lemn amenajată chiar pe marginea platoului amintitului deal, închizînd o suprafață de aproximativ 4 000 m.p. Exteriorul palisadei — construită din birne — era protejat de un val de pămînt și de apărulul Moldova, ce servea ca un ideal șanț de apărare; acest tip de construcție a fost specific teritoriului românesc în perioada respectivă.

Destinată unor scopuri militare, cetatea a servit în egală măsură protecției comerțului și meșteșugurilor din oraș, care, în caz de restriște, puteau găsi adăpost în incinta ei. Prezența lui Roman voievod și a anturajului său în fortificația din lemn și pămînt ridicată pe promontoriul de pe malul stîng al Moldovei a determinat apariția unei aglomerări urbane, ai cărei locuitori, sub pavyăza oștenilor de la curte, au putut să-și continue nestînjeniți activitățile lor meșteșugărești sau negustorești. Orașul a ajuns să se afirme curînd

în viața economică și culturală a Moldovei: Alexandru cel Bun, fiul lui Roman I și domn al Moldovei între 1400 și 1431, a decis întemeierea unei episcopii; în 1415, o delegație a orașenilor din Roman a luat parte, alături de reprezentanți ai altor orașe, la Conciliul de la Konstanz. În 1411, orașul a căpătat și o importanță internațională, prin încheierea aici, la 25 mai, a tratatului de alianță dintre Alexandru cel Bun și regele Poloniei, Vladislav II Jagello.

Episcopia, construită inițial din lemn — lemnul rezultat, cum s-a dovedit pe cale arheologică, de la demolarea unor construcții din incinta cetății — urma să devină și necropolă voievodală. Aici a fost înmormîntată doamna Anastasia, soția lui Roman I și mama lui Alexandru cel Bun.

După domnia lui Alexandru vodă, orașul și, implicit, curtea domnească din Roman au cunoscut o epocă de decădere. Sporadic, curtea domnească mai poposea însă în oraș, pentru împărțirea dreptății sau îndeplinirea unor obligațiuni militare. În 1450, din orașul Roman, Bogdan II, fiul lui Alexandru cel Bun și tatăl lui Ștefan cel Mare a depus jurămîntul de vasalitate către Ioan de Hunedoara, numîndu-l „părinte său” pe acest vajnic luptător antiotoman. Importanța, cu deosebire militară, a Romanului a crescut sub Ștefan cel Mare. Din poruncă voievodală, în locul cetății de pămînt, pe malul Siretului, a fost construită o cetate din piatră, cu ziduri puternice — fortificație deosebit de importantă în sistemul defensiv al Moldovei. În vara anului 1476, Cetatea Nouă a Romanului — isprăvită doar de cîtiva ani — a cunoscut primul ei asediu. Venit să răzbune înfrîngerea de la Vaslui³, sultanul Mahomed II a invadat Moldova cu puhoiul său de oști. Ștefan cel Mare a hotărît adunarea oastei care s-a strîns în orașul Roman. În vreme ce oștile otomane, însumînd aproape 200 000 oameni începeau asediul cetății, domnul român

(Continuare în p. 20)

^{1,3} Magazin istoric, nr. 5/1983; 6/1984; 1/1975.

MIHAI VITEAZUL: un portret necunoscut

Prof. DAN O. GIUVELCA

Ilustrată printr-un mare număr de cronicari şi istorici (mai mult de 300, numai pentru perioada feudală¹⁾), istoriografia săsească cuprinde numeroase informaţii şi despre trecutul românilor din Transilvania şi din principatele extracarpatice. În bună parte inedită, opera istoricilor saşi conţine, aşadar, un bogat material a cărui cercetare se poate dovedi deosebit de fructuoasă.

Un exemplu îl oferă şi lucrările cronicarului sas Daniel Wolff, care a trăit în a doua jumătate a sec. XVII, până în anul 1729. Nu-i cunoaştem nici anul, nici locul naşterii. După studii universitare, pe care le-a încheiat în Germania, la Wittenberg, Daniel Wolff s-a reîntors prin anul 1684, în Transilvania natală. În anul următor, 1685, el a încheiat prima lucrare istoriografică, intitulată *Dacia năpăstuită*, lucrare rămasă în manuscris şi aflată în prezent la Arhivele statului din Braşov.

Numit preot la Nadeş, Daniel Wolff a trăit până în anul 1729, interval în care a scris şi lucrarea *Hydra Transsylvanica*, o virulentă polemică la adresa răscoalei curuţilor, condusă de Francisc Rákoczy (1704-1711), scriere rămasă, de asemenea, în manuscris.

Dacia năpăstuită — operă care ne interesează în mod deosebit — este o lucrare de

tinerete, fiind scrisă vădit sub influenţa ideilor lui J. Bethlen şi îndeosebi a lui Johann Tröster. Autorul deplinge în repetate rânduri soarta principatului aflat sub dominaţie otomană, opunându-i vremurile în care autoritatea turcilor nu se instalase încă asupra teritoriului acestuia.

Lucrarea conţine mai multe părţi, debutind cu o prefaţă în care autorul declară că mobilul cărţii sale este dragostea de patrie, care l-a îndemnat să scrie numai adevărul.

În prima parte, Daniel Wolff scrie între altele că Decebal a fost „regele transilvănenilor şi al românilor”. Bine informat (pentru vremea sa), bun cunoscător al autorilor antici, el prezintă istoria războaielor daco-romane şi a Daciei romane şi post-romane, avînd meritul de a afirma continuitatea poporului român şi latinitatea sa, argumentul principal pe care îl invocă fiind limba.

Partea a doua a *Daciei năpăstuite* este închinată vieţii economice şi sociale a principatului, ocupaţiilor locuitorilor, autorul subliniind fertilitatea deosebită a solului şi abundenţa şi armonia bogăţiilor naturale, în Transilvania — în special, şi în ţările române — în general. Scriind despre boierii din ţările române evidenţiază rolul lor social-politic, asemănându-l întru totul cu nobilii din Tran-

silvania şi din apusul Europei.

Partea a treia a cărţii, dedicată oraşelor transilvănene analizează pe rînd aşezarea, înfăţişarea şi importanţa economică a fiecărui mare centru urban, calificînd Braşovul drept cel mai important centru comercial al principatului.

Partea a patra intitulată *Despre principii din Transilvania în ordinea cronologică a succesiunii lor* este cea care ne interesează în mod deosebit, deoarece ea cuprinde alături de portretele altor principii ai Transilvaniei, un portret necunoscut al lui Mihai voievod Viteazul. Existenţa acestui portret a fost semnalată în urmă cu cîţiva ani de Adolf Armbruster (*Dacorumano-Saxonica*, p. 378, lucrare în care se află şi unele informaţii privitoare la opera lui Daniel Wolff), dar imaginea respectivă nu a fost pînă acum reprodusă în publicaţiile de istorie. Ne facem o datorie de onoare din a o prezenta pentru prima oară publicului cititor, cu atât mai mult cu cit portretul realizat de Daniel Wolff aduce unele precizări în privinţa portretisticii viteazului domnitor. Capitolul respectiv cuprinde scurte relaţii privind domniile şi portretele următorilor principii: Ştefan Báthory, Cristophor Báthory, Sigismund Báthory, Mihai Viteazul, George Basta (guvernator imperial, privit însă ca stăpîn de fapt al principatului), Ştefan Bocskay, ‘Si-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1977.

CURȚI ȘI REȘEDINȚE DOMNEȘTI — ROMAN

(Urmare din p. 18)

gismund Rákoczy (Rákotzy în grafia lui Wolff) și Gabriel Báthory. Deci — cu excepția domniilor trecătoare ale lui Andrei Báthory și Moise Szekely — sînt portretizați toți principii Transilvaniei dintre 1571 și 1613.

Portretele sînt de tip medalion, de formă circulară și mărimi egale, cu legenda înscrisă în interior, fiind desenate după modele care au circulat în epocă: stampe, gravuri sau picturi. Spre această concluzie conduce, de altfel, și faptul că în dreptul scurtei istorii a unor dintre principii — Gabriel Bethlen (1613-1629), Gheorghe Rákoczy (1630-1648) și Gheorghe Rákoczy II (1648-1658) — autorul a lăsat cîte un medalion gol, deci fără portretul convenit, semn că, în cazurile respective, i-a lipsit sursa directă de inspirație.

În ceea ce privește portretul lui Mihai Viteazul, remarcăm realismul său și asemănarea, în afară de orice indoială, cu personajul. Domnitorul este reprezentat cu barbă, purtînd gugiuan cu trei pene (corespunzător celor trei tuiuri la care, în ierarhia otomană, avea dreptul). Modelul care stă la baza sa este — probabil — un portret contemporan eroului, altul decît cele cunoscute pînă acum, portret ulterior pierdut, dar care, prin intermediul plasticului medalion din opera lui Wolff, este redat posterității.

Aprecierea deosebită a cronicarului sas față de viața și faptele viteazului voievod reiese și din scurtul text ce li este consacrat. Daniel Wolff scrie despre inima mîndră a viteazului voievod și de faptul că în Transilvania „a încercat să cîștige de partea lui țara și oamenii”.

În continuare, lucrarea cuprinde cîteva capitole foarte scurte: *Corollaria, Continuare la Dacia asuprită și Fapte diverse deosebite* (amănunte despre incendii, inundații epidemii ș.a.), o *Scurtă descriere a vieții contelui Thököly* (șeful curuților maghiari care tocmai atunci luptau contra Habsburgilor) și, în încheiere, un *Register*-indice în care acțiunea lui „Michael Wayvoda” în Transilvania este din nou amintită.

cu doar 6 000 curteni, (pe cîtă lălt mal al Siretului se aflau 60 000 oameni — oastea cea mare) a decis retragerea la Neamț. Cetatea Nouă a rezistat pînă în ziua de 24 iulie. Și chiar dacă nu a putut împiedica înfrîngerea de la Războieni (26 iulie 1476) rezistența sa — semnalată într-un raport al unui sol al lui Laiotă Barsab către Matei Corvin — a îngăduit lui Ștefan cel Mare să-și regrupeze oastea, cu care, în cele din urmă, a izbutit să-și izgonească pe invadatorii¹.

Faptul că nu Romanul a rămas reședință voievodală statornică se datorește atît scurtei domnii a lui Roman I (aproximativ trei ani), cît și importanței pe care Suceava și-o cîștigase în viața economică și politică a țării. Ideea mutării reședinței într-o așezare centrală, la care se putea ajunge relativ ușor din toate colțurile țării, a persistat. În noile condiții pe care Moldova le-a avut ulterior, în sec. XV și XVI această așezare centrală spre care gravita economic și administrativ Moldova a devenit Iașul. În aceste împrejurări, Romanul a continuat să fie un loc de popas de anumită importanță pentru voievod și suita sa, fapt ilustrat de atenția pe care i-au acordat-o Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și alți domnitori.

În sec. XVI, curtea și episcopia din Roman au revenit sporadic în actualitate. Pe locul vechii episcopii, Petru Rareș a început construirea noii episcopii (actuala biserică episcopală), ale cărei lucrări s-au încheiat în timpul lui Iliș Rareș.

Din vremea lui Despot Vodă datează ultimele știri despre Roman în chip de curte voievodală. În primăvara anului 1562, Despot a primit aici o solie munteană (boierul Socol). Voievodul Țării Românești, Petru cel Tânăr, declara, prin intermediul soliei sale — cum rezultă din raportul lui

Martin Belsius, unul din numeroșii spioni trimiși de habsburgi pe lângă Despot —, că „el este frate cu Despot și că va fi prieten cu oricine fi este prieten și va fi tot astfel dușman celor care fi sînt dușmani, fie că ar fi ei chiar sultanul turcilor sau împăratul roman [al Imperiului romano-german]”. Cu același prilej s-a discutat și o eventuală căsătorie între Despot și o fiică a Chiajnei, proiect nerealizat. De altfel, politica domnului Moldovei — străină intereselor țării — a stîrnit nemulțumirea păturilor largi, de la boieri pînă la masele populare. La 12 aprilie, tot la Roman s-a produs chiar o încercare de atentat împotriva lui Despot. Potrivit relatării aceleiași Belsius, în ziua de 12 aprilie 1562, domnul — venit la Roman cu 6 000 însoțitori — făcuse o vizită protocolară la episcop, după care fusese condus la curte. „În timpul nopții — scrie Belsius — un trădător care îl pindea cu multă vigilență a fost prins purtînd sub mantie sabia scoasă din teacă. [Atentatorul] se numește Voinea [și] este unul din husearii care sînt în număr de 12 [și] care cercetează drumurile pe unde trebuie să umble el [domnul]”.

Pînă la sfîrșitul secolului XVI, curtea domnească a mai poposit o singură dată la Roman. De fapt, în afara orașului, căci țara era bîntuită de ciumă. În tabăra de corturi de lîngă oraș, Petru vodă Șchiopul a primit două solii: mișuncea iezuită, condusă de Stanislav Warszewicki² și pe ambasadorul englez la Poartă, William Harborne, cu care a încheiat, în 1583, un tratat comercial cu Anglia reginei Elisabeta I³.

Curtea domnească din Roman a rămas în istoria țării ca una din curțile itinerante ale domniei: semnificația sa în înțelegerea procesului de consolidare a statului feudal este însă deosebită, și tocmai în aceasta constă valoarea istorică aparte a inițiativei lui Roman I.

^{1,3} Magazin istoric, nr. 7/1976; 6/1983; 5/1978.

MARCU BEZA: AMINTIRI

CONSTANTIN DARIE

Cu cinci decenii în urmă, în aprilie 1935, Perpessicius își începea una din cronicile literare pe care le prezenta la radio cu următoarea apreciere: „Dl. Marcu Beza este, în lumea diplomaților noștri, unul dintre acei cercetători pe plan european, care duc și pe calea aceasta [prin literatură], cât mai departe, renumele țării lor... Opera aceasta [literară], remarcabilă și recunoscută dincolo de granițe, merită să fie încetățenită și difuzată înăuntrul granițelor noastre. Sint însă, și-n literatură, ca-n orice ramură de activitate omenească, destine nedreptățite și cazul d-lui Marcu Beza e unul dintr-insele”.

Cine era acest „nedreptățit” pe care Perpessicius îl revendica pentru literatură, în timp ce istoricii — Nicolae Iorga în mod special — îi urmăreau și comentau comunicările academice pe teme de istorie?

Marcu Beza¹ — ne indică dicționarele de specialitate — s-a născut în 1882 la Kesura (Grecia) și a murit în 1949 la București. Studiile secundare și le-a făcut la Bitolia (azi R.S.F. Iugoslavia), iar cele universitare la București și, apoi, la Oxford și Londra. Înaintea primului război mondial a fost consul al României în Anglia și a continuat să lucreze în diplomație, în capitala britanică, până în 1932, o bună perioadă de timp funcționând și ca profesor de limbă și literatură la King's College din Londra. În această perioadă s-a manifestat ca un neobosit me-

sager al spiritualității românești peste hotare, publicând și o serie de studii, precum *Voyageurs anglais sur les Valaques* (Paris, 1918), *Papers on the Romanian people and litteratur* (Londra, 1920), *Romanian proverbs* (Londra, 1921), *Paganism in Romanian folklore* (Londra, 1928), *Shakespeare in Romania* (Londra, 1931) ș.a.

Între 1932 și 1939 a ocupat postul de consul general al României la Ierusalim, timp în care a întreprins o serie de călătorii în țări din Orientul Apropiat, precum și în Cipru, Turcia și Grecia, în dorința de a cerceta și descoperi noi mărfuri privitoare la relațiile din

trecut ale poporului nostru cu popoarele din Balcani și din zona Mediteranei. Rod al investigațiilor efectuate în diverse biblioteci, muzee sau arhive, câteva comunicări la Academie — al cărui membru corespondent fusese ales în 1929 — publicate în seria Secției literare sau în volume separate — s-au impus la vremea lor atenției specialiștilor: *Biblioteci mănăstirești în Palestina* (București, 1932), *Biblioteci mănăstirești la Muntele Athos* (București, 1934), *Urme românești la Atena și Ierusalim* (București, 1939), *Urme românești în răsăritul ortodox* (București, 1935 și 1937), *Biblioteci mănăstirești în Siria, Atena și insula Hios* (București, f.a.) ș.a.

Anii celui de-al doilea război mondial l-au aflat tot la Londra, unde avea să publice alte lucrări despre istoria și cultura poporului nostru, printre care: *Origin of the Romanians* (Originea românilor), Worcester și Londra, 1941; *The Romanians Church* (Biserica română), Londra, 1943, iar după război *Heritage of Byzantium* (Moștenirea Bizanțului), Londra, 1947. În același timp, contactul strâns și pe o perioadă atât de îndelungată cu viața și cultura poporului englez i-a oferit un bogat material pentru întocmirea unor studii despre cultura britanică, precum *Romantismul englez*, *Vechi legături cu Anglia* și un volum *Din Anglia*. Însemnările unui literat.

În anul 1938, a publicat o parte din memoriile sale — legate de anii copilăriei și ai adolescenței — într-un volum intitulat *Cartea cu amintiri*. Altă parte — poate cea mai

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 9/1982.

interesantă — a început s-o publice în 1939, în revista România literară, de sub conducerea lui Cezar Petrescu, săptăminal ce avea să-și începe apariția în 1940. În aceste pagini este vorba și de numeroși oameni de seamă din țară și străinătate, pe care i-a cunoscut, cu unii legind strine prietenii.

S-au scurs anii și, iată, treptat, numele lui Marcu Beza își capătă locul ce i se cuvine și printre oamenii de literă și printre cercetătorii din domeniul istoriei și al folclorului. Personalitatea sa multilaterală e ilustrată grăitor și de colecția de obiecte, de incontestabilă valoare artistică și științifică, ce-i poartă numele și care este expusă azi la Muzeul Colecțiilor de Artă din Capitală.

Prezentind cititorilor revistei Magazin istoric câteva din paginile de însemnări apărute în urmă cu aproape cinci decenii în România literară, reavăducem în actualitate opera memorialistică, mai puțin cunoscută, a scriitorului și diplomatului Marcu Beza. Subtitlurile ca și notele de subsol aparțin redacției Magazin istoric; întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte, iar unele completări în text prin paranteze drepte.

Din anii studenției

În anii studenției Marcu Beza s-a remarcat prin articole publicate într-o seamă de gazete — *Românul de la Pind*, *Graiul bun* — care i-au atras aprecierile lui N. Iorga. Pentru tânărul student, comentariile lui Iorga din *Sămănătorul* pe marginea articolelor sale aveau darul unui suport moral, al unui imbold la acțiune.

Evocarea lui Vasile Goldiș (1862-1927), președintele ASTREI și directorul ziarului *Românul*¹, pe care acesta l-a scos la Arad între anii 1911-1916, începe astfel:

¹ *Românul* a apărut la Arad între 1911 și 1916; din 1916, a devenit organul central de presă al Partidului Național Român din Transilvania; după 1918 a reapărut săptăminal.

„Apăruse în *Lucașfărum*² o bucată a mea: Prerafaelistii³, după care m-a rugat Vasile Goldiș să-i fiu colaborator la *Românul*:

— Ne-ar trebui trei articole pe săptămână...

Mi s-a părut mult. Pentru a fi dat scrisului meu oarecare suflu osebit, aș fi avut nevoie de un răgaz mai îndelungat. După clipe de șovăire, am cugelat: în loc de articole originale, n-ar fi mai bine să caut ceea ce au putut spune călătorii englezi despre neamul românesc în decursul vremilor? Am la îndemână întreaga bibliotecă a Muzeului Britanic. Și am purces hotărât la răscolire. Rînd pe rînd, din învăluirea trecutului ieșeau la iveală drumeții necunoscute ai Albionului, pe care, tîlmăcindu-i și comentîndu-i pe scurt, îi trimiteam la *Românul*. Mai ales aveam grijă să nu uit paginile de vădită prețuire ce priveau Ardealul și puteau vorbi de-a dreptul stăpînitorilor de-atunci: „Iată cum știu a scrie niște oameni drepti și nepărtinitori despre o nație, pe care o asupriți, disprețuind-o...”.

Goldiș era foarte mulțumit. Întinzîndu-mi cercetările și la românimea de peste Dunăre, am izvodit în însăși limba călătorilor două studii: *English Travellers in Romania*, apărut în *English Historical Review* și celdălat în revista *Notes and Queries* sub titlul *English Travellers on the Vlaches*.

Cînd am sfîrșit cu seria călătorilor, mi-am întors privirile

² *Lucașfărum*, revistă de literatură și artă, cu apariție bi lunară, mai întîi la Budapesta (1902-1906); apoi la Sibiu (1906-1914) și București (1919-1920).

³ Prerafaelism — curent artistic apărut în Anglia în jurul anului 1848; adpții săi considerau că apogeul picturii l-a constituit perioada înaintărilor lui Rafael, mișcînd pentru o reînnoire a purității artei acestora.

spre literatura engleză, finînd să dau traduceri”.

Memorialistul menționează apoi cîteva titluri de scrieri engleze asupra cărora s-a oprit, după care continuă:

„Încetaseam de a colatora în

chip statornic la *Românul*. Numai cînd și cînd își lua drumul spre Arad cîte ceva, cum se întîmplase cu o poezie Bătrînul, ce umpluse întîia pagină a gazetei. Și-mi scrise atunci Goldiș: «Mulțumesc din suflet pentru scumpul dar de Paști ce mi-ai făcut, trimițînd *Românului* prea frumoasa poezie”.

În încheierea evocării sale, aminteste următoarea întîmplare: „Fuse apoi un mare ospăț ce-l dederă scriitorii în cinstea lui Vasile Goldiș. Mă nimerisem la masă tocmai în fața sărbătoritului. Cîneva îi șopti la ureche și Goldiș se aplecă de-mi întînse mina:

— Dumneata ești?... Cît de ciudat! A trebuit să ajung ministru și să vină acest banchet spre a ne cunoaște.

La sfîrșit, sculîndu-se a răspunde cuvîntărilor ținute, începu:

— Nu știți cît îs de fericit și de mișcat în această seară, că, pe lîngă altele, am aici dinainte-mi pe un vechi colaborator al *Românului* care în vremuri grele-nu ne-a lăsat și din Londra îndepărtată ne-a dat totdeauna ajutor”.

Prieteni englezi ai poporului român

„În toiul marelui război⁴ — își începe Marcu Beza amintirile despre anii cîi a ținut un curs de limbă și literatură română la Londra — își făcuse

⁴ Este vorba de prima conflagrație mondială, din anii 1914-1918.

aparitia o carte, Ungaria, de Arthur Yolland, profesor la Universitatea din Budapesta. Era scrisă înadins cu vâdită înțelegere a înălțurii drepturii noastre asupra Transilvaniei și de a ne, ponegri în ochii lumii.

despre folclorul românesc la un club muncitoresc unde, povestea el „presăzai vorbirea cu frinturi de cîntec populare și cu proverbe din cele mai hazlii, încît ascultătorii mei prinseră a tropăi bucuroși din

Cifra dintre cei pe care i-a cunoscut (de la stînga la dreapta): V. Goldis, Nicolae Iorga, Moses Gasler și George Bernard Shaw

Am răspuns printr-o lungă scrisoare în Times Literary Supplement, unde se publicase înainte o dare de seamă asupra cărții. Întîmpinarea mea fu primită cu multă simpatie. Și unii își exprimaseră dorința răspîndirii de cunoștințe mai largi despre neamul nostru. Asemenea, din convorbirile cu englezii, înțeleses că le-ar fi plăcut să fie luminați deosebi asupra folclorului românesc de care aflaseră cîte ceva. Numai cît orice știri lămuritoare în acest sens ar fi trebuit aduse nu în chip sec, ci viu, colorat și pitoresc. De aceea, cu învoirea ministrului Nicolae Mișu¹, orînduînd la King's College, Universitatea Londrei, o serie de trei conferințe publice: Unitatea națională a românilor, Poezia populară în Balcani și Influența engleză în literatura română. Atît în ascultători cît și în presă, trezind conferințele un răsunset neașteptat, universitatea mi-a încredințat sarcina înființării unei catedre. Am alcătuit programul de conferințe, căruia i-am adăugat un curs elementar, pentru cine ar fi înclinat să învețe românește².

Dar cum prelegerile universitare aveau totuși o audiență redusă, Marcu Beza a căutat să-și facă ascultate conferințele în medii cît mai diferite. Așa a ajuns să vorbească despre istoria poporului nostru în interiorul unei biserici din împrejurimile Londrei sau

picioare și a ride și a striga și a răspîndi aplauze zgomotos, de se cutremurau zidurile". Într-o zi de curs, printre cei dornici să învețe românește s-a prezentat și o distinsă doamnă ce-și trăgea obîrșia din familia lorilor Stratford: Lucy Byng, care avea să devină mai tirziu traducătoarea în engleză a Amintirilor lui Ion Creangă. Din aceeași perioadă, Marcu Beza păstrează frumoase amintiri despre R.W. Seton-Watson (Scotus Viator)³, istoricul englez de mare prestigiu care se pronunțase în favoarea drepturilor inalienabile ale românilor asupra Transilvaniei. „Seton-Watson — notează Marcu Beza — avea și gust și simț literar. Citise cu trageră de inimă pe Creangă, pe Zamfirescu și bucăți de folclor românesc. Și deseori mă îndemna: „Ai la îndemînă vreo poveste populară ce-ai dori s-o tipărim în Slavonic Review? Că putem găsi todeauna spațiu de cîteva pagini pentru așa ceva”.

Același interes pentru cauza poporului român din Transilvania, Marcu Beza avea să-l întîlnească și la un diplomat din cadrul Ministerului Afacerilor Străine din Anglia, autor al unei broșuri despre România, în care, cum mărturisește scriitorul, „luminos și iscusit arăta lumii revendicările noastre, cîte izvoarau dintr-un lung trecut vrednic. Făcu într-o zi prevădător: „Se va începe curînd discuția asupra Transil-

vaniei. N-am pulea să dăm piesa lui Goga Domnul notar⁴. Dar înții să-l traducem...”. Și o săptămînă, în fiecare zi ne întîlnirăm: eu tîlmăceam liber din text și el căuta forma engleză mai potrivită”.

Întîlniri cu Bernard Shaw

Pe marele scriitor englez, Marcu Beza l-a întîlnit prima oară la Stratford-on-Avon, cu prilejul unei aniversări a lui Shakespeare, organizată de P.E.N. Club. Se mai aflau între invitați Galsworthy, poetul și eseistul G.K. Chesterton. „Mai tirziu — își aminteste Marcu Beza — o cunoștință a mea, căpitanul Guest, își puse candidatura la deputăție din partea socialiștilor. [Partidul laburist]. Și la una din întruniri trebuia să convințeze în sprijinul său Bernard Shaw. M-a luat și pe mine acolo o prietenă romancieră, care la spartul adunării mă înfățișă lui Bernard Shaw...”

În discuția ce a avut loc, Beza îi pomeneste lui Shaw despre spectacolul cu piesa Candida, pusă în scenă la București. Scriitorul englez a fost contrariat că nu fusese întebat în prealabil dacă e de acord să i se joace piesa. Cînd, după un timp, scriitorul Corneliu Moldoveanu a vrut să înscrie în repertoriu la Teatrul Național Sfînta Ioana, Marcu Beza i-a scris lui Shaw, cerîndu-i avizul. Acesta a fost de acord cu o condiție: dreptul de autor ce-l încasează să nu fie cu nici un procent mai mare decît al oricărui autor român. Cînd s-a dus să-l viziteze la locuința sa din Whitehall, pentru a-i arăta extrase din cronici și fotografii din spectacol, Shaw s-a declarat foarte mulțumit: „Sînt bucuros că nu s-a lăsat deoparte epilogul din Sfînta Ioana — mărturisește dramaturgul. Știi, mulți critici își închipuiesc a fi mai pricepuți ca mine: se mărturisesc împotriva epilogului...” Shaw concepe epilogul — pre-

¹ N. Mișu, ministrul României la Londra, iar în 1919 ministrul de externe în guvernul condus de Artur Văitoianu.

² Magazin istoric, nr. 1/1973, 7/1983, 4/1985.

³ Lucrare dramatică cu pronunțat caracter demascator al politicii de deznaționalizare a românilor din monarhia austro-ungară, ce a determinat puternice represalii ale autorităților împotriva autorului.

cizează Marcu Beza — pentru a atenua fiorul crud pe care îl trezește în inima oricărui spectator scena finală cu arderea pe rug a Ioanei d'Arc. În discuția care continuă, Shaw menționează câteva nume de mari actori originari din România, afirmă pe scenele pariziene: De Max, Maria Ventura, Alice Cocca, Elvira Popescu, pentru ca, trecind de la teatru la poezie, să-și amintească versuri din Eminescu ce îi fuseseră citite în engleză de către o prietenă traducătoare: „E un răzdrătit, nu?... Mi-a citit Miss [S.] Pankhurst¹ o poezie: Împărat și proletar”. Marcu Beza a încercat să-i desprindă interlocutorului său sensul real al poeziei eminesciene și i-a promis că-i va trimite cartea sa în engleză despre influențele păgine din folclorul românesc, pentru a înțelege mai bine și unele versuri din Eminescu. „Te rog nu uita cartea aceea cu poezii vostru” — i-a amintit Shaw la despărțire și Marcu Beza nu și-a neglijat promisiunea.

Gaster despre Eminescu

Marcu Beza începe prin a relatea o primă întâlnire cu filologul Moses Gaster (1856-1939), înaintea primului război mondial, când acesta, stabilit în Anglia, i-a mărturisit mîhnirea de a fi fost expulzat din țară în 1885², în urma unui conflict cu Dimitrie Sturdza. După care continuă: „L-am privit lung. I-am spus:

— De ce nu vrei să uiți? De ce să duci mai departe pica? Afară de acea lovitură a trecutului, dreptăți sau nu, pricinuită înșă dintr-un amestec în politică, rămîne statornică-ți muncă, prinsă în paginile Chrestomafiei și Literaturii populare, ce-i recunoscută de un întreg public românesc”.

După ce Gaster își reafirmă intenția de a continua să se ocupe de problemele limbii și etnografiei românești, Marcu Beza notează: „De acum, în grele împrejurări, cînd se urzeau împotrivă-ne proteste sau

defăimări, către Gaster mă îndreptam. Gaster adesea răspundea înșuirilor din presă... Și în alte numeroase prilejuri tot influența covârșitoare a lui Gaster trăgea în cumpând. Întitul meu volum în englezăste Papers on the Romanian people and litteratur ieșise [în 1920], cu o prefață a lui Gaster, care publicase el însuși înainte Romanian Bird and Beast Stories (Povestiri românești despre păsări și animale) și Children's Stories from Romanian Legends and Fairy Tales (Povești pentru copii din basme și legende românești). Mă întorc înapoi cu gîndul și caut clipele mai izbitoare ale neobositei sale griji pentru țară”. Își amintește de o conferință despre folclorul românesc, ținută de Gaster cu ocazia deschiderii la Londra a unei expoziții de broderii românești, după care descrie o întâlnire memorabilă ce a avut-o cu Gaster prin anii '30: „Sedea într-o stradă mărginașă din Londra, — intrarea largă, între coloane de piatră. Îi zicea casei «Mizpah», după înțelesul ebraic de turnul-veghii, pomenit de Ghenesis. Înăuntrul ei, cită lume se perinda în zilele de schimbătă! Și primea el curtenitor, în straie negre, cu fes lat, roșu, în cap și cu pașii dibuitori, din pricina vederii ce prinsese a-l părăsi tot mai mult. Mergeam și eu uneori. Cînd rămîneam singuri aduna din trecut amintiri, oprindu-se îndeosebi asupra scriitorilor:

— Știi, pe lîngă poveștile tipărite ale lui Creangă, umbrau în manuscris și altele, cum le ziceam noi, fără perdea; mai dihai decât ale lui Boccaccio, de care făcea mult haz Eminescu. Acesta [Eminescu] deseori mă calca, interesîndu-se de literatură veche. Cuvînte și fraze ale cronicarilor, cu întorsături arhaice, îl atrăgeau nespus. Văzu într-un rînd pe masă la mine o carte a lui Richard Kunitz: Bukarest und Stambul. «Nu mi-o dai s-o citesc?». «Ia-o...». Cînd mi-o întoarse, peste o săptămîină, zise: «E aici o poveste: Fata în grădina de aur...». «O cunoșc. Nu-i așa că-i frumoasă?». «Voi scrie un poem după ea...». «Și poemul fuse Lucafăru!».

Mă uitam, împrejur — continuă M. Beza. Avea rafluri

întregi, din lavan pînd-n dușmele țixite de manuscrise. Îl întrebai odădă:

— Cum ai pus mina pe atîtea manuscrise?

— Apoi la vremea mea cine prețuia manuscrisele? Un Eminescu, un Hasdeu și alți doi-trei. Mie anticarii mi le aduceau acasă.

Atîta rîmnea după manuscrise, că înaintea plecării mele spre Locurile Sfînte!, mi-a scris: «Cîndă are să fie, dacă între călugări prin mîndștiri ai găsi ceva manuscrise vechi, slavone sau românești; și-atunci sper că n-ai să mă uiți pe mine...».

Peste doi ani, la întoarcere, m-a întîmpinat în poarta casei o fiică a lui Gaster:

— Bine-ai venit! — grăi. Bine-ai venit. Să-l mai încurajezi, că de cîțva timp e tare abătut.

În adevăr, parcă aș fi adus un leac miraculos. Tresări de mirare, alungînd orice tristețe:

— Cine-ar fi crezut... Tocmai din Palestina... din Palestina să vii...

Am trecut apoi la cărți și manuscrise. I-am vorbit de numeroasele odoare și evanghelii ce am descoperit.

— Ai fost și la Sinai?

— Da. Ai aflat negreșit că British Museum stringe bani pentru cumpărarea lui Codex Sinaiticus. Directorul m-a rugat să-i țin o conferință despre Măndștirea Sinai.

— Cînd asta?

— Miine după prînz, în marea sală a manuscriselor.

A doua zi, în șirul dinții al scaunelor se afla și Moses Gaster”.

*

.... o universitate engleză, aceea din Cambridge, — povestește Marcu Beza — poftise pe Vasile Părvan să fie o conferință. Ne-am întîlnit și ne-am schimbat multe gînduri... Voia să afle, mi-aduc aminte, de Izvor al Marthei Bibescu.

— Oare cum fusese primit?

— Presa de-aici, i-am lămurit, nu ta mult în seamă cărțile ieșite la Paris. Dar cu Izvor se petrecuse altceva. Asta vadește prețul său. Aștept să fie tradus în englezăste.”

¹ Cunoscută traducătoare din poezia lui Eminescu.

² Magazin istoric, nr. 6/1984.

² Se referă la plecarea sa în funcția de consul-general la Ierusalim.

File din istoria Islandei

DE LA PITEI LA ALTHING ȘI VEACUL-SAGA

GHENRIH ANOHIN

Țară europeană cu o cultură milenară și cu vechi tradiții democratice (Parlamentul său, creat în 930, este considerat primul de pe continentul nostru), Islanda a avut de înfruntat, de-a lungul veacurilor, în afara unei clime potrivnice, agresiuni din exterior la independența ei politică și economică. Abia secolul XX a înscris în cronică insulei o suită de cuceriri esențiale pentru existența ei de sine stătătoare: 30 noiembrie 1918 — Danemarca recunoaște suve-

ranitatea de stat a islandezilor, limitind-o însă, printr-o uniune personală (rege comun pentru Islanda și Danemarca) și prin punctul ce prevedea neutralitatea permanentă a Islandei; 18 mai 1920 — Parlamentul confirmă prima Constituție a țării, aliată cu Danemarca.

La 16 iunie 1944, Parlamentul adoptă Constituția Republicii Islanda, iar a doua zi se proclamă Republica suverană Islanda, 17 iunie fiind și sărbătoarea națională a țării.

Înfloreau migdalii și măslinii¹. Pământul se scâldea în

verdele crud al unei noi primăveri. Primăvara anului 325 înaintea erei noastre. De la țărmul coloniei grecești Mas-sala, situată în apropierea Marsiliei de azi, s-a desprins

acest domeniu, Ghenrih Anohin a mai semnat în revista *Magazin istoric*, nr. 2/1979, 5/1983.

o mică navă negustorească. Cîrmaciul ei, Pitei, pornise din Mediterana spre Oceanul Atlantic, pentru a vizita pămînturile necunoscute pînă atunci din extremul nord al Europei.

Au rămas departe, în urmă, înfricoșătoarele țărmuri ale litoralului iberic al Oceanului

¹ Autorul acestui articol, candidat în științe istorice și cercetător științific principal la Institutul de etnografie „N.N. Mikluho-Maklai” al Academiei de științe a U.R.S.S., este specialist în istoria și etnografia popoarelor scandinave. Pe teme din

Atlantic, pășunile de smarald ale începutului Albion¹. Vîntul și curentul marin mînau corabia tot mai departe, spre miazănoapte. Au mai trecut încă șase zile și șase nopți pe marea înfrigurată și întunecoasă cînd, în sfîrșit, s-a ivit pămîntul. „Este marginea de nord a uscatului”, și-a spus Pitei, căci mai departe se întinde „o mare coagulată, pe care nu poți merge nici cu piciorul, nici cu corabia”.

Ce insulă a descoperit Pitei nu se știe. Dar printre ipotezele emise de savanți se numără și aceea care susține că era Islanda. Căci, într-adevăr, mai la nord de ea se întinde „marea de netrecut”, adică banchizele în derivă peste care domnește ceața, ascunzînd totul în jur.

Nadodd, Gardar și Torolv untosul

În lucrarea sa *De mensura orbis terrae* (Măsurarea orbitei pămîntului), datînd din anul 825, un călugăr irlandez scria că în anul 795 călugării irlandezi au găsit înșula Thule, acolo unde vara soarele se ascunde dincolo de orizont numai pentru cîteva ore, iar la tîrmuri marea nu îngheață nici măcar iarna. Această caracterizare corespunde întru totul Islandei. Probabil că sihaștrii irlandezi s-au așezat pe insulă, căci urmăritorii locuitori ai acestui pămînt, scandinavii, au denumit unele locuri cu toponime ce amintesc de acești călugări și în rădăcina cărora intră radicalul vechi scandinav *papi*, împrumutat din limbile galice, unde papa înseamnă „sihastru, monah”.

După una dintre cele mai importante saga, *Landnámabók* (Cartea ocupării pămînturilor), cuprinzînd nume și date privitoare la prima etapă a cunoașterii insulei și apoi a populării ei, s-a reconstituit o cronică a prezenței scandinave în Islanda. În jurul anilor 867-869, echipajele a două corăbii cu visle și pînze, care

nu știau una de alta, mîinate de o furtună puternică tocmai în nordul extrem al Mării Norvegiei, au atins tîrmurile Islandei. În loc să ajungă în insulele Faerøer, din nordul Marii Britanii, corabia norvegianului Nadodd a fost purtată de valuri departe, spre nord-vest, și aruncată pe un mal abrupt al unui uscat necunoscut. În căutare de locuitori, Nadodd și ceilalți membri ai echipajului său au pornit să exploreze tîntul. Era toamnă, în munți căzuse o zăpadă abundentă. Nu se vedea nici un semn că ar exista locuitori și locuințe. Nadodd a numit locul *Snaeland*, adică „Țara zăpezilor”, iar toamna, tîrziu, după ce a reparat corabia, a reușit să se înapoieze în Norvegia. Se presupune că el nimerise pe tîrmul răsăritean al Islandei.

Cealaltă navă, suedeză, în frunte cu Gardar, se îndrepta spre insulele Hebride, din nord-vestul Marii Britanii, dar o puternică furtună din direcția sud-est a împins-o spre un uscat întins, unde echipajul a fost obligat să ierneze. În vara următoare, Gardar a navigat cu corabia de-a lungul coastelor de sud și de est ale insulei, pe care a numit-o *Gardarshoum* (Insula lui Gardar).

Știri despre descoperirea unui uscat întins în vestul Marii Norvegiei a incitat multei aventurieri să se stabilească pe acel pămînt al nimănui. Primul care a pornit în mod conștient să caute insula a fost Floki Wilherdahrsson, în anii 870-871. Ocolind insula din spre sud-vest, Floki a debarcat pe malul nordic al fiordului Breidi și a urcat pe o creastă de munte, pentru a vedea pe unde trebuia să o ia cu corabia. De pe înălțime el a văzut la nord un golf mare (probabil Huna), acoperit complet de ghețuri. De aceea a denumit locul *Island* (Țara ghețurilor). Navigatorii care i-au succedat au extins denumirea asupra întregii insule. Floki a iernat pe tîrmul întins al fiordului Borgar — unul dintre cele mai fertile de pe insulă —, situat la nord de actuala capitală, Reykjavik. Acest loc i-a produs lui Floki o impresie deosebit de bună despre posibilitățile de

trai pe care le oferea insula. Unul dintre însoțitorii lui, Torolv, a povestit chiar că „din fiecare fir de iarbă se prelingea unt” (fapt pentru care a și fost poreclit Torolv untosul). Peste cîteva ani, Floki cu toți ai săi s-a mutat în golful Huna. Dar nici lui nu i-a revenit onoarea de a se intitula primul locuitor permanent al insulei!

În anul 872, în căutare de noi pămînturi, a pornit vestitul pe atunci Ingolf Arnarsson, căpetenie a vikingilor din fiordul Dalis, situat în Norvegia de Vest, însoțit de fratele său vitreg, Leivir Hrodmarsson, poreclit Hirlev. După ce au petrecut o iarnă în unul din fiordurile răsăritene ale Islandei, frații s-au întors în Norvegia. În 873, Leivir a întreprins o incursiune de jaf în vestul Islandei, a luat o pradă bogată și zece robi. În primăvara anului 874, cei doi frați și-au vîndut toate bunurile imobile din Norvegia și au plecat vara, cu două corăbii, în Islanda. Zărînd-o de departe, eu au aruncat peste bord, după obiceiul timpului, pilonii de la locul de onoare din casele lor, piloni pe care era sculptat zeul Thor — ocrotitorul cultivării pămîntului și cel ce alungă duhurile rele — și au jurat să se așeze acolo unde valurile vor arunca la tîrm stlpii.

În aceeași vară, Ingolf a debarcat pe malul sudic al Islandei, iar Leivir — mult mai la vest. Ambele capuri poartă și astăzi numele lor: Ingolfshévd și Hirlefshevd. În primăvara următoare, a anului 875, Hirlev i-a obligat pe robii lui irlandezi să are pămîntul, dar aceștia l-au omorît și au fugit cu o barcă. Cei doi robi ai lui Ingolf, trimiși de el spre apus să caute pilonii sacri, au găsit cadavrul lui Hirlev și i-au povestit despre aceasta stăpînului lor. Împreună cu oamenii săi, Ingolf i-a ajuns pe irlandezi și i-a ucis. De atunci aceste insule se numesc Vestmannaeyjar — adică Insulele oamenilor de la apus, cum îi numeau scandinavii pe irlandezi.

De-abia în al treilea an, cei doi robi au găsit pilonii sacri la capătul de sud-vest al Islandei. Acolo Ingolf a zidit o locuință, în spatele

¹ Denumire dată în antichitate Britaniei, datorită culorii albe a falezelor ei.

scaunului său a fixat pilonii sacri, apoi a început, împreună cu oamenii săi, să lucreze pământul. Se aflau pe colinele Reykjavikului, adică ale Golfului Fumurilor (aburii ce se ridică din gheizere). Deasupra portului — Reykjavikul de astăzi —, pe locul unde cu un-sprezece secole în urmă și-a așezat casa Ingolf, se înalță un monument de bronz, căruia timpul i-a imprimat o patină verde-închis, ridicat de sculptorul Ejnar Jounsson, în memoria primului locuitor.

Pe urmele lui Ingolf au pornit în Islanda o mulțime de strămutați. Nu există nici un alt popor pe pământ cu o istorie al cărei început să fie atît de clar, încît să se cunoască numele aproape fiecăruia dintre viitorii islandezi sosiți. În *Cartea ocupării pământurilor* se povestește despre viața a circa patru sute de familii, cei dinții coloniști care și-au așezat gospodăriile pe cîmpiile de la gurile riurilor. Originea etnică a primilor strămutați nu a fost eterogenă. Dintre cele aproape șapte mii de persoane nominalizate în *Cartea ocupării pământurilor*, aproximativ 85% sînt născute în Norvegia (mai ales de vest), peste 12% provin din Insulele Britanice (mai ales robi celti, luați de scandinavi din Irlanda), 4% din Suedia, cîtiva din Danemarca, printre care posibil să fi fost și slavi, căci pe atunci slavii constituiau o parte însemnată a populației din arhipelagul danez. Ulterior, societatea noilor sosiți a folosit limba normandă (norvegiana veche) ca unică limbă de comunicare, cu unele elemente lexicale împrumutate din irlandeză.

Islanda avea pe atunci o climă mai blîndă; pe o fișie îngustă, de-a lungul tărîmului și la gurile riurilor, creștea o floră subarctică bogată. Noii locuitori și-au așezat gospodăriile (gen ferme) la distanță mare unele de altele, căci pentru creșterea cailor (animale pentru lapte, carne și călărie) și a oilor aveau nevoie de pășuni întinse. Se cultivau numai orz și ovăz pentru pline, fierturi și bere.

Crîngurile rare de mestececi nu asigurau lemn suficient nici pentru încălzirea locuințelor, cu atît mai puțin

pentru construcția corăbiilor, necesare aducerii de cereale, mereu deficitare, din alte părți. Dar pe mare pluteau mulți bușteni, care au fost folosiți ca material pentru construirea locuințelor.

Fiecare mare familie venită pe insulă într-o corabie forma, împreună cu servitorii și robii ei domestici, o comunitate. Proprietatea era de grup, a grupului familial. Masa populației era alcătuită din oameni liberi, membri ai comunității, numiți *bunni*. Șefii comunităților familiale — *hœvdingii* —

„Ei nu au alt rege decît legea”

În anul 930, cînd insula era locuită de cca. 30 000 oameni, la Thingvellir, pe o cîmpie așezată între stînci, la 50 km nord-est de Reykjavik, a avut loc prima adunare panislandeză — Althing — organul puterii populare în Islanda sec. X-XIII. Conform legii, adoptată chiar la această primă adunare, Althingul (Parlamentul) trebuia să se reunească pentru două săptămîni, în fiecare an, în iunie, în același

La o petrecere islandeză în sec. XVII; în p. 25: imaginea unui cavaler (gravuri de epocă, în lemn)

se bucurau de influență și autoritate, în funcție de importanța economică și numerică a gospodăriilor lor. Comunitățile învecinate, între care se dezvoltau relații economice, culturale și de viață, alcătuiau *godorde*. La adunarea generală a *godordei*, numită *tinga*, era ales mai marele preot *godi*, dintre *hœvdingii* comunității. Din fondurile adunate în *godorda*, *godi* îngrijea templul. Tot el era acela care conducea oșpețele de jertfă și prezida *tinga* *godordei*, punîndu-și de fiecare dată pe mină, ca însemn al puterii electiv, înel sfînt ce se păstra în altarul templului.

La Althing erau obligați să ia parte toți *godiii* de pe insulă și fiecare al nouălea membru al *godordei*. Toți *godiii* (la primele alegeri erau 39) alcătuiau consiliul legislativ și juridic, *legretta*, care alegea — pentru trei ani — un judecător suprem. Althingul alcătuia legi atît de bune pentru apărarea societății și a membrilor ei, încît în primele secole noțiunile de „societate” și „lege” au coincis. Această imbinare sui-generis a drepturilor și obligațiilor a fost foarte bine caracterizată de istoricul german Adam din Bremen, din sec. XI, care a scris că „ei nu au alt rege decît legea”.

Anii 930-1030 constituie o pagină luminoasă din istoria

Islandei: este veacul cînd a înflorit arta primitivă a poeziei în proză, cu subiecte predominant istorice, denumite saga; Islanda avea atunci aproximativ 70 000 locuitori. Dezvoltarea ulterioară a islandezilor, pînă în zilele noastre, a stat sub influența puternică a acestui veac și a creației lui, a acelor saga, pe care locuitorii le-au imortalizat în scris, în sec. XII-XIII. Veacul-saga este veacul cînd islandezii au înțeles că sînt un popor unic, cînd s-au autodenumit islandezi, separîndu-se chiar și de cei mai apropiați de ei — norvegieni.

În anul 1300, în cadrul Althingului, islandezii au adoptat de bunăvoie creștinismul, fără să renunțe la obiceiurile barbare, fără să recunoască ascetismul și intoleranța. Mitologia barbară a rămas un element important al culturii islandeze. Godii au devenit preoți creștini, aleși de godordă dintre hevdingi. Ca și pînă atunci, ei purtau arme, deși de acum oficiau în biserici, și nu în temple. Episcopul era ales de Althing. Poligamia era obișnuită chiar și la preoți, deși Islandei nu i-a fost specifică inegalitatea femeii față de bărbat; divorțul a fost întotdeauna liber, de ambele părți.

Religia creștină a manifestat intoleranță numai față de exterminarea unor oameni singuri — ca mijloc de rezolvare a greutăților presupuse de înțetăinerea lor — și față de abandonarea, în locuri pustii, a nou-născuților nedoriți. Noua credință a prins repede teren. În sec. XI-XII au apărut nouă mănăstiri catolice, care au devenit centre de păstrare și răspîndire a scrierii cărților în limba islandeză, pe baza alfabetului latin. Tot acum au luat ființă două episcopate.

Stratificarea socială gentilică nu a fost înlocuită de una feudală, deoarece Islanda nu a cunoscut feudalismul. În mica lume de pe insulă dăinuie pînă astăzi o formă familială de adresare: oamenii își spun toți „tu”. A te adresa cuiva cu „dumneavoastră” este un semn de dușmănie sau, în orice caz, de atitudine neprietenească, atît între islandezi cît și, cu atît mai mult, față de un străin.

În sec. XIII, țara număra 80 000 locuitori. Începînd din anul 1266, Islanda s-a unit cu Norvegia, iar în 1380, împreună cu aceasta, s-a alipit Danemarcei. Pierderea independenței politice a coincis cu înrăutățirea climei și, legat de aceasta, și cu precaritatea situației economice și sociale a insulei. Cam în acel timp, pășunatul nechibzuit al vitelor a dus la distrugerea crîngurilor de mesteceni, ceea ce a antrenat eroziunea rocilor și transformarea pășunilor în pustii de tundră. Consecința directă a acestor fenomene ecologice a fost diminuarea spectaculoasă a numărului de vite. A crescut brusc dependența de comerț — la început cu Norvegia, apoi cu Danemarca, unde comerțul intern se afla în mina negustorilor hanseatici¹.

Epidemia de ciumă din anii 1402-1404, apoi 1495, a provocat moartea unei însemnate părți a populației. În sec. XVI, în Danemarca, hanseaticii au fost înlocuiți de negustorii locali, iar conducerea islandezilor a trecut definitiv în atribuțiile guvernului danez, fapt însoțit de o intensificare a exploatarei economice exercitate de Danemarca, aceasta concentrînd în mîinile sale tot negoful Islandei. Au urmat încercările directe de „danzare” a islandezilor. Una dintre acestea s-a concretizat în reforma religioasă din anul 1540, cînd s-au introdus forțat lutheranismul² și au fost distruse mănăstirile catolice, cărora li s-au luat pămînturile și li s-a jefuit manuscrisele islandeze vechi. Episcopul catolic Arasson, devenit căpetenia rezistenței cu arma în mînă față de Reformă, a fost executat la 7 noiembrie 1550, împreună cu doi fii ai săi.

Lutheranismul a învins prin forță și a continuat să determine rezistență — fie și pasivă — a locuitorilor. Una dintre aceste forme de rezistență pasivă s-a manifestat prin simpatia constantă a islandezilor — simpatie subînțeleasă ca o formă de patriotism — față de stilul fastuos și încărcat al arhitecturii bisericilor — netipic pentru cele luterane.

¹ *Magazin istoric*, nr. 9/1975; 12/1976, 11/1983.

Pași spre independență

În evul mediu, condițiile de viață ale islandezilor s-au înrăutățit considerabil. În anul 1579, a avut loc o invazie pustietoare a piratilor englezi; în 1614 — a celor spanioli, iar 13 ani mai tîrziu — a celor algerieni.

Și, deși în anul 1703, Islanda număra 50 358 locuitori, în sec. XVII și XVIII, acest popor s-a aflat în pragul exterminării fizice. În 1707-1709, o treime din islandezi, au murit din cauza variolei; totodată, clima s-a răcit brusc, pășunile s-au redus, numărul vitelor a început să scadă. Au urmat erupțiile vulcanice din anii 1727-1728, 1755, 1766, 1783-1784, care au acoperit cu lavă pășunile, au omorît oameni și vite, au distrus bunuri. Ultima dintre ele, cea din 1783-1784, și puternicul cutremur din 1784 au răpit viața a încă un sfert din totalul islandezilor, au redus la zero agricultura și la un minimum critic numărul de vite. Sărăcia și foametea s-au împămîntenit pe insulă, devenind caracteristice vieții islandezilor, pînă spre mijlocul sec. XIX.

În sec. XVII-XVIII, limba daneză devenise limba administrației, dar islandezii au opus procesului de danizare purismul. Ei au transcris și răspîndit în întreaga societate codexurile medievale, mai ales originalele saga — devenite tot mai rare, deoarece colecționarii danezi le transportaseră în Danemarca și în alte țări vest-europene. Din a doua jumătate a sec. XVIII, islandezii au început lupta pentru purificarea limbii materne de lexicul danez. Eforturile au fost încununete de succes, ducînd la conservarea vechilor forme ale limbii, la particularizarea ei de cele scandinave, la alfabetizarea tuturor locuitorilor, la reconstituirea genealogiei islandezilor (de la începutul populației țării), ca mijloc important de menținere a conștiinței de sine.

În anul 1854, islandezii s-au eliberat de monopolul comercial al Danemarcei, în anul

următor au obținut libertatea presei în limba maternă, iar în 1859, dreptul de a-și edita legile în limba islandeză. Dar posibilitatea de a fugi de foame și sărăcie în Lumea Nouă a făcut ca în perioada 1870-1900 să se producă o emigrație masivă în S.U.A. și Canada, peste 30 000 islandezi părăsind fermele din răsăritul Islandei, zona cea mai săracă.

În aceeași perioadă însă, țara trecea prin profunde transformări social-economice. În ultimul pătrar al secolului XIX, s-a reutilat flota de pescuit, s-au dezvoltat cooperarea meșteșugărească și de consum, pescuitul a început să aducă venituri tot mai mari, ceea ce a stimulat formarea burgheziei și apariția băncilor proprii, creșterea nivelului de trai și dezvoltarea intelectualității naționale. Danemarca continua însă să frizeze dezvoltarea forțelor de producție islandeze, ceea ce a determinat întreținerea unui curent de opoziție. În domeniul cultural, s-au înregistrat noi succese: în 1879, islandezii și-au creat Societatea de arheologie, apoi edituri literare și științifice, iar în perioada 1887-1889 au obținut recunoașterea limbii islandeze ca unica limbă de stat pe insulă; în 1902, au fondat Societatea islandeză de istorie. Și în domeniul economiei s-au făcut noi pași; în 1885, s-a fondat Banca Națională a Islandei.

Sfîrșitul secolului XIX marchează, într-adevăr, progrese însemnate; astfel, în 1897 islandezii au început să-și creeze partide politice proprii (primul, Partidul Independenței, reunea burghezia din industria peștelui și cea din comerț) și sindicate (primul a fost al tipografilor — ca una dintre cele mai vechi și respectate meserii la islandezi). Tot atunci a apărut primul organ de presă al Partidului Independenței, intitulat *Morgunbladið* (Gazeta de dimineață). La începutul secolului nostru, sub raportul numărului locuitorilor, islandezii au atins nivelul de înflorire din veacul-saga (XI): 70 000 oameni!

**În românește de
Valentina POPOVICI**

(Articol primit prin Agenția sovietică de presă „Novosti”)

Colonel dr. JEAN PARISEAU (Canada)

Omul —

eroul principal al istoriei

În primele zile ale celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București în august 1980, a avut loc conferința Comisiei internaționale de istorie militară. Printre participanți — și colonel dr. Jean Pariseau, din cadrul serviciului istoric al Ministerului Apărării Naționale a Canadel.

Mi-a făcut o deosebită plăcere — *ne-a spus domnia sa la începutul unei scurte convorbiri pe care am avut-o în una din pauzele conferinței* — să particip la dezbaterile care au loc la această manifestare. Importanța acordată conexiunilor dintre istoria militară și istoria generală a societății mi se pare a fi una dintre trăsăturile celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București.

Vreme îndelungată știința istoriei s-a limitat mai ales la cronologia evenimentelor, la relatarea faptelor istorice, fără să le vadă în legăturile lor cu contextul social general. Se poate spune că abia după cel de-al doilea război mondial, cercetătorii au început să se ocupe cu adevărat de istoria socială, în multiple sensuri. Această orientare s-a impus deoarece nu se mai puteau studia evenimentele istorice fără a le repune și regîndi în contextul lor sociologic și fără a vedea omul ca erou al evenimentelor istorice. Aceasta subliniază și marea importanță a biografiilor umane în cadrul istoriei.

Istoria militară a avut de suferit și ea de pe urma aceleiași mod limitat de cerce-

tare. Ea a fost adesea redusă doar la rolul de „istoriile bătăliilor”. Chiar dacă s-a preocupat cîteodată de studierea gândirii militare a marilor comandanți de oști. Dar aceste studii se făceau de cele mai multe ori în scopul formării noilor comandanți militari, a viitorilor generali.

Comisia internațională de istorie militară și-a luat misiunea de a deplasa cercetarea de la istoria „bătăliilor și strategiilor” (cu toate că acestea își vor păstra întotdeauna certa lor importanță), pentru a o transfera în domeniul istoriei sociale. În acest context se urmărește plasarea studiului comportamentelor militarilor înaintea, în timpul și după războaie în cadrul cercetărilor asupra societății căreia îi aparțin.

A început să se vorbească de o „sociologie militară”, domeniu de studiu căruia i se consacră de mai mulți ani istoricul american Morris Janowitz. Împărtășesc întru totul orientarea acestei școli și pot să vă spun că o serie de cercetări făcute de serviciul nostru istoric al Apărării Naționale din Canada merg pe această cale.

Ioana URSU

CONFUCIUS

孔
子
名
丘
字
仲
尼
世
稱
至
聖
先
師

孔
子

2 535 ANI

DE LA NAȘTERE

ZOU TING

Anii de viață ai lui Confucius coincid cu o perioadă frământată din istoria Chinei, de războaie și ample mișcări sociale. Se manifestau acut conflicte nu numai între statele feudale, ci și între nobilii aceluiași stat. Dorința cea mai arzătoare a marelui gânditor a fost să-l învețe pe semenii săi să realizeze armonia politică și socială, pe care o considera posibilă numai menținând respectul față de tradiții și față de o rigidă structură socială. „Domnul să rămână domn, ministrul — ministru, tatăl — tată și fiul — fiu”, spunea el.

Fiul trebuia să asculte de tată, soția de soț și cu toții trebuiau să se supună Domnului. Aceste idei corespundeau, desigur, structurii feudale a vremii. Clasele dominante din China le învoeau constant, pentru a-și legitima autoritatea absolută.

Dar tot Confucius a promovat și „bunăvoința” — cuvântul apare de mai multe ori în *Anale*, o culegere a învățăturilor sale, consemnate de discipoli —, ca cea mai importantă calitate a relațiilor umane. Exemplu poate fi în acest sens unul dintre cele mai familiare precepte ale sale: „Nu facei altora ceea ce ți place să și se facă ție” sau, altfel spus, „înfăptuiești pentru ceilalți ceea ce vrei să înfăptuiești pentru tine”. Cu alte cuvinte, propovăduia un comportament etic justitiar și altruist.

În viziunea filozofului antic, suveranul trebuia să reprezinte un înalt model de bunăvoință și omenie. El nu trebuia niciodată să oprească poporul sau să guverneze în mod arbitrar. Cărturarii — oamenii instruiți, precum filozoful și discipolii săi — dețineau un rol special în problemele politice, în calitatea lor de consilieri ai suveranilor, pe care îl instruiseră asupra datoriei lor, menținându-i, în același timp, pe calea conduitei juste. Filozoful și-a oferit serviciile unor monarhi, dar negăsind pe cel care să ia seama, pentru mai multă vreme, la învățăturile sale, Confucius a înțeles că nu este o sarcină deloc ușoară să ceri stăpînitorilor absoluți bunăvoință.

Democrație erau și ideile sale despre educație. Printre discipolii săi în materie se numărau atât oameni de rînd, cît și aristocrați, despre care filozoful afirma că trebuiau să învețe chiar de la ființele cele mai modeste.

Aserțiunile de mai sus sînt, desigur, un tablou simplificat al unor concepții extrem de complexe. De-a lungul secolelor, învățăturile confucianiste au fost adaptate, dezvoltate și adesea deformate. Ele au servit la legitimarea tiraniei, înăbușirea revoluțiilor, paralizarea unor mișcări progresiste. Astăzi, însă, se poate trece la un studiu obiectiv al ideilor sale și al influenței lor asupra culturii chineze, precum și la o reconsiderare a gânditorului în lumina învățăturilor sale, ce s-au dovedit a sluji progresului și a reprezentarea valori perene.

Kong Qiu sau Kong Fuzi (Maestrul Kong) — cunoscut de europeni sub numele de Confucius¹ — s-a născut în anul 551 î.e.n. și a murit în 479 î.e.n. Vreme de 2 500 ani, el a fost venerat în China ca „dascălul celor 10 000 generații”, iar filozofia dezvoltată pe baza ideilor sale, confucianismul, a cunoscut o mare răspîndire, nu numai în China, ci și în alte părți ale Asiei.

Sima Qian (149-89 î.e.n.)², unul dintre primii istorici chinezi de marcă, scria despre Confucius în *Însemnări istorice*: „Lumea a cunoscut nenumărați prinți și oameni iluștri care în timpul vieții s-au bucurat de faimă și cinstire, dar după moarte au fost dați uitării, în timp ce pe Confucius — un om de rînd — l-au respectat peste zece generații de învățați. În China, începînd cu împăratul și prinții, cei care studiază cele șapte arte vād în maestru o autoritate absolută. Pe drept cuvînt, el este numit «Înțeleptul suprem».”

Confucius a dezvoltat un sistem complex de idei referitoare la politică, educație, comportament etic și relații sociale. Acestora li s-a adăugat și faima de a fi fost principalul

compilator și editor al unui mare număr de lucrări datînd din epoci anterioare, cunoscute ulterior sub numele generic de Cele șase cărți clasice: Cartea riturilor, Cartea cîntecelor (poezii), Cartea muzicii, Cartea cronicilor istorice, *Analele primăverii și toamnei* și Cartea schimbărilor.

Începînd din vremea dinastiei Han (206 î.e.n.-24 e.n.), guvernele imperiale au adaptat învățăturile lui Confucius la propriile lor scopuri, gînditorii chinezi i-au interpretat și dezvoltat ideile în diferite direcții. Cărțile clasice confucianiste au reprezentat baza „programelor de studiu” pentru fiecare generație de tineri doritori să promoveze examenele imperiale și să devină cărturari-funcționari. Înfurierea lui Confucius asupra culturii chineze a fost, se pare, mai puternică decît aceea avută de gînditori care i-au fost aproape contemporani, ca filozofii greci Socrate, Platon și Aristotel asupra culturii europene.

Marele filozof chinez este evocat și ca un mare dascăl. Deși pare o exagerare, tradiția îi atribuie instruirea a 3 000 discipoli. Istoria consemnează cel puțin 70 dintre foștii lui elevi care s-au afirmat în diverse domenii. Concepțiile sale pedagogice își păstrează pînă astăzi valoarea, în special aceea de a adapta formele educaționale la aptitudinile și preocupările individuale.

¹ Reproducem acest articol din revista chineză „China Reconstructs”, nr. 1, ianuarie 1985.

² Magazin istoric, nr. 10/1976.

Spectacol prezentat de studenți, în cadrul aniversării Confucius, inspirat din dansul și muzica din antichitate

La 22 septembrie 1984, în districtul natal al lui Confucius, Qufu, din provincia Shandong, s-au desfășurat importante manifestări consacrate sărbătoririi a 2535 ani de la nașterea marelui gânditor. Numeroși chinezi și oaspeți străini au fost prezenți la dezvelirea statuii înțeleptului și au vizitat templul restaurat, locuința și cimitirul — cu o suprafață de 200 hectare — familiei Kong. În secolele ce au urmat morții filozofului, descendenții pe linie paternă ai familiei Kong au primit titlul de „Marchiz al răspîndirii înțelepciunii”, devenind bogați și puternici. La institutul pedagogic din Qufu, a avut, de asemenea, loc un simpozion consacrat ideilor marelui filozof.

Dimineața zilei de 22 septembrie 1984, orele 6. Clopotul turnului, datînd din vremea dinastiei Ming, situat în partea de răsărit a domeniului Kong, a dat semnalul

începerii serbărilor. O orchestra și o sută de elevi, purtînd flori, i-au întîmpinat în fața templului pe oaspeții veniți să-l omagieze pe înțeleptul antic, în rîndul cărora se afla și delegația japoneză de prietenie din Ashikaga, de curînd oraș înfrățit cu Jinning (de care aparține localitatea Qufu). La ora 9, în acordurile unei melodii antice, un reprezentant oficial al districtului a dezvelit statuia lui Confucius (o reproducere după originalul creat în anul 1729 î.e.n.), la care sculptorul Liu Kaiqu și pictorul Liu Haisu au lucrat un an și jumătate. Alături, de o parte și de alta, au fost plasate statuile celor patru principali discipoli ai săi și ale altor doisprezece filozofi, printre care și confucianistul Zhu Xi, din dinastia Song (960-1279).

După ceremonia dezvelirii statuii, vizitatorii s-au îndreptat spre sălile expoziției,

care adăpostește relicve culturale, cărți și picturi referitoare la Confucius, precum și spre Terasa cașilor, unde se spune că înțeleptul își expunea ideile. După-amiază, unii oaspeți au vizitat reședința familiei Kong din partea de răsărit a templului, alții au făcut o plimbare în pădurea Kong, la nord de Qufu.

Așa cum s-a păstrat pînă astăzi, locuința familiei Kong cuprinde un grup de clădiri în stilul palatelor din perioada dinastiilor Ming (1368-1644) și Qing (1644-1911). Construcțiile sînt dispuse în trei siruri, între care se află patru curți interioare. În afară de grădini, întregul complex de turnuri, săli și spații de locuit ocupă o suprafață de 14 hectare. Dintr-o simplă privire aruncată asupra mobilierului și decorațiunilor din sala principală, se vădesc bogăția și fastul vieții acestei familii.

În vechea Chină, venerația față de Confucius era desigur exagerată. Într-o perioadă a „revoluției culturale” însă, nu numai ideile sale au fost atacate, ci însăși memoria i-a fost denigrată. În avântul ultra-stingist de stăpînire a vechiului, ciocane și chiar explozibil au fost folosite pentru distrugerea multora dintre anticele inscripții în piatră și din pietrele tombale din districtul Qufu. Localnicii au reușit totuși să salveze și să ascundă un număr de valori.

După „revoluția culturală”, guvernul a alocat fonduri pentru restaurarea și conservarea importantelor relicve istorice și culturale legate de locul de naștere al filozofului. La dispoziția numărului crescînd de turiști a fost pus un hotel modern. Printre noile atracții turistice, se numără și trăsurile cu doi cai, replici contemporane ale celor folosite probabil de însuși Confucius.

Momentul culminant al aniversării a fost „Banchetul fericii”, desfășurat la reședința Kong, unde s-au servit 36 feluri tradiționale, preparate după rețetele străvechii familii. În sunetele muzicii populare și al pocnitorilor, tinere îmbrăcate în costume de epocă au condus oaspeții în sala de banchet. În centrul mesei, decupate din hîrtie roșie, erau înscrise cuvintele „Ferice dublă” și înconjurare de plăcuturi cu tot felul de fructe,

drept aperitive. S-au adus apoi mîncăruri tot mai spectaculoase, încît unii europeni au comparat banchetul cu unul de la Curtea lui Ludovic XIV. Confucius însuși — se pare un mare gurmand — n-ar fi fost, desigur, dezamăgit. „Nu există — spunea el — mîncare prea rafinată”.

La sfîrșitul banchetului, a avut loc un spectacol de dans și muzică, denumit *quel* (cuvîntul înseamnă „între bolți” și se referă la incinta în care trăiau membrii familiei Kong). Prezentat de cadrele didactice și studenții Facultății de artă a Institutului pedagogic din Qufu, el s-a bazat pe cercetările întreprinse asupra muzicii și dansului din antichitate. Balerinii au pregătît o versiune modernă a unui dans menționat chiar de Confucius. Un alt dans de palat, din perioada Statelor combinate (475-221 î.e.n.) și executat numai de fete, a redat viața regilor și nobililor. Elogierea figurii filozofului, într-o cantată în șase părți, interpretată de un cor mixt și de un ansamblu de instrumente naționale (în principal, clopote în stil antic), a constituit un alt moment semnificativ al spectacolului. La ora 10 seara, un ropot de tobe a anunțat încheierea ceremoniilor.

Dezbateri animate au caracterizat simpozionul consacrat concepțiilor pedagogice și filozofice ale lui Confucius,

desfășurat la Institutul pedagogic din Qufu, la care au luat parte specialiști de renume în gîndirea confucianistă. Au fost audiate peste 100 comunicări, ecouri ale unei mari varietăți de opinii privind rolul confucianismului în istoria Chinei, varietate grăitoare pentru atmosfera științifică normală, instaurată după „revoluția culturală”.

Analiza științifică a ideilor filozofului fusese înlocuită, într-o perioadă, cu o condamnare simplistă a doctrinei sale. Era făcut responsabil chiar și pentru revizuirile cu caracter practic ce s-au aplicat, de-a lungul secolelor, gîndirii sale și pentru folosirea de către conducătorii feudali a doctrinei confucianiste. În prezent, cercetătorii fac eforturi pentru a dezvolta studiul pe o bază mai rațională. Mao Zedong sublinia: „Noi sîntem istorici marxști. Nu trebuie să ne rupem de istorie. Trebuie să facem o sinteză a istoriei Chinei de la Confucius la Sun Yatsen și să preluăm moștenirea lor”.

În anii din urmă, în China, a fost înființată o asociație națională de studiere a gîndirii lui Confucius, iar în 1989, cu prilejul împlinirii a 2540 ani de la nașterea filozofului, va fi organizat un mare simpozion, la care vor fi invitați cercetători și sinologi din întreaga lume.

PLANSELE NOASTRE

① ④ Cunoscut încă din antichitate drept cel mai important fluviu navigabil din Europa, Dunărea traversează numeroase locuri încărcate de istorie. În imagini, gravuri reprezentînd așezări de pe traseul românesc al marelui fluviu: 1) Porțile de Fier; 2) Calafat; 3) Zimnicea; 4) Portul Brăila; 5) Delta Dunării; 6) Sulina — kilometrul zero (Itinerar istoric pe Dunăre, p. 41)

② ③ Mapamondul Borgian este una din operele cartografice și artistice de excepțională valoare realizate în prima jumătate a secolului XV, aflat în prezent în colecțiile Vaticanului. Pe locul central al lucrării (pe care redacția l-a marcat cu contur roșu), simbolizînd punctul de rezistență al Europei împotriva pericolului otoman, figurează teritoriul țării noastre — **Magna Valachia**, cum este denumită în acest valoros document istoric

1

2

3

MAGNA VALACHIA

Țările române în documente celebre din secolul XV

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Biblioteca Apostolică a Vaticanului cuprinde, în fondurile sale, una dintre colecțiile cele mai bogate în opere cartografice ale lumii medievale. Cele mai cunoscute dintre ele au fost selecționate și prezentate în condiții editoriale de mare acuratețe științifică, de către geograful Roberto Almagia, într-o lucrare în patru volume, sub titlul *Monumenta cartographica vaticana* (Ed. Vaticana, 1944-1946).

Multe dintre aceste adevărate opere de artă interesează și istoria țărilor române din secolele VII-XVI. Între ele se înscrie și exemplarul cunoscut sub denumirea de *Mapamondul Borgia* — o capodoperă cartografică — înregistrat în colecția Vaticanului ca planiglobul *Borgiano XVI*.

Mapamondul are forma unui disc din alamă cu diametrul de 64 cm, fiind alcătuit din două jumătăți nituite pe diametrul de orientare cu sudul în sus, așa cum erau reprezentate hărțile în evul mediu. Elementele de relief și indicațiile autorului sînt gravate în forme expresive prin tehnica de *niellare*: pe fondul colorii naturale a alamei, inciziile corespunzînd informațiilor geografice și legendele lor sînt umplute cu o pastă neagră: *niello*.

Mapamondul, al cărui autor a rămas necunoscut, a fost realizat în Germania meridională, în cel de-al doilea deceniu al secolului XV și a fost

achiziționat de cardinalul Ștefan Borgia, un bun cunescător al realităților românești, protector al lui Gh. Șincai și Petru Major la Roma, de la un anticar din Spania, în anul 1794. Cumpărătorul a sesizat marea lui valoare și l-a depus în muzeul cardinalului Cezar Borgia din micul orașel Velletri, din apropierea Romei, ceea ce a făcut să fie denumit în epocă *Tavola din Velletri*. La cota 767 din *Codice Borgiano Latino* îl găsim înregistrat ca „planiglob pe placă de alamă incizată și niellată, autor necunoscut — ca și data exactă a realizării lui — însă dinainte de 1450”. De la Velletri, Ștefan Borgia l-a adus în Cetatea Eternă, la Colegiul Roman, apoi la congregația De Propagandæ Fide, de unde a ajuns, în cele din urmă, în actuala colecție.

Trecerea acestui valoros mapamond prin colecții de prestigiu, din Germania secolului XV în Spania, de aici în Italia anului 1794 și apoi în Vatican, certifică importanța mesajului informațional istoric ca și a celui artistic. Pămîntul este înfățișat corespunzător imaginii de *oecumene* (lumea cunoscută) de acum peste cinci secole și jumătate, așa cum o percepea cel care a realizat această lucrare de artă și cartografie.

Astfel, Oceanul planetar înconjură uscatul așa cum era cunoscut atunci: la sud —

(Continuare în p. 61)

4

5

6

PE URMELE STRĂMOȘILOR

ION POPESCU-PUȚURI

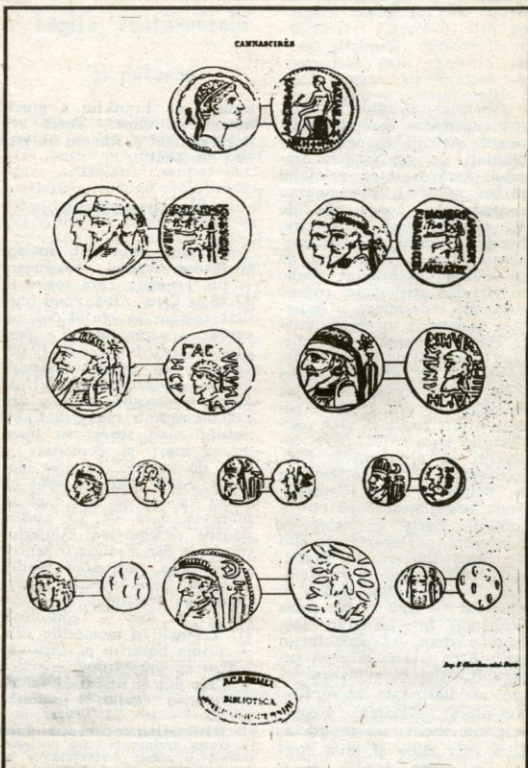
De la constituirea sa, sub Arsaces I, timp de secole, imperiul part al Arsacizilor a cunoscut o necontenită creștere¹, prin adăugarea a noi și noi teritorii stăpînirii inițiale, cuprinzînd popoare de limbi diferite. O expresie a acestei diversități etnice și economice o constituie și emisiunile monetare ce circulau în diferitele țări ale imperiului arscid. Cum a stabilit savantul francez Adrien de Longpérier în lucrarea sa *Mémoires sur la chronologie et l'iconographie des rois parthes arsacides*, alcătuită la Paris între 1853 și 1882, pe baza colecțiilor numismatice aflate în Muzeul Luvru, diversitatea emisiunilor monetare arscide era foarte mare. Cu prilejul călătoriilor regilor parți în diferitele țări ale imperiului se emiteau monede cu efigia suveranului din acel moment și cu text în limba vorbită în cancelaria respectivei țări.

În numerele 2 și 3/1985, în cuprinsul planșelor revistei *Magazin istoric* am prezentat chipurile regilor parți așa cum apăreau pe unele din monedele respective. Există însă — după cum rezultă din cele arătate mai sus — o suită de monede cu reprezentări diferite ale aceluiași suveran, emise cu prilejul diverselor vizite. Spre ilustrare, prezentăm alăturat imaginile regelui part Camnascires (cunoscut și sub

numele de Mnaskiras) — altele decît cele publicate în *Magazin istoric*, nr. 3/1985, planșa 2, imaginea 7 — așa

cum au apărut pe monede emise în timpul stăpînirii sale, în diferitele provincii ale statului parților.

Monede emise de regele part Camnascires (numit și Mnaskiras) în diferite provincii ale statului sdu prin care călătorea

¹ Detalii privind evoluția regatului part al Arsacizilor în *Anale de istorie*, nr. 1, 2, 4/1984.

Organizația Națiunilor Unite a fost constituită la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, când nu se uscase încă sîngele vărsat de popoare și nu se vindecase rana adîncă lăsată de zecile de milioane de victime căzute în pîrjolul nimicitor provocat de Germania hitleristă. Însăși denumirea de Organizație a Națiunilor Unite ne reamintește faptul că la crearea ei s-a avut în vedere ca toate națiunile planetei să-și unească eforturile pentru făurirea unei păci durabile, care să asigure dezvoltarea liberă a fiecărui popor.

NICOLAE CEAUȘESCU

DE LA DUMBARTON OAKS LA SAN FRANCISCO

„Vremea cireșilor în floare” cuprinsese capitala americană. Arborii japonezi transplantați pe esplanadele orașului, încă înaintea primului război mondial, împrumutau crepusculului acelei zile de 12 aprilie 1945 strălucire, bucurie a vieții. Aflat în masivă clădire a Congresului, de pe colina Capitolului, unde, în virtutea atribuțiilor constituționale, condusesse o ședință a Senatului, vicepreședintele Harry Truman a fost chemat la telefon de Steve Early, secretarul de presă al Casei Albe. Acele ceasornicului se apropiu de ora 17.00. Truman a fost rugat să vină imediat la Casa Albă. Și-a închipuit că președintele F.D. Roosevelt se reîntorsese de la Warm Springs (Georgia), unde se odihnea. După câteva minute, Early a vorbit cu secretarul Departamentului de Stat, Edward E. Stettinius. „Mi-a spus să vin imediat la Casa Albă fără a fi observat — și-a notat seara Stettinius în jurnalul său. I-am răspuns că sînt într-o ședință cu trei membri ai guvernului, dar el a insistat să vin imediat, este un ordin. Am plecat... Doamna Roosevelt era acolo, foarte gravă. Mi-a luat mîna și mi-a spus că are trista datorie de a

anunța că Franklin a murit de citeva clipe¹. Totul era dezorganizat și nimeni nu știa ce-i de făcut”.

Noi, popoarele...

Eleanor Roosevelt tocmai îi făcuse aceeași comunicare și lui Truman, care sosise la 17.25 la Casa Albă, fiind imediat condus la etajul doi, rezervat apartamentului personal al președintelui. La 19.09, Truman a depus jurămîntul ca președinte al S.U.A. După ceremonie, care a durat un minut, membrii Cabinetului s-au așezat în jurul mesei mari și demodate a sălii de ședințe. În acel moment, Steve Early a spus că presa va dori să știe dacă se menține data de 25 aprilie pentru deschiderea Conferinței de la San Francisco pentru Organizația Națiunilor Unite. Truman, care evocase chestiunea cu Stettinius, a confirmat: „A fost — consemna H. Truman în memoriile sale — prima hotărîre pe care am luat-o ca președinte”.

...La mii și mii de kilometri, într-o clădire impunătoare

de stuc, cu coloane de marmură, desprînsă parcă dintr-un decor italian, reședința Ambasadei americane la Moscova, denumită Spaso House (la cinci minute distanță cu automobilul de Kremlin), o agapă, prilejuită de plecarea unuia dintre principalii colaboratori ai ambasadorului A. Harriman, era în plină desfășurare. Tocmai trecuse de ora 1 a.m. (diferența de fus orar dintre Washington și Moscova), și ofițerul de serviciu i-a comunicat discret lui Harriman știrea decesului președintelui Roosevelt. S-a așternut o tăcere deplină. Cu excepția citorva persoane, asistența, șocată și întristată, s-a risipit. Harriman i-a telefonat lui Molotov. După ce a anunțat decesul, a cerut comisarului poporului pentru afaceri externe să-l primească. Molotov i-a răspuns că va veni imediat la Spaso House, pentru a-și exprima compasiunea. Ambasadorul l-a asigurat că Truman va continua politica lui Roosevelt și i-a solicitat o audiență la Stalin.

Întîlnirea cu Stalin a avut loc în aceeași noapte (de 13 aprilie), în cabinetul sobru cu lambriuri de stejar de la Kremlin. Harriman, conform propriei sale relatări, l-a de-

¹F.D. Roosevelt decedase subit la Warm Springs în urma unei hemoragii cerebrale declanșate la amiază.

scris pe Truman „ca pe un om de acțiune”, dar care, „în mod firesc, nu poate avea marele prestigiu de care s-a bucurat președintele Roosevelt”, iar „poporul american nu știe dacă președintele Truman va putea realiza programul președintelui Roosevelt”. „I-am spus că eu cred că cea mai bună cale de a asigura publicul american și lumea că guvernul sovietic dorește să continue colaborarea cu noi și celelalte Națiuni Unite ar fi ca dl. Molotov să vină acum în Statele Unite. Am sugerat că el ar putea să se oprească la Washington, să-l vadă pe președinte și să plece la San Francisco, chiar dacă va rămâne doar câteva zile”. De fapt, acesta era școlul principal pentru care Harriman ceruse audiență¹. Stalin a fost de acord.

„Noi, popoarele Națiunilor Unite, hotărâte să izbăvim generațiile viitoare de flagelul războiului, care, în cursul unei vieți de om, a provocat de două ori omenirii suferințe neșuse”... Cu aceste cuvinte începe Carta „întocmită în orașul San Francisco, la douăzeci și șase iunie una mie nouă sute patruzeci și cinci”, cum se spune în finalul documentului care „înființează o organizație internațională care se va numi Națiunile Unite”.

Pentru prima oară în analele diplomației un tratat internațional se revendică din mandatul popoarelor și nu recurgea, din start, la clasică formulă juridico-diplomatică „Înaltele părți contractante...”. Inițial, în proiectul Cartei se stipulase vechea formulă. Era însă mult mai mult

decît o inovație a limbajului politic sau a tehnicii diplomatice. Era o confortare la spiritul epocii, pe care își pusese sigiliul aspra lecție a istoriei, plătită cu viața zecilor de milioane de victime ale agresiunii hitleriste, într-un moment în care Europa, unde războiul abia se încheiase, începea ridicarea dintre ruine, iar luptele pe teatrul de operații din Pacific și Extremul Orient continuau. Era, totodată, un angajament, a cărui perenitate rămîne să amintească comunității mondiale a statelor necesitatea ca hotărîrea popoarelor de a exclude flagelul războiului, hotărîre cuprinsă în preambulul Cartei Națiunilor Unite, să devină realitate efectivă.

Logica, sentimentele și puterea

Organizarea securității post-belice a constituit una dintre marile preocupări încă din faza articulării coaliției antihitleriste, urmînd evoluția desfășurării războiului însuși și căpătînd un tempo accelerat, în ultimul lui an, pe măsură ce se întrevădea finalul ostilităților. La prima întîlnire Roosevelt-Churchill (9-12 august 1941), de la baza navală din Newfoundland, rămasă în istorie sub denumirea de conferința „Cartei Atlanticului”, declarația adoptată a fost primul document cu caracter internațional, în care au fost avansate public obiective generale pentru perioada de după război. În timpul convorbirilor, președintele S.U.A. indicase că pacea va putea fi garantată, mai curînd decît printr-o organizație internațională, prin instituirea unei „forțe internaționale de poliție anglo-americană”. Roosevelt, după opinia istoricului american R.A. Divine, a acceptat, cu mare reticență, o vagă referire în Carta Atlanticului la o organizație mondială postbelică, dar „a refuzat să ia în considerare ideea de a înființa cu țările mici rolul de arbitru al păcii”. În Declarația comună semnată la 4 decembrie 1941, la Moscova,

de I.V. Stalin și W. Sikorski, șeful guvernului polonez în exil, găsim exprimat punctul de vedere sovietic în privința unei organizații care după război „să asigure o pace trainică și echitabilă”. Documentul sovieto-polon considera că „factorul determinant trebuie să fie respectul dreptului internațional, susținut de forța armată colectivă a tuturor statelor aliate”.

La 1 ianuarie 1942, în capitala americană 26 țări² au semnat *Declarația Națiunilor Unite*. Este cea dintîi mențiune într-un document internațional, la inspirația lui Roosevelt, a noțiunii de Națiuni Unite³. Se adera la principiile Cartei Atlanticului și se formula angajamentul colaborării, în vederea câștigării războiului. În convorbirile cu Churchill, din aceeași perioadă, Roosevelt și-a exprimat însă opoziția față de o organizație de tipul Ligii Națiunilor și același punct de vedere l-a împărtășit lui V.M. Molotov, în cursul convorbirii din 29 mai 1942, de la Casa Albă, căruia i-a declarat că după război impunerea păcii va reveni marilor puteri învingătoare, poate și Chinei. Lui Eden, președintele i-a spus că cei patru (S.U.A., U.R.S.S., Anglia, China) „vor fi puterile care vor face poliția lumii pentru mulți ani de acum înainte”.

După cum rezultă dintr-un memorandum al Foreign Office, remis în iulie 1943 Cabinetului de război, la Londra exista o mare reticență față de insistențele americane în privința Chinei și, ca o contrapondere, se avea în vedere să se acorde același sta-

¹ După Conferința de la Ialta (4-11 februarie 1945, *Magazin istoric*, nr. 1-6/1967), în culeștele relațiilor dintre marile puteri ale coaliției antihitleriste au răbunit o serie de divergențe. Îndosebi în legătură cu Europa Răsăriteană și sensul negocierilor secrete de la Berna, duse de anglo-americani, în vederea capitulării trupelor germane din nordul Italiei. Spre sfîrșitul lunii martie, U.R.S.S. a comunicat componența delegației sale la San Francisco. Roosevelt, într-un mesaj primit la Moscova la 25 martie 1945, și-a exprimat „profunda dezamăgire” că Molotov nu va participa. Stalin i-a răspuns la 27 martie că atribuie „o mare importanță conferinței convocate la San Francisco”, dar că prezența lui Molotov la Moscova „este absolut necesară”, deoarece în luna aprilie va avea loc o sesiune a Sovietului Suprem al U.R.S.S.

² S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S., China, Africa de Sud, Australia, Belgia, Canada, Costa Rica, Cuba, Salvador, Grecia, Guatemala, Haiti, Honduras, India, Luxemburg, Nicaragua, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Panama, Polonia, Republica Dominicană, Cehoslovacia, Iugoslavia (pentru țările ocupate de puterile Axei, au semnat guvernele în exil).

³ Dintr-o telegramă transmisă de W. Churchill Cabinetului de război la Londra (3 ianuarie 1942), rezultă că F.D. Roosevelt a insistat pentru denumirea de *Națiunile Unite*, deoarece termenul *Națiuni Aliate* „își pune dificil probleme constituționale (s-ar fi putut interpreta că este un tratat și deci ar fi implicat ratificarea sa de către Senatul S.U.A.), iar cuvintele *Puteri asociate* ar fi prea plate.

tut Franței, „cînd își va redobîndi, într-o măsură, măreția”. Cît privește ideea ca Marea Britanie, Statele Unite și Uniunea Sovietică să-și împartă între ele „conducerea Națiunilor Unite”, față de ea nu se manifesta nici o rețineră.

Evenimentele de pe frontul de răsărit, în intervalul dintre sfîrșitul bătăliei Stalingradului (februarie 1943) și victoria sovietică în „arcul de la Kursk” (august 1943), au spulberat opinia existentă în cercurile conducătoare anglo-americane și sintetizată, în toamna 1942, de Churchill astfel: „Uniunea Sovietică va fi o putere militară de mîna doua”, chiar dacă va continua să reziste Germaniei. Totuși, acțiunile președintelui Roosevelt — cum constata istoricul american M.J. Sherwin „sugerează că intenționa să profite din plin de potențialul bombei [atomice, la care lucra în secret S.U.A., cu concursul Marii Britanii — E.P.], ca un instrument al diplomației anglo-americane. În concepția sa privind organizarea postbelică, puteau să mai existe cei «patru poliți» [S.U.A., Anglia, U.R.S.S., China], dar numai doi [S.U.A. și Marea Britanie] vor avea bomba”. De altfel, fără a cunoaște aceste aspecte, generalul de Gaulle, după convorbirile de la Washington cu președintele Roosevelt, din iulie 1944, a dedus, cum scria în memoriile sale, că acesta „are în vedere un sistem permanent de intervenție, pe care să-l instituie prin lege internațională” și că discuțiile i-au dovdit că „în problemele dintre state, logica și sentimentele nu cîntăresc prea greu în comparație cu realitățile puterii: ceea ce contează este să știi să păstrezi ceea ce ai apucat”.

Problema organizației postbelice de securitate a intrat în faza tratativelor efective dintre principalele puteri ale coaliției antihitleriste în urma Conferinței miniștrilor de externe de la Moscova (19-30 octombrie 1943)¹. Din inițiativa Statelor Unite a fost adoptată o Declarație cu privire la securitatea generală, sem-

nată de miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii și de ambasadorul Chinei la Moscova. Protocolul secret al conferinței, semnat la 1 noiembrie 1943, preconiza ca reprezentanții S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S. să aibă un schimb preliminar de vederi în problema fondării unei organizații internaționale de menținere a păcii. Drept urmare, din februarie 1944, departamentele diplomatice din cele trei capitale au trecut la elaborarea prevederilor „documentului fundamental” pentru viitoarea organizație.

Preliminarii și decizii

Luni, 21 august 1944... În cartierul șic al Washingtonului, Georgetown, un splendid conac — îmbrăcat în iedera și înconjurat de mari arbori înălțîndu-se pe terasa superioară a unui imens parc, cu gazon tuns și leandri în floare — își așteaptă oaspeții. Conacul — Dumbarton Oaks — aparținuse familiei bogatului și cunoscutului diplomat Woods Bliss, iar Departamentul de Stat îl închiriasse de la actualul proprietar: Universitatea Harvard. La ora 10.00, în vastul salon de muzică de la parter, cu pereții acoperiți de tapiserii și cu tavanul din grinzii de stejar, la o masă rotundă, pe care se detașau microfoanele pregătite în vederea transmisiei directe la radio, au luat loc secretarul de stat, C. Hull, și șefii celor trei delegații — S.U.A. (subsecretarul de stat E. Stettinius²), U.R.S.S. (ambasadorul la Washington, A.A. Gromiko) și Marii Britanii (subsecretarul permanent la Foreign Office, A. Cadogan). Așa a început, printr-o scurtă ceremonie, însoțită de mare publicitate, Conferința de la Dumbarton Oaks consacrată preliminarilor organizației de securitate postbelică, care și-a con-

tinuat lucrările timp de 40 zile, în cel mai strict secret³.

Pe cele trei mese lungi, lustruite, ale delegațiilor se aflau documente care conțineau numeroase puncte de vedere comune sau apropiate, dar reflectau, mai ales, importante deosebiri. Încă la 18 iulie 1944, Statele Unite remiseseră U.R.S.S. și Marii Britanii,

într-un memorandum, proiectul statutului viitoarei organizații. După patru zile, Marea Britanie a făcut să parvină propunerile sale. La 12 august, U.R.S.S. a transmis memorandumul privind poziția sa⁴.

În prezent, cînd accesul la o importantă parte a dosarului Dumbarton Oaks este posibil, unele piese sugerează și modul în care convorbirile se încadrau în strategia generală pe termen lung. Astfel, Comitetul mixt al șefilor de state majore al S.U.A. a cerut De-

³ Convorbirile s-au desfășurat în două faze: a) 21 august-28 septembrie (S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S.); b) 29 septembrie-7 octombrie (S.U.A., Marea Britanie, China). Inițiativa formulei au avut-o S.U.A., luînd în considerare poziția U.R.S.S., care nu se afla în război cu Japonia.

⁴ Spre sfîrșitul lunii iulie 1944, revista sovietică Zvezda (care apare la Leningrad) a publicat un articol semnat de N. Malinin, articol considerat pînă astăzi prima reacție publică, desti oficială, a U.R.S.S. în chestiunea organizației internaționale de securitate. Deoarece M. Litvinov, adjunct al comisariatului poporului pentru afaceri externe, atrăsese atenția în legătură cu apariția articolului, anterior publicării lui, ambasadorul Harriman, într-un raport din 24 iulie 1944, aprecia că diplomatul sovietic este „autorul sau inspiratorul” lui. Tema principală o constituia sublinierea că succesul noii organizații depinde de „aplicarea coresponsătoare a principiului unanimității marilor puteri.

partamentului de Stat, la 3 august 1944, să țină seama, „în toate viitoarele reglementări internaționale și în toate discuțiile pe care le va purta”, că „după înfrângerea Japoniei, cele mai puternice forțe militare din lume vor fi Statele Unite și Rusia” și că, în perioada postbelică, „Imperiul britanic va fi, ca putere mili-

pale divergențe, au rămas însă în suspensie: votul din Consiliul de Securitate și fixarea grupului de membri fondatori. U.R.S.S. a insistat asupra unanimității marilor puteri în deciziile Consiliului de Securitate, poziție pe care, inițial, au susținut-o Statele Unite. Când Marea Britanie a propus să nu existe drept

chestiunile procedurale, unanimitatea marilor puteri (dreptul de veto) în problemele de fond².

La Ialta s-a mai decis ca guvernul Chinei și guvernul provizoriu al Franței să fie solicitate să sprijine invitațiile la conferință, împreună cu S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S.³. În documentul dat publicității la 11 februarie de Churchill, Roosevelt, Stalin, se declara: „Am căzut de acord ca o conferință a Națiunilor Unite să fie convocată la San Francisco, în Statele Unite, la 25 aprilie 1945, pentru a pregăti Carta unei astfel de organizații, conform liniilor propuse la convorbirile neoficiale de la Dumbarton Oaks”.

În metropola de la „Poarta de Aur”

Conferința s-a deschis, într-adevăr, la 25 aprilie, în sala Operei, construcție alăturată Clădirii veteranilor, ambele aparținând complexului Cen-

Alături de reprezentanții celor 51 state fondatoare ale O.N.U., delegații marilor puteri ale coaliției antihitleriste, Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii și Marea Britanie, semnează la San Francisco, la 26 iunie 1945, Carta Națiunilor Unite. De la stînga la dreapta: Andrei Gromiko, E. Stettinius și Lordul Halifax

tară, într-o categorie inferioară Statelor Unite și Rusiei”.

Primele divergențe au apărut în legătură cu caracterul organizației. Inițial, U.R.S.S. a considerat că viitoarea organizație trebuia să se consacre exclusiv menținerii securității, dar a acceptat ca printre atribuțiile ei să intre și măsuri de cooperare în domeniile economic și social. În cele din urmă, s-a ajuns la elaborarea unui document comun, definind scopurile și principiile unei organizații universale de menținere a păcii și securității, organele ei principale, funcțiile și competența lor, prevederi care, cu unele modificări, au fost incluse în Carta de la San Francisco¹.

Două chestiuni esențiale, în jurul cărora s-au axat princi-

pe de veto în deciziile în care marile puteri erau implicate, Statele Unite au fost de acord. S-a creat un impas, ca și în legătură cu cererea ca din viitoarea organizație să facă parte fiecare din cele 16 republici unionale ale U.R.S.S. Când premierul W. Churchill se pregătea să plece la Moscova, în octombrie 1944, el i-a cerut lui Roosevelt ca „întreaga situație să fie reconsiderată cu cea mai mare grijă” și „să se găsească un modus vivendi, fie numai și cu caracter temporar”. Președintele n-a fost de acord, problemele urmînd a fi rezolvate la o întâlnire în trei, pînă atunci continuînd să fie discutate în corespondența la nivel înalt dintre Washington și Moscova.

Impasul de la Dumbarton Oaks în această privință a fost soluționat în ansamblul hotărîrilor Conferinței de la Ialta, unde a fost adoptată formula de vot în Consiliul de Securitate: majoritate pentru

² Statele Unite și Marea Britanie au anunțat că vor sprijini primirea Ucrainei și Bielorusiei ca membri ai Adunării Generale a Organizației Internaționale, americanii asociîndu-se cu invitarea la Conferința de constituire a țărilor care au semnat Declarația Națiunilor Unite și au declarat război Germaniei sau Japoniei, pînă la 1 martie. Imediat, la 9 februarie 1945, secretarul de stat E. Stettinius (care-i succedase lui C. Hull, demisionat din motive de boală, în noiembrie 1944) a instruit, de la Ialta, Departamentul de Stat, să sporească presiunea ca Chile, Ecuador, Paraguay, Peru, Uruguay și Venezuela să declare război Germaniei, o acțiune rapidă, în acest sens, fiind „absolut esențială”. Roosevelt, personal, avea să discute aceeași chestiune cu suveranul Arabiei Saudite, la întîlnirea fixată imediat după Conferința din Crimea. De altfel, Roosevelt a evocat în ședința plenară de la Ialta din aceeași zi că Statele Unite au dat un „semnal” unor țări latino-americane că o declarație de război le va îndreptăți la invitare. „În vederea diminuării preponderanței latino-americane — a telegrafiat prompt Eden la Foreign Office — noi trebuie să dăm un semnal Egiptului, Turciei și Islandei”.

³ Acceptînd invitația la Conferință și formula care îi confera implicit locul de membru permanent în Consiliul de Securitate, guvernul generalului de Gaulle, nemulțumit și de excluderea sa la Ialta și anterior la Dumbarton Oaks, a declinat să se numere însă printre țările sprijinite de el în invitații.

¹ Conform Cartei, organele principale ale Organizației Națiunilor Unite sînt: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă, Curtea Internațională de Justiție, Secretariatul.

trului Civic, înălțat în stilul Renasterii. Supranumit „Parisul Vestului” sau „Poarta Orientului”, orașul-port de la gulfu „Poarta de Aur” (Golden Gate fiind și simbol al orașului), San Francisco și-a primit oaspeții cu exuberanță¹ și cu o veritabilă vinătoare de autografe. La Conferință participau 46 state, marea majoritate reprezentate de miniștrii de externe. La 30 aprilie, au fost admise Argentina, Bielorussia, Ucraina, la 5 iunie Danemarca. Statele Unite și Marea Britanie nerecunoscând

¹ De aici, din San Francisco, s-a răspândit cuvântul *Bonanza*, cuvânt spaniol echivalent pentru „vreme bună” sau, în limbajul minierilor, „corp bogat în aur”. În anul '60 al secolului trecut, i-a desemnat pe un grup de irlandezi din San Francisco deveniți „regii argintului” și „regii câștigurilor”.

încă guvernul Poloniei de la Varșovia, această țară n-a fost invitată, dar, ulterior, a fost considerată printre cei 51 membri fondatori. Astfel, la constituirea O.N.U., Europa Occidentală, cele două Americi și „țările albe” din Commonwealthul britanic reprezentau 80% din numărul membrilor. Erau prezente doar 12 țări din Asia și Africa, unele (Filipine, India) nefiind încă formal independente. Documentele originale consemnează în delegația Chinei pe Tung Pi-wu (Dong Biwu), unul dintre membrii fondatori ai Partidului Comunist Chinez. Încă la 24 aprilie 1945, în Raportul politic la Congresul VII al Partidului Comunist Chinez, Mao Zedong (Mao Tze-Dun) — subliniind că „populația regiunilor eliberate ale Chinei, conduse de partidul comunist, se ridică în

momentul de față la 95 000 000 oameni” și pronunțându-se pentru „zdrobirea definitivă a cotropitorilor japonezi” și „desființarea dictaturii gomindanului” (Kuomintang) și „crearea unui guvern de coaliție democratic” — a spus, în capitolul rezervat problemelor de politică externă: „Partidul Comunist Chinez este întru totul de acord cu propunerile Conferinței de la Dumbarton Oaks și cu hotărârile Conferinței din Crimea în problema creării unui organ pentru asigurarea păcii și securității internaționale după război. Partidul Comunist Chinez salută Conferința de la San Francisco a Națiunilor Unite. Partidul comunist a trimis un reprezentant al său în cadrul delegației chineze la conferința de la San Francisco, pentru a ex-

Inițiative ale României la O. N. U. (1965-1985)

În ultimele două decenii, România a desfășurat o amplă și bogată activitate în Organizația Națiunilor Unite, care își are originea în marea operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, în gîndirea creatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la democratizarea raporturilor dintre state, la creșterea rolului O.N.U. în viața internațională. Propunerile românești, punctele înscrise pe ordine de zi la cererea României — semnificative pentru concepția de pace și colaborare care stă la baza politicii externe a țării — au vizat toate domeniile principale ale activității O.N.U.: pacea și securitatea, dezarmarea, dezvoltarea și noua ordine economică internațională, problemele sociale și umanitare, rolul organizației înseși în relațiile contemporane. O cronologie a principalelor rezoluții adoptate de Adunarea generală a O.N.U. în perioada 1965-1985, din inițiativa României, este deosebit de elocventă:

1965. Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre state europene aparținînd unor sisteme

social-politice diferite: Declarația cu privire la promovarea în rândurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare.

1968. Cooperarea internațională în vederea folosirii calculatoarelor și a tehnicilor de calcul pentru dezvoltare.

1969. Rolul administrației publice în dezvoltare.

1970. Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și efectele sale profund dăunătoare asupra păcii și securității în lume; Rolul științei și tehnologiei moderne în dezvoltarea națiunilor și necesitatea de a întări cooperarea economică și tehnico-științifică între state.

1972. Creșterea rolului O.N.U. în menținerea și consolidarea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea cooperării între toate națiunile și în promovarea normelor de drept internațional în relațiile între state.

1975. Crearea Comitetului special pentru Carta O.N.U. și creșterea rolului organizației;

prima voință a poporului chinez". Dong Biwu (1885-1975), a fost și primul demnitar comunist chinez, care, în această calitate, s-a aflat în Statele Unite, în intervalul aprilie-decembrie 1945.

Amfitrion zîmbitor era E. Stettinius, pentru care conferința constituia „marea şansă” a carierei lui și, totodată, cîntecul de lebădă al vertiginoasei sale ascensiuni publice. Cu o săptămînă înaintea „întîlnirii lumii”, aflate zvonul că președintele Truman intenționa să-l înlocuiască.

¹ De fapt, Truman, chiar a doua zi după funeraliile lui Roosevelt, i-a oferit funcția de secretar al Departamentului de Stat lui James F. Byrnes, față de care se simțea îndatorat. Dar principalul motiv pare să fi fost alt neîncredere în Stettinius, cît și mai ales faptul că moartea lui Roosevelt îl pusese pe secretarul Departamentului de Stat, în absența unui vicepreședinte, primul în linia de succesiune. Astfel,

La San Francisco, hotărârile erau sancționate de Comitetul director (Steering Committee), format din șefii de delegații, al cărui ax decizional era constituit însă de activitatea restrînsă a miniștrilor de externe ai marilor puteri și de convorbirile confidențiale dintre aceștia sau pe care ei le inițiau cu reprezentanții altor țări. Deciziile cele mai importante, în cea mai mare

conform unei reglementări în vigoare pînă în 1947, în cazul că Truman demisiona, era îndepărtat, deceda sau s-ar fi aflat în incapacitatea de a-și exercita funcția, titularul Departamentului de Stat devenea președinte.

În tot timpul Conferinței de la San Francisco, Stettinius a acționat în condițiile persistentelor zvonuri, reproduse și în presă, ale înlocuirii lui. De fapt, tocmai conferința l-a menținut pe Stettinius în funcție pînă la încheierea ei. La 3 iulie 1945 J.F. Byrnes a depus jurămîntul ca secretar al Departamentului de Stat, funcție în care a rămas pînă în 1947.

parte, și-au avut sursa pe... Colina Nababilor (Nob Hill), cum era poreclit, în argoul localnicilor, un mic cartier rezidențial al marilor bogătași, avînd o splendidă perspectivă asupra Golfului de Aur, nu departe de Montgomery Street, artera financiară cunoscută și ca Wall-Street-ul Vestului.

Pe această colină, la ultimul nivel al hotelului de lux „Fairmont”, se afla apartamentul cu pereții în cea mai mare parte de sticlă, rezervat lui Stettinius. Aici, într-o mare cameră placată cu lemn de pin, se întîlneau, o dată sau de două ori pe zi, șefii delegațiilor marilor puteri. Țările mici au căutat o modificare a statutului marilor puteri în Cartă, dar nu a fost posibil. În urma opoziției categorice a lui Eden, Statele Unite n-au obținut

Creșterea rolului O.N.U. în domeniul dezarmării.

1976. Convocarea Conferinței mondiale a O.N.U. consacrate științei și tehnicii în slujba dezvoltării; Convocarea unei sesiuni speciale a Adunării generale a O.N.U. consacrată dezarmării.

1977. Actualizarea raportului secretarului general al O.N.U. privind consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și cheltuielilor militare; Tineretul și lumea contemporană.

1979. Înghețarea și reducerea bugetelor militare ale statelor; Reglementarea pe cale pașnică a diferențelor dintre state; Dezvoltarea și consolidarea bunei vecinătăți între state; Proclamarea anului 1985 drept Anul Internațional al Tineretului: Participare, Dezvoltare, Pace.

1980. Elaborarea principiilor care să călăuzească activitățile viitoare ale statelor în domeniul înghețării și reducerii bugetelor militare.

1981. Programul concret de măsuri și activități ce urmează a fi întreprinse înaintea și în timpul Anului Internațional al Tineretului.

1982. Declarația asupra reglementării pașnice a diferendelor internaționale; Reactualizarea raportului secretarului general al O.N.U. privind consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și cheltuielilor militare; Realizarea universală a dreptului la educație; Combaterea fenomenului racolării de cadre calificate din țările în curs de dezvoltare.

1983. Negocierile sovieto-americane în problemele armelor nucleare cu rază medie de acțiune în Europa; Reinnoirea mandatului Comitetului special pentru Carta O.N.U. și creșterea rolului organizației.

1984. Convocarea în 1985 a Conferinței mondiale a O.N.U. pentru Anul Internațional al Tineretului, în cadrul sesiunii Adunării generale a O.N.U.; Examinarea propunerii de creare a unei comisii a O.N.U. pentru bune oficii, mediere și conciliere; Examinarea elementelor bunei vecinătăți între state, în vederea încheierii unui instrument internațional al O.N.U. asupra bunei vecinătăți.

Trăian CHEBELEU

introducerea în Cartă nici a unei referiri directe sau indirecte la Doctrina Monroe¹. Chestiunea definitivării formulei procedurii de vot în Consiliul de Securitate, cum au interpretat-o americanii — „liber să se discute orice, veto în privința acțiunii” — a fost rezolvată la întâlnirea finală de la Kremlin, din 6 iunie, dintre I.V. Stalin și Harry Hopkins, trimisul președintelui S.U.A., venit la Moscova în 25 mai să netezească asperitățile din relațiile reciproce și să pregătească terenul unei întâlniri la nivel înalt.

După amnări de ultim moment, pricinuite de chestiunile de traducere și frazare, la 25 iunie alcătuirea Cartei s-a încheiat². Substanța ei a rămas documentul de la Dumbarton Oaks. S-au adăugat: acordul privind procedura de vot în Consiliul de securitate, o mai mare răspundere pentru orga-

nismele regionale, o mai amplă reflectare a chestiunilor umanitare și definitivarea înțelegerilor asupra sistemului de tutelă, față de care Marea Britanie⁴ și, ulterior, Franța manifestaseră mari reticențe, dar obținuseră ca specificarea accesului la independență ca atare să nu fie inclusă. Valoarea emoțională a momentului a fost redată de președintele ultimei sedințe, reprezentantul britanic, Lordul Halifax: „am luat parte cu toții, sperăm, la unul dintre marile momente ale istoriei”.

După patru decenii, aprecierea continuă să apară corectă. În pofida unui șir de serioase neajunsuri, a faptului că prevederi importante ale Cartei și unele hotărâri nu au fost transpuse în viață sau au fost realizate doar parțial, că probleme cu implicații mondiale au fost sustrate dezbaterii și că s-au promovat chiar acțiuni străine spiritului și telurilor Cartei, Organizația este, mai ales de cînd cuprinde cvasitotalitatea țărilor lumii, cadrul cel mai propice de afirmare a concepțiilor și dezideratelor pentru făurirea unui nou sistem de relații internaționale. În concepția României, membră a O.N.U. din decembrie 1955, consecvent promovată, Organizația Națiunilor Unite rămîne un mijloc important de care dispune omenirea pentru rezolvarea problemelor internaționale,

pentru idealurile de libertate și progres ale tuturor popoarelor, a înțelegerii și colaborării între toate statele, pentru întărirea securității și asigurarea unei păci trainice în lume.

România se pronunță cu hotărîre pentru creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite și al altor organisme internaționale în soluționarea democratică, pe baza dreptului internațional, a tuturor problemelor mondiale, cu participarea tuturor statelor lumii și, îndeosebi, a țărilor mici și mijlocii, a statelor nealiniate și a celor în curs de dezvoltare, care sînt vital interesate în politica de independență, libertate și pace. În acest sens apare necesitatea perfecționării activității Organizației Națiunilor Unite și a celorlalte organisme internaționale, a unei mai mari democratizări a acestora, a participării mai intense la activitatea lor a tuturor statelor, fără deosebire de mărime sau orînduire socială. „Interesele popoarelor — sublinia președintele Nicolae Ceaușescu — cer nu lichidarea sau diminuarea rolului O.N.U., ci perfecționarea continuă a activității acestora, ridicarea autorității sale în viața internațională, sporirea contribuției Organizației Națiunilor Unite la soluționarea problemelor complexe care confruntă omenirea, în interesul tuturor popoarelor, al păcii generale”.

¹ În 1823, președintele James Monroe a proclamat doctrina care i-a luat numele și prin care se afirma opoziția față de intervenția statelor europene pe continentele americane și intenția S.U.A. de a nu se amesteca în problemele europene. Mesajul adresat Congresului S.U.A. la 2 decembrie 1823 de președintele James Monroe cerea puterilor europene și Statelor Unite să declare „orice încercare din partea lor [a puterilor europene] de a-și extinde sistemul la orice porțiune a acestei emisfere ca fiind periculoasă păcii și securității noastre”. Principiile enunțate în acest mesaj, care atribuiau Statelor Unite un rol preponderent în emisfera occidentală, sînt cunoscute ca „Doctrina Monroe”.

² Documentele Conferinței de la San Francisco (proces-verbale, variante de redactare pentru textul definitiv al Cartei etc.) au necesitat, cînd au fost publicate, nu mai puțin de 16 volume. „Producția” zilnică, de hîrtie care de 10 000 pagini dactilografiate. Cele 1 058 persoane care alcătuiau secretariatul erau ocupate pînă peste cap, pentru a deservi puzderia de comisii, comitete și organisme tehnice, formate din cei 283 reprezentanți ai statelor prezente, care aduseseră cu ei un aparat auxiliar de 1 444 persoane. În ultima zi a primei părți a primei sesiuni a Adunării Generale O.N.U. (10 ianuarie-14 februarie 1946), desfășurată la Londra, a fost aprobată alegerea New Yorkului ca sediu provizoriu al organizației, oraș care a devenit, ulterior, cartierul general permanent. Pînă la inaugurarea oficială a actualului complex de clădiri, (27 februarie 1952), O.N.U. a funcționat la New York, în clădirea Collegiului Hunter (21 martie-16 august 1945) și, apoi, ale uzinei Sperry Gyroscopic Company, de la Lake Success.

³ La 18 aprilie, președintele Truman emise o directivă pentru delegația americană la San Francisco ca prin sistemul de tutelă să se asigure „menținerea drepturilor militare și strategice ale Statelor Unite în Oceanul Pacific”, respectiv în posesiunile insulare ale Japoniei deținute cu mandat al Ligii Națiunilor. Ulterior, în Micronezia, S.U.A. au desfășurat o îndelungată serie de explozii experimentale nucleare.

⁴ În negocierile anterioare Conferinței de la San Francisco, S.U.A. n-au clarificat în ce va consta sistemul de tutelă. Cînd, la 9 februarie 1945, la Iași, Stettinius a început să-l prezinte, Churchill a izbucnit, întrerupîndu-l. Niciodată, a spus, premierul englez nu va admite ca membrii curioși ai unei organizații internaționale „să-și bage degetele” în Imperiul britanic. Desi Stettinius a spus că vorbea de teritorii dependente de inamicului, nu de Imperiul britanic, Churchill a continuat să mormăie: „Niciodată, niciodată, niciodată”. La San Francisco, U.R.S.S. și China au dorit ca în Cartă să se stipuleze că obiectivul final pentru teritoriile sub tutelă și coloniile este independența. Dar, cu sprijinul S.U.A. și al Franței, în Cartă a fost trecută formula britanică.

La ora trei după-amiază, în 26 iunie 1945, principală sală a Clădirii comemorative a veteranilor de război din San Francisco — era arhiplină. O estradă drapată în albastru avea în centru o masă rotundă îmbrăcată în aceeași culoare, pe care se aflau exemplarele Cartei în cele cinci limbi oficiale — engleză, franceză, rusă, chineză, spaniolă. Steagurile țărilor participante îmbrățișau într-un larg semicerc masa. Fiecare delegație intra în ordine alfabetică pentru a semna Carta. Își începea astfel existența organizația al cărei document constitutiv, unic pînă atunci în analele diplomației, avea gravate pe frontispiciu cuvintele: *Not, popoarele...*

Eugen PREDA

ITINERAR ISTORIC PE DUNĂRE (II)

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

Continuăm călătoria începută în numărul trecut al revistei¹, pe urmele istoriei mai vechi și mai noi, a obiectivelor turistice ale marelui și frumosului fluviu care este Dunărea.

În iarna aceasta, apele Dunării au înghețat pe aproape întreaga lor întindere — fenomen rar în ultima vreme. Despre astfel de înghețuri petrecute și în urmă cu aproape două milenii, poetul Ovidiu scria: „Chiar Istrul, care nu-i mai îngust decât fluviul producător de papirus [Nilul]... îngheață și el... Pe unde merseseră corăbiile, mergi acum cu piciorul și cu copita calului izbești undele încremenite de ger, pe aceste noi poduri de gheață, pe sub care se scurge apa”. Ghețurile acopereau fluviul și în epoca feudală. Atunci, în vremea sărbătorilor de iarnă, pe apele Dunării se organizau adevărate carnavaluri — așa cum le descrie Evlia Celebi, referindu-se la Silistra — oraș aflat pe malul opus municipiului Călărași. „Toți tinerii se dau pe gheața [Dunării], oferind un spectacol uimitor. Unii... au în picioare galenți, iar în mîini bastoane, și merg astfel de la un oraș la altul cu înțelea fulgerului... Cînd se dau pe gheață, unii sar deodată peste un om ce stă culcat în calea lor, fără să-și piardă echilibrul. Unii merg cîntînd din vioară, alții trag cu pușca, iar unii fumează și se dau pe gheață în grupuri de cîte doi-trei și, în același timp, vorbesc”.

Înainte de Călărași, itinerarul nostru trece însă prin *Oltenița*. La șantierul naval din acest oraș, gama navelor maritime și fluviale ce se construiesc cuprinde și nave de călători destinate croazierelor pe Dunăre. Două dintre acestea, cu nume simbolice — „*Oltenița*” și „*Carpați*” — sînt folosite în cooperarea începută în urmă cu peste 20 ani între întreprinderea de turism internațional și publicitate turistică „O.N.T. Carpați” București și firma „Dr. W. Lüttner”, din Viena. În fiecare vară un număr considerabil de turiști din Austria, R.F. Germania, Anglia, Franța, Italia, Spania se bucură de frumusețile Dunării, ale obiectivelor turistice amplasate de-a lungul ei precum și de nedeșmințita ospitalitate românească.

De la Călărași pînă la vărsarea Prutului, Dunărea curge exclusiv pe teritoriul românesc. Mîna omului a transformat natura, adaptînd-o cerințelor civilizației și economiei moderne. Acolo unde, cu decenii în

urmă, se întindeau, acoperite cu stuf și papură, celebrele bălți ale Borcei și Brăilei, pămînturile desțelenite și irigate s-au transformat în terenuri agricole, cu producții record de grâu și de porumb. Dar cea mai însemnată realizare tehnică umană, comparabilă cu cele mai îndrăznețe construcții de acest gen din lume — este, fără îndoială, *Canalul Dunăre-Marea Neagră*. Denumită pe bună dreptate, „Magistrala albastră” această măreață înfăptuire hidro tehnică a împlinit de curînd un an. Ziua de 26 mai 1984, cînd secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a inaugurat cea mai grandioasă construcție din cîte s-au realizat pînă acum pe pămîntul României, va rămîne înscrisă definitiv în marea carte de istorie a țării. O magistrală albastră de 64,2 km, străbătînd Dobrogea — una din vetrele străbune de istorie a țării — și scurînd cu peste 400 km traseul comercial al navelor dintre Marea Neagră și porturile de pe cursul Dunării. O construcție îndrăzneată, la care generații de oameni au aspirat, dar pe care doar anii „Epocii Ceaușescu” au putut-o înfăptui. Construirea Canalului Dunăre-Marea Neagră era cerută, de altfel, de însăși configurația fluviului. Cum au stabilit geologii, odinioară (raportat, desigur, la erele geologice), Dunărea se vărsa în mare pe la sud de Constanța, urmînd, aproximativ, traseul de azi al canalului. Datorită unor puternice mișcări tectonice, ulterior, fluviul și-a mutat cursul spre nord, ocolind Munții Măcinului (deci pe actualul curs) și vărsîndu-se în mare printr-un golf imens. Amenajarea unui canal care să lege Dunărea de mare — amenajare sugerată de însăși valea Carasu — a fost multă vreme doar o idee îndrăzneată. În 1837, revoluționarul pașoptist Ion Ionescu de la Brad propunea un proiect, alte încercări fiind opera unor ingineri și savanți (B.G. Assan, O. Smighelschi ș.a.). Realizarea tehnică a unui astfel de proiect era însă imposibilă în condițiile de atunci ale țării, fapt ilustrat cum nu se poate mai grăitor de marile performanțe tehnice pe care le-a necesitat această construcție. Cîteva cifre: s-au excavat circa 300 milioane metri cubi de pămînt și de rocă, cu 25 milioane metri cubi mai

¹ Magazin istoric, nr. 5/1985.

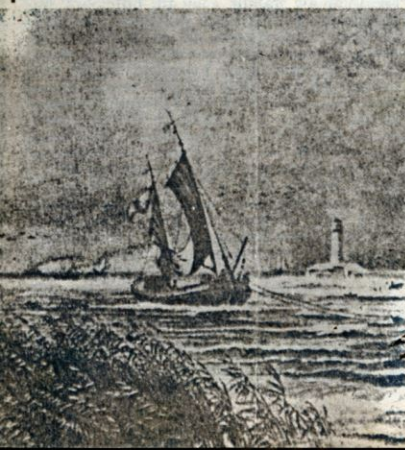
Priveliști dunărene văzute de artiști plastici. Cetatea Brăilei (gravură din albumul *Donau Ansichten*, de Jacob Alt) și...

mult decât la Canalul Suez și cu 140 milioane mai mult decât la Canalul Panama — pentru a compara magistrala cu două din cele mai mari construcții de acest fel din lume.

Canalul Dunăre-Marea Neagră, îngăduind navigația prin inima Dobrogei și asigurând, totodată, irigarea și fertilizarea unei vaste întinderi agricole, oferă un peisaj turistic aparte, plin de pitoresc și propune hărțitor geografice un nou port-dunărean *Medgidia*, odinioară modestă localitate înecată de praful stepei dobrogene. La puțină vreme după inaugurarea canalului, nave românești de călători au început croazierele pe „Magistrala albastră” cu turiști români și străini aflați la odihnă pe litoralul Mării Negre.

Revenind pe traseul clasic al Dunării și — trecând pe sub podul de la *Cernavodă* (con-

„Gura Sulinei la 1856 (gravură pe aramă, după un desen de Laufberger)

struit la sfârșitul veacului trecut de inginerul român Anghel Saligny) nu vom uita că acesta a fost, la realizarea lui, cel mai mare pod feroviar din Europa.

După ce trecem pe lângă *Isaccea*, antica așezare Noviodunum, următorul popas este *Brăila* — menționată în urmă cu peste șase secole — cel mai de seamă port fluvial al Țării Românești. Aici, voievozii români au înălțat o puternică cetate care a dăinuit până la începutul secolului trecut. Brăila (o vreme sub ocupație turcească) se arată călătorului de azi ca un oraș nou, construit pe principii arhitectonice moderne, ca, de altfel, și *Galați*, — puternicul centru industrial de construcții navale și de transporturi din zilele noastre. Pitorescul orașului Galați impresiona, de asemenea, încă din vechime pe călători. Pornit în 1712 în solie spre Poarta otomană, solul Chomietowski „a fost așezat în gazdă — scrie secretarul soliei Francisc Gorecki — într-o clădire nouă... cu frumoasă vedere pe Dunăre”. Faleza Galaților oferă și astăzi o splendidă priveliște asupra Dunării și navelor ce navighează pe ea.

De la *Tulcea*, oraș înălțat, ca și Roma antică, pe 7 coline, pe locul unei așezări dacice, probabil Aegyssus, pătrundem în minunata lume a *Deltii Dunării* — lume a vegetației și a unor specii rare de păsări, paradis al pescarilor. Delta — cel mai tânăr pământ al Europei, care cîștigă în dauna Mării Negre cîte 40 metri în fiecare an — impresionează în primul rînd prin cadrul său natural unic. Dintre superlativele sale notăm: cea mai bogată faună ornitologică (peste 250 specii), cea mai compactă suprafață stuficolă de pe glob (240 000 ha), cea mai întinsă plajă de pe litoralul românesc (30 km lungime, 1-2 km lățime).

Delta oferă și prilejuri de călătorie în istorie. Nu numai la Tulcea, cunoscută cum am arătat încă din antichitate, dar și la *Agighiol* (locul identificării unui mormînt princiar getic cu bogate podoabe de argint), la *Babadag* — supranumit „Sinaia Dobrogei” — cu numeroase monumente din epoca feudală, făurite de turcii selgiukizi.

Și, în sfîrșit, călătorind pe Canalul Sulina (brațul de mijloc al Deltiei, amenajat special pentru navigație) ajungem la Marea cea Mare. O vom vedea așa cum i-a apărut cu aproape trei secole în urmă și unui călător rus, starețul Leontie: „Și noi am mers pe malul mării și ne-am minunat de zgomotul mării, [văzînd] cum marea se acoperă cu spumă și se zbate în valuri”.

Sîntem la *Sulina*, orașul cu cea mai mică altitudine din Europa (3,5 m deasupra nivelului mării). Europolis al lui Jean Bart — schelă bizantină în sec. X, colonie genoveză (1318) și punct de orientare pentru corăbiile maritime (prin vechiul far existent aici încă de pe vremea genovezilor). Sîntem la capătul „croazierei” pe Dunăre. De fapt, la începutul ei, la kilometrul zero, căci Dunărea mai are o particularitate. Este singurul fluviu din lume al cărui kilometraj se măsoară de la vărsare spre izvoare!

IMPOSIBILUL TRATAT

MIHAI RETEGAN

Penultima zi a anului 1921. Unul dintre colaboratorii serviciilor de informații franceze se prezintă la localul misiunii diplomatice a Franței din Budapesta, oferind un document sustras din arhiva Legației germane din același oraș. Scris de mână cu caractere gotice, pe hîrtie albă, documentul n-are nici un antet, ci doar o singură mențiune în partea stîngă sus: „Rumänien Fr. 17”. Se realizează imediat o copie și, prin aceleași mijloace prin care fusese sustras, originalul este reintrodus în arhiva deținătoare.

După efectuarea traducerii, aceasta, împreună cu copia originalului, sînt trimise de urgență la Paris pe adresa Ministerului de externe. Dat fiind conținutul documentului, forurile diriguitoare ale politicii externe franceze dispun începerea unei investigații în care sînt antrenate agențiile diplomatice ale Franței din mai multe capitale europene, rezultatele urmînd a fi comunicate operativ președintelui Consiliului de Miniștri, Raymond Poincaré.

Despre ce document era vorba și prin ce anume stîrnie el alerta cercurilor politice franceze? Iată conținutul lui:

„Animăți de dorința de a restabili vechile raporturi amicale între Germania și România, a căror tradiție a fost transmisă de-a lungul anilor și pătrunși de convingerea că armatele acestor țări s-au luptat una împotriva alteia constrînse și forțate de împrejurări, semnării prezentului tratat, după ce au examinat împunătornicirile lor, au căzut de acord să supună șefilor lor supremi și guvernelor lor cele ce urmează (preambul):

Guvernul federal al Imperiului german recunoaște indivizibilitatea și inviolabilitatea teritoriului actual al Regatului României drept expresie justificată și legitimă a unității naturale a poporului român, fără însă ca această recunoaștere să aducă prejudicii drepturilor Germaniei, celorlalte condiții ale ultimelor tratate de pace și îndeosebi ale celui de la Versailles din 20 iunie 1919 (art. 1).

În consecință, guvernul federal al Imperiului german se angajează să așeze indivizibilitatea și inviolabilitatea teritoriului actual al Regatului unit al României împotriva oricărei tentative și să respingă cu fermitate orice chestiune care are legătură cu acest subiect și care este de domeniul puterii sale, în special în ceea ce privește o alianță cu un al treilea stat care l-ar putea împiedica în vreun fel să-și îndeplinească angajamentele luate (art. 2).

Guvernul regal al României recunoaște dreptul absolut al Germaniei de a urmări tentativele sale de unitate națională a popoarelor germanice și de a restaura puterea sa politică și economică. În consecință, guvernul regal al României se angajează să nu încheie nici o alianță cu nici un stat care ar putea să aducă prejudicii scopului urmărit de guvernul german și poporul german (art. 3).

Guvernul regal al României declară că angajamentele luate cu Polonia, Cehoslovacia, Iugo-

slavia și Austria au ca singur scop executarea absolută, în interesul României, a tratatelor de pace de la Trianon și Saint-Germain și că aceste angajamente nu sînt în opoziție cu cele luate în articolul III al prezentului tratat (art. 4).

După aprobarea și ratificarea acestui tratat de către șefii guvernelor interesate, reprezentanții Germaniei și României se vor pune de acord pentru încheierea unui tratat comercial definitiv, apoi a altor tratate privind căile ferate și navigația. Aceste tratate vor favoriza, pe de o parte, Germania, deschizîndu-i debuşee comerciale în direcția Rusiei de sud, a Turciei și Asiei Mici, iar, pe de altă parte, va îndruma comerțul român pe drumul porturilor germane de la Marea Nordului. Încă de acum, guvernul român se declară gata să ofere toate facilitățile navigației comerciale germane în portul Constanța (art. 5).

Guvernul federal al Imperiului german și guvernul regal al României își propun să discute drepturile și angajamentele lor care rezultă din Tratatul de la Versailles, să le supună unui nou examen și să se înțeleagă amical în această privință (art. 6).

Prezentul tratat este valabil timp de 5 ani, dar poate să fie reînnoit tacit după acest interval de timp. El intră în vigoare după schimbul instrumentelor de ratificare și va fi adus la cunoștință guvernului regal italian după dorința exprimată de o parte și de alta (art. 7).

Berlin, 23 octombrie 1921.

Dr. Rosen

General Coandă¹.

Aducătorul documentului, o persoană ce făcuse mari servicii aliaților în timpul războ-

¹ Documentele citate în acest articol au fost extrase din colecția de microfilme, Franța, Rola 183, aflată la Arhivele statului, București.

iului în domeniul culegerii de informații, a furnizat și alte date importante culese de la membrii Legației germane: tratativele ar fi fost purtate la Berlin între dr. Rosen și Alexandru Marghiloman, în prezența ambasadorului Italiei; președintele republicii germane, Friedrich Ebert, ar fi ratificat tratatul, în timp ce șeful statului român se mai consulta cu șefii principalelor partide politice: Ionel Brătianu, care „se arăta favorabil acordului” și Take Ionescu, care „ezita încă să se pronunțe”.

Luând cunoștință de textul documentului care incrimina cercurile guvernamentale de la București că și-ar fi dat acordul la revizuirea hotărârilor luate la Versailles și ar fi pus în discuție frontierele europene, factorii de conducere ai Ministerului afacerilor externe franceze au decis deschiderea unor cercetări care să stabilească natura tratatului și conjunctura în care el a fost negociat. Printr-o circulară din 25 ianuarie 1922 adresată miniștrilor Franței la București și Berlin (Daeschner și, respectiv, Charles-Laurent), șeful departamentului le-a cerut să se informeze și să informeze asupra tuturor detaliilor problemei în cauză. În plus, scrisoarea către Daeschner se încheia cu următoarele cuvinte: „În caz că informațiile furnizate de agentul nostru sînt recunoscute ca exacte, vă rog să binevoiți a mă informa despre atitudinea adoptată de regele Ferdinand și de diferiți șefi de partide față de acest act diplomatic”.

La 6 și 10 februarie 1922, la Quai d'Orsay au sosit scrisorile de răspuns ale celor doi diplomați, ambele precizînd că *tratatul în cauză era un fals*. La 3 martie, Doucet, ministrul Franței la Budapesta, a comunicat și el aceeași opinie.

Analiza fondului și formeii documentului, a condițiilor în care a fost întocmit conduce la un punct de vedere identic cu cel exprimat de cei trei diplomați. Potrivit explicațiilor verbale date la 30 decembrie 1921 de agentul aducător, discuțiile ar fi fost angajate, din partea română, de Alexandru Marghiloman, dar semnătura pe document era a generalului Constantin Coandă. În practica diplomatică a celui timp exista obiceiul ca o personalitate politică să fie investită cu depline puteri pentru prestarea tratativelor, iar alta pentru parafarea actului. Era însă obligatoriu ca măcar una din persoane să fie în funcție. Or nici Alexandru Marghiloman, nici generalul Constantin Coandă nu aveau la acea dată vreo calitate oficială. De altfel, din cercetarea arhivelor diplomatice românești și a altor surse documentare (memoriile lui Al. Marghiloman, de pildă) nu rezultă nici o probă care să certifice autenticitatea „împuternicirilor” de care se vorbește în preambulul tratatului.

Nici în privința părții germane, lucrurile nu erau mai clare. Cabinetul din care făcuse parte dr. Rosen demisionase la 22 octombrie, iar tratatul purta data de... 23 octombrie.

Titlatura „guvernul federal al Imperiului german” (art. I, II, VI) nu mai era folosită la acea dată, formula diplomatică uzitată fiind „guvernul german”, ceea ce exprima exact regimul politic al Germaniei de atunci — acela de republică.

Din punct de vedere al fondului apăreau, de asemenea, o serie de probleme ce dezvăluiau falsitatea documentului. În articolul I, de exemplu, se menționa că partea germană recunoaște indivizibilitatea și inviolabilitatea teritoriului României „drept expresie justificată și legitimă a unității naturale a poporului român, *fără însă ca această recunoaștere să aducă prejudicii drepturilor Germaniei*” (subl. ns.). Alăturarea celor două sintagme este ilogică, mai ales prin prisma articolului III, recunoașterea uneia însemnînd eliminarea celeilalte. Cum ar fi putut semna guvernul român un act politic care să conțină prevederi ca cele ale articolului III, care negau, pur și simplu, lupta de secole a poporului român pentru unitatea sa națională și care ar fi situat guvernul de la București în rînd cu cei ce acționau împotriva tratatelor de pace? Cum ar fi putut accepta cercurile politice din București înserarea ultimului punct din articolul V, cînd la data aceea la Constanța se aflau misiuni militare britanice și franceze care studiau posibilitățile de dezvoltare a marinei române?

Deosebit de grăitor în ceea ce privește scopurile urmărite de cei ce plăsmuiseră acest document era articolul VI, în care se „preciza” că România își propunea să „discute” prevederile Tratatului de pace de la Versailles și „să le supună unui nou examen” etc. ...

Cine putuse plăsmui un astfel de document?

Din investigația efectuată de Doucet la Budapesta reieșea că acest tratat urma altora, dovedite și ele false, și în care fuseseră implicați, de asemenea, foștii sau aliații de atunci ai Franței sau chiar Franța însăși; de exemplu: așa-zisul tratat franco-ungar¹ „semnat” de înaltul comisar francez la Budapesta, sau acela polono-ungar, prin care se încercau acreditarea unor idei denigratoare pînă la îndoaială respectarea sistemului versaillez de către o serie de state. Investigația a stabilit, mai departe, că autorul acestor falsuri era Serviciul de informații ungar, care urma directivele guvernului horthyist. Documente din sîrșite indubitabilă confirmă acest lucru: „Inamicul nr. 1 al Ungariei — evidenția memorandumul de politică externă redactat în 1920 de Horthy Miklos și publicat recent în lucrarea lui Lúhász Gyula, *Hungarian Foreign Policy (1919-1945)*, Budapesta, 1979 — este România, pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sînt împotriva ei și pentru că ea este cea mai puternică dintre toate statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii externe [ungare] este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme...” Pînă la timpul potrivit pentru atac, se cuvin a se menține cu România relații în formă pacifică, dar *fiecare ocazie trebuie folosită pentru izolarea ei diplomatică și o activă organizație iredentistă trebuie să continue în Transilvania*” (subl. ns.)².

¹ Magazin istoric, nr. 2/1985.

² În primăvara și vara anului 1920, cercuri de extremă dreapta din jurul generalului german Erich Ludendorff au purtat intense convorbiri cu conducătorii ai regimului horthyist, inclusiv cu Horthy, în vederea punerii în aplicare a unui plan conceput de ofițeri fasciști germani privind declanșarea unei mișcări contrarevoluționare în țările din centrul și răsăritul Europei. Obi-

În contextul acestei orientări pe termen lung apare întrebarea: ce obiective urmăriseră autorii falsului tratat germano-român? Ei speraseră că Franța, luând cunoștință de conținutul lui, respectiv de presupusul sprijin acordat revizionismului german și-ar manifesta cu violență neîncrederea față de România, iar Iugoslavia, dar mai ales Cehoslovacia, ar denunța pur și simplu tratatele de alianță ale Micii Antante. Acțiunea se subscrisa deci unui plan de anvergură, cu dezvoltare în timp, care își propunea să izoleze statul român de aliații săi, pentru a rămâne singur în fața celor ce emiteau pretenții teritoriale asupra

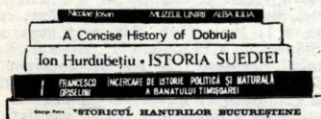
activității finale al acestei acțiuni era zdrobirea țărilor Antantei și revizuirea hărții Europei stabilită de Conferința de pace de la Paris.

Date și aprecieri privind caracterul revizionist al politicii externe horthyiste încă din primii săi ani de existență, vezi în lucrarea *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, vol. I, 1979, studiul *Ungaria*, pp. 11-81.

lui. Provocările de această manieră se derulau în paralel cu inițierea și susținerea în interiorul Ungariei a unor organizații paramilitare care să servească scopurilor cercurilor revizioniste ungare. „Ungurii — se arăta într-un raport al Marelui Stat Major român, întocmit în octombrie 1921 — simulează reducerea armatei, pe cînd, în realitate, creează tot felul de formațiuni organizate militărește care nu sînt decît trupe degzitate. De asemenea, continuă a masca reducerea armamentului, creînd în diferite locuri depozite ascunse de material, muniții și armament”.

Este perioada în care, pe diferite căi și folosind mijloace diverse, cercurile horthyiste au pus bazele unui program de politică externă ce avea să-și găsească, ulterior, materializarea în participarea la acțiunile inițiate de blocul statelor revizioniste-revanșarde, avînd în frunte Germania nazistă și Italia fascistă.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **N. Iorga — CORRESPONDENȚĂ** (ediție de Ecaterina Vaum).

Editura Minerva, București, 1984, 480 pp., 22 lei: primul volum, cuprinzînd scrisori trimise de savant unui număr de 139 destinatari.

● **ATLAS PENTRU ISTORIA ROMÂNIEI.**

Editura didactică și pedagogică, București, 1983, 120 pp., 157 lei: 80 hărți pe epoci și perioade istorice cuprinzînd istoria poporului român și a strămoșilor săi din cele mai vechi timpuri (paleoliticul inferior) pînă în anii contemporaneității socialiste; lucrare de referință elaborată de conf. univ. Ion Ardeleanu, prof. univ. Dumitru Berciu, general în rezervă Ion Cușsa, conf. univ. Gheorghe Matei, prof. univ. Camil Mureșan, acad. Ștefan Pascu, prof. univ. Ștefan Ștefănescu, prof. univ. Dumitru Tudor; coordonator acad. Ștefan Pascu; consultant științific conf. univ. Mircea Mușat.

● **George Potra — ISTORICUL HANURILOR BUCUREȘTENE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 222 pp., 35 lei: incursiuni în viața bucureșteană din sec. XVII-XIX, cu inedite și atractive evocări de întîmplări și personaje.

● **ISTORIA AVIAȚIEI ROMÂNE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 742 pp., 82 lei: bogatele tradiții ale aripilor românești, într-o exhaustivă cercetare științifică.

● **William Marin, Ioan Luncan — DOUĂ SECELE DE LUPĂ REVOLUȚIONARĂ ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI.**

Editura Facul. Timișoara, 1984, 316 pp., 25 lei: pagini de istorie dintre 1733 și 1948.

● **PAGINI DIN CARTEA REZISTENȚEI NAȚIONALE ANTIFASCISTE ȘI ANTIIMPERIALISTE A POPORULUI ROMÂN** (ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe).

Editura Eminescu, București, 1984, 270 pp., 19,50 lei: documente și mărturii ilustrînd lupta purtată de poporul român, sub conducerea partidului comunist, pentru apărarea unității, independenței și suveranității naționale.

● **Ion Hurdubețiu — ISTORIA SUEDEI.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 380 pp., 34 lei: primă sinteză monografică, pe baza unei vaste bibliografii, consacrată de un istoric român trecutului poporului și statului suedez.

● **Ioan V. Lupescu — MONUMENTELE UNIRII.**

Editura Sport-Turism, București, 1985, 230 pp., 23,50 lei: însemne memoriale de pe cuprinsul țării, omagînd lupta românilor pentru realizarea unității statale și naționale.

● **Nicolae Josan — MUZEUL UNIRII DIN ALBA IULIA.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 232 pp., 16 lei: prezentarea, însoțită de un bogat material ilustrativ, a unei prestigioase instituții muzeistice din țara noastră.

● **Francesco Grisellini — ÎNCERCARE DE ISTORIE POLITICĂ ȘI NATURALĂ A BANATULUI TIMIȘOAREI** (ediție de Costin Feneșan).

Editura Facul. Timișoara, 1984, 335 pp., 37 lei: prima traducere integrală în limba română a lucrării apărute în 1780.

● **Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu — A CONCISE HISTORY OF DOBRUJA.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 282 pp.: ediția în limba engleză a istoriei românilor dintre Dunăre și Mare — Dobrogea, publicată de cei doi autori în 1979.

● **Ion Conea — PLAIURI CARPATICE** (ediție de dr. Lucian Badea, dr. Nicolae Stoicescu).

Editura Sport-Turism, București, 1984, 224 pp., 20,50 lei: din scrierile unui reprezentant de seamă al cercetărilor geografice românești.

● **Nicolae Stoica de Hașeg — SCRIERI** (ediție de Damaschin Mloc și Costin Feneșan).

Editura Facul. Timișoara, 1984, 232 pp., 24,50 lei: selecție din opera cronicarului băndărean (1751-1833).

Iunie
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Ieri după-amiază, membrii Academiei Române, întruniți în sesiune generală, au ales biroul pentru anul 1935-1936. Al. Lapedatu ministrul cultelor și artileriei, a fost desemnat președinte, iar prof. Gh. Tîlțea, secretar general. Vicepreședinți au fost aleși prof. C. Rădulescu-Motru, din partea secției literare, prof. Andrei Rădulescu, din partea secției istorice, Gr. Antipa, din partea secției științifice. (2 iunie)

● Companiilor de pompieri militari din București și Iași li s-a aprobat dreptul de a purta insemnul de 100 ani. „Acesta este un semn că anul acesta companiile împlinesc o sută de ani de la înființare”. (3 iunie)

● Duminică 9 iunie, ora 8 d.a., are loc în grădina ARPA din calea Victoriei, proba finală a concursului de fotografie organizat de revista Cinema. Concursul se desfășoară în cadrul unui program artistic la care-și dau concursul reprezentanți de frunte ai teatrului românesc. Juriul concursului este prezidat de marele nostru artist C. Tănase, realizatorul primului film sonor românesc.

● Se împlinesc 75 ani de la înființarea liceului „Gh. Lazăr”, creat din voința domnitorului Alexandru Ioan Cuza de a înființa școli naționale. În Oficiul domnesc de întemeiere a așezămintului se precizează că instituția „se va denumi gimnaziul lui Lazăr, în memoria răposatului George Lazăr, care a restituit limba română în dreptul său de limbă de studii, și a fost reîntemeietorul școlilor naționale din acest principat”. (Adevărul, 11 iunie)

● 1 iunie 1829. Apare, la Iași, Albina românească, prima gazetă în limba română din Moldova, scoasă de Gh. Asachi ● 1 iunie 1921. Mihail Sadoveanu este ales membru al Academiei Române, cu 18 voturi pentru și 4 contra ● 11 iunie 1848. Formarea guvernului revoluționar din Țara Românească ● 12 iunie 1707. Hrisant Nottara, patriarhul Ierusalimului, tirnoșește biserica Sf. Gheorghe din București, ctitoria lui Constantin Brîncoveanu ● 15 iunie 1620. Preotul Ion din Sinpetru (Hunedoara) începe să copieze cea mai veche variantă în limba română a faimosului roman popular Alexandria ● 19 iunie 1848. Apare la București ziarul Poporul suveran, scos de D. Bolintineanu, cu colaborarea lui N. Bălcescu, C. Bolliac, Gr. Alexandrescu, sub emblema „Libertate-Egalitate-Fraternitate” ● 25 iunie 1512. Iese de sub teascurile tirgoviștene Evangheliarul, scos de Macarie, una din primele tipărituri din Țara Românească ● 29 iunie 1868. Adunarea Constituantă adoptă noua Constituție a României, valabilă, cu unele modificări în 1879, 1884 și 1917, până în 1923.

Sînt cîteva din semnalările cu rezonanță istorică pe care cititorul bucureștean din 1935 le putea întîlni în Universul din luna iunie, în cadrul rubricii Calendar istoric.

Dar în calendarul acestei luni de acum cinci decenii ce mai găsim consemnat? Să răsfoim în continuare paginile presei bucureștene a timpului și să încercăm să conturăm cîteva dintre evenimentele, faptele și întîmplările din iunie 1935 așa cum au fost ele surprinse în ziarele respective.

Cu o deosebită pregnanță se desprinde din paginile cotidiene-lor¹ apărute în această lună iunie 1935 activitatea intensă desfășurată — din inițiativa și sub conducerea Partidului Comunist Român — de cercuri tot mai largi ale opiniei publice românești împotriva mișcărilor fasciste, pentru libertăți și drepturi democratice. În acest cadru, Frontul Studențesc Democrat² — largă coaliție democratică, antifascistă a studențimii române inițiată și îndrumată direct de Partidul Comunist Român — își extinde influența și în celelalte centre universitare din țară. Încă din mai 1935, presa consemnează despre intensă activitate pentru înființarea organizației studențești. Astfel, presa relatează despre constituirea, în luna mai 1935, din inițiativa studenților comuniști, a unui Comitet de coordonare al Frontului Studențesc Democrat în frunte cu

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² Magazin istoric, nr. 9/1974.

Serutînd
cerul
prin lunetele
aşa faţa
Cercului
Militar

„Controlaţi-vă
greutatea”:
cîntare
pe străzile
Capitalei,
acum
cînel deecenii

Gogu Rădulescu şi din care făceau parte: Mihail Dragomirescu (secretar general), Ilie Constantinovschi şi Emanoil Florescu — din partea studenţilor independenţi, Roman Moldovanu şi Constantin Avrănescu — din partea tineretului universitar naţional-tărănesc, Dinu Mihail şi Gheorghe Orzea — din partea studenţilor radical-tărănişti. Aceasta a reprezentat actul de naştere al Frontului Studenţesc Democrat. După înfiinţarea în Bucureşti a F.S.D., în zilele următoare se constituie organizaţii similare şi în celelalte centre universitare.

„Ideea democratizării vieţii studenţeşti — scrie ziarul *Zorile* din 21 iunie — a avut un răsunet puternic în toate centrele universitare din ţară. Ca urmare a unui apel trimis de studenţii independenţi din Bucureşti, s-au constituit la Iaşi, la Cluj şi la Cernăuţi, grupări pe baza aceluiaşi program cu al Frontului Studenţesc Democrat. La Cluj, manifestul studenţilor a căpătat aprobarea rectorului universităţii, d. Ştefănescu Goangă, a d-lui Emil Racoviţă, fostul preşedinte al Academiei, şi a altor intelectuali din capitala Ardealului”.

Numeroase comentarii apărute în ziarele vremii se referă la agitaţia declanşată de cuvîntarea rostită la 8 iunie 1935, la radio, de Gabriel Marinescu, prefectul poliţiei Capitalei, şi unul din apropiaţii regelui Carol II. În această cuvîntare, prefectul aducea grave învinuiri partidelor şi guvernelor aflate la cîrma ţării înainte de 8 iunie 1930. Afirmările sale atrag protestele politicienilor, îndeosebi ale fruntaşilor naţional-tărănişti, al căror partid se afla, atunci, în iunie 1930, la guvernare. „A fost un act de inconştienţă incalificabilă” — scrie *Dreptatea*, organ al P.N.Ţ. În acelaşi sens se pronunţă şi alte ziare: „Este fără precedent — subliniază *Dimineaţa* din 13 iunie — ca un simplu funcţionar administrativ să atace — de la o tribună oficială — toate guvernele, toţi prim-ministrul, instituţia regentei, fără ca nimeni să-l stînjenească”.

Lumea politică este agitată şi de eventualitatea unor schimbări ale Constituţiei, preconizate de primul-ministru Gh. Tătărescu.

Şeful liberalilor, Dinu Brătianu, se pronunţă însă împotriva proiectatei modificări a Constituţiei, ceea ce adînceşte şi mai mult disensiunea dintre cei doi fruntaşi ai P.N.L. După cum scrie ziarul *Zorile* din 30 iunie, Tătărescu, incomodat de autoritatea şefului P.N.L. „reflectează cum să facă să-l pună sub tutela unui comitet de conducere al partidului, cum să obţină din partea factorului constituţional o nouă dovadă de încredere care, implicit, să slăbească autoritatea d-lui Dinu Brătianu în partid”.

Cronică măruntă

● Cartea de mare succes a lui André Malraux *La condition humaine* a apărut şi în româneşte în traducerea lui Gheorghe Minovici, sub titlul *Destine omeneşti*. Această carte, distinsă de altfel cu premiul „Goncourt” pe 1933, e una din cele mai de seamă apariţii din ultimii ani. Traducerea e prefaţată de criticul E. Lovinescu. (15 iunie)

● Tribunalul suprem al Reich-ului a pronunţat de curînd o decizie care stabileşte o jurisprudenţă pentru un nou gen de delict: defăimarea Führerului considerată ca motiv de divorţ. În speţă, era vorba de o soţie care ar fi pronunţat în faţa soţului ei cuvînte ofensatoare pentru cancelarul Hitler. Cererea de divorţ a soţului, întemeiată pe acest unic motiv, a fost admisă. (Dimineaţa, 16 iunie)

● În colecţia „Santier”, îngrijită de I. Paş — singura editură de scrieri proletare — după cum o numeşte ziarul *Zorile* — au apărut Pentru adevăr şi libertate, de Victor Hugo, Europa cea tină, de Eugen Reigis, Viaţa mea, de Jack London, Robii, de N. Deleanu, Proletariatul şi economia dirijată, de I.I. Mirescu, Civilizaţia şi societate, de Jean Jaurès. (17 iunie)

● Intr-un interviu publicat în *Rampa*, Grigore Vasiliu, actorul care reperta un mare succes în rolul Birlic din piesa cu acelaşi nume, explică cititorilor de ce se mai numea şi... Breloc (atunci, încă ulterior va intra în istoria teatrului românesc drept Birlic). „Numele de Breloc mi l-a dat. Puia Iancovescu, pe care îl

Iunie
1935

Dansatori

... și cel mai
bătrîn
locuitor
al orașului
(109 ani)
prezent
la manifestările
din cadrul
„Lunei
Bucureștilor“

Cronică mărunță

Însoțeam în toate șarjele lui după parale pe la ministere și pe la alte mari instituții de stat și particulare și, care susținea că-l port noroc. Într-adevăr, ori de câte ori și oriunde se ducea cu mine după parale avea succes". (17 iunie)

● Măsuri împotriva zgomotului inutil în Capitală. Dintr-o circulară a Serviciului Circulației: „Este cu desăvîrșire interzis: întreruperea în cuprinsul orașului București a claxoanelor cu aer, sirene sau orice aparat cu sunete stridente, iar de la 1 la 5 dimineața se opresc cu desăvîrșire orice aparate sonore. Luminile aprinse în fața mare. Staționările în locuri interzise și în mod nereglementar". (22 iunie)

● Prefectura poliției Capitalei a convocat pe toți fotografii din București, ieri, spre a le aduce la cunoștință recenta decizie a Ministerului muncii, prin care li se interzice sistemul fotografiatului pe străzile Capitalei fără învoirea publicului. (23 iunie)

● „Va fi televiziunea un dușman sau un prieten al teatrului și cinematografului?" se întreabă *Facla*, constatînd că „cea mai pesonantă problemă a momentului de față pentru marea public este televiziunea". Ziarul ezită să dea un răspuns ferm. „E greu de pronosticit astăzi în ce măsură spectacolul la domiciliu va cășuna teatrului și cinematografului. Se poate foarte bine întîmpla ca televiziunea să se dovedească a fi un stimulent pentru teatru, așa cum a fost radio pentru concert. Și iarăși se poate foarte bine întîmpla ca filmul și tele-

La 9 iunie 1935, se împlineste un an de la reluarea relațiilor diplomatice româno-sovietice. Cu acest prilej N. Titulescu, ministrul de externe român, adresează „o călduroasă telegramă — după cum scrie *Facla* din 12 iunie 1935 — lui Litvinov, comisarul pentru afaceri străine al Sovietelor. D-sa a răspuns d-lui Titulescu, subliniind roadele colaborării care s-a stabilit între România și Soviete în anul din urmă".

Duminică 9 iunie, Legația sovietică din București oferă un dineu. Consemnînd faptul că între România și U.R.S.S. s-au stabilit „relațiuni normale", *Facla* amintește faptul că între cele două state sînt „în curs de negociațiune o serie de convențiuni, poștale, feroviare, aeriene, maritime."

Semnificativă pentru relațiile bune româno-sovietice și urmărită cu interes de opinia publică bucureșteană este și aducerea în țară, în această lună iunie 1935, a osemintelor lui Dimitrie Cantemir din Uniunea Sovietică¹.

La 16 iunie, la Constanța, într-un cadru solemn, în prezența autorităților civile și militare, sicriul cu rămășițele pămîntesti ale domnitorului cărturar sînt coborîte de pe vaporul care le-a transportat de la Odessa. Participă miniștrii N. Titulescu, C. Angelescu, Al. Lapedatu, V. Sassu, ministrul sovietic la București, M. Ostrovski, Nicolae Iorga, președinte al Comisiunii monumentelor istorice, generali și ofițeri superiori, consilierii diplomați etc. La orele 10, sicriul purtat pe umerii ofițerilor de gardă, este depus pe cheiul portului, unde este preluat de N. Titulescu de la ministrul M. Ostrovski. Apoi, pe un afet de tun, urmat de un impunător cortegiu, sicriul este condus la gară și, la ora 11, instalat în vagonul mortuar, care la ora 14 pornește spre Iași.

Continuă să fie comentat de publicul bucureștean numărul special pe care, la 30 mai, *Adevărul* îl consacră Angliei, după ce la 23 decembrie 1934 același ziar dedicase un supliment Franței. În acest număr închinat Marii Britanii semnează, între alții, Lloyd George, Lordul Halifax, Reginald Hoare, L. Mrazec, președintele Academiei Române, N. Iorga, Wickham Steed, Bernard Shaw, N.N. Petrașcu, T. Cristureanu, M. Gaster, general V. Rudeanu, G. Oprescu ș.a. Este publicat, totodată, un amplu interviu cu Martha Bibescu despre *Anglia de ieri și de azi*. Scriitoarea evocă personalități reprezentative ale vieții politice engleze D. Asquith, fost prim-ministru, Lordul Thomson of Cardington, Lordul Balfour,

¹ Magazin istoric, nr. 10/1973.

Inaugurarea
statuei lui
Spiru Haret

Grigoras Dinicu
și ceilalți
său țară
în concert la
Arenale Romane

Winston Churchill, Ramsay MacDonald. Iată ce povestește despre Lord Grey, ministrul afacerilor externe în cabinetul lui Asquith în momentul izbucnirii primului război mondial.

„Lord Grey se găsea într-o seară la Ambasada Franței din Paris la un dineu, între o doamnă franceză și mine. În acel moment, Lord Grey își pierduse aproape cu totul vederea. În timp ce tatona cele din fața lui, servindu-se de furculiță, doamna i se adresă:

— Spune-mi Lord Grey, ai prevăzut d-ta războiul?

Lord Grey, surprins la culme, a lăsat să-i cadă furculița din mână. Încurcătura lui era așa de mare încât a trebuit să intervin:

— Cred doamnă că Lord Grey n-a prevăzut întrebarea dv.

Toată lumea a început să ridă, iar mai târziu Lord Grey mi-a spus:

— Îți mulțumesc că m-ai salvat de la un răspuns la această întrebare imposibilă.

Am povestit anecdota lui Asquith, care mi-a cerut să-i spun ce aș fi răspuns eu în locul lui Grey. I-am întors întrebarea.

— Lord Grey era ministrul d-tale, nu al meu. Ce ai fi răspuns d-ta?

Asquith m-a privit cu un suris malițios și mi-a replicat.

— Aș fi răspuns: da și nu!

Era adevărul filozofic asupra războiului“.

Si în această lună, iunie 1935, opinia publică bucureșteană ia cunoștință despre noi mărturii ale prezenței românești în lumea internațională. Astfel, revista finlandeză de cultură militară *Suomen Sotilas* publică un număr special închinat României. „Conține — după cum scrie *Universul* din 1 iunie — aproape 100 pagini mari cu un bogat material ilustrativ și cu numeroase articole despre armata română, despre cultura și despre frumusețile și bogățiile României“.

Cu interes este primită participarea românească la Expoziția internațională de la Bruxelles. „Palatul României, plin de poezie și de farmec — scrie ziarul belgian *Le Soir*, articol reprodus în *Dimineața* din 7 iunie — dezvăluie adevărată fațadă a acestei țări prietene“. Deosebit de apreciate sînt obiectele de artă expuse în pavilionul românesc, piese din sec. XV-XVII, „un adevărat muzeu de o valoare inestimabilă“, consemnează *Le Peuple*.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

viziunea să trăiască laolaltă, fără a se stînjea reciproc și spre mulțumirea tuturor“. (23 iunie)

● La Brașov, Uzinele I.A.R. fabrică primul motor de aviație de tip românesc, cu o putere de 650 CP la 4 000 m altitudine și greutate de 395 kg, apreciat, în corurile de specialiști, printre cele mai moderne motoare de acest fel din lume. (27 iunie)

● A trecut și „Luna Bucureștilor“ — scrie Zorile. „E timpul dar să ne gîndim și la o culturalizare mai directă și mai necesară. Ne gîndim meru la biblioteca publică pe care Bucureștii, capitala țării, n-o au încă, deși toată lumea e de acord că-i lipsește. Cu numai patru din cele 40 milioane cheltuite după afirmația d-lui Dem. I. Dobrescu pentru „Luna Bucureștilor“, s-ar putea ca Bucureștii să aibă bibliotecă pe care o necesită“. (27 iunie)

● Se deschide, în localul Institutului de cercetări agronomice din b-dul Mărăști nr. 6, Expoziția grîului, care oferă vizitatorilor informații privind cultura grîului românesc, solurile proprii și improprii pentru grâu, rezultatele culturilor comparative cu soluri selecționate, înamici, bolile grîului și mijloace de combatere, mașini pentru curățirea semintelor. Se vizitează, de asemenea, laboratoarele Institutului. (28 iunie)

● După cele 47 grade de altitudine, termometrul a înregistrat ieri după amiază 50,2 grade la soare pe sol. La umbră, temperatura a fost de 34 grade. La Galați, termometrul a arătat 34 grade la umbră; la Iași 31 grade și la Turnu Severin 35 grade. (30 iunie)

RASPUNSURI LA INTREBARI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii(v)

În numărul de față, publicăm relații cu privire la ședințele a VIII-a și a IX-a ale conferinței miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii.

Ședința a opta

26 octombrie
(orele 16.10-19.05)

A fost reluată discuția asupra creării, după război, a unei confederații a statelor mici europene, precum și asupra răspunderii comune cu privire la Europa a principalelor puteri aliate, în contrast cu zone separate de răspundere pentru fiecare putere.

Eden a spus că nu are nimic nou de adăugat față de propunerile prezentate în ședința a șasea. S-a insistat atât din partea britanică, cât și din cea sovietică pentru a se obține punctul de vedere american.

Hull și-a menținut distanța față de problemele concrete europene:

Hull. În abordarea sa generală, guvernul american pornește de la necesitatea adopării, în prealabil, a unor principii general aplicabile,

care vor călăuzi țările în soluționarea unor probleme specifice bilaterale regionale. În absența unor principii generale acceptate, nu am nimic important de adăugat în problema în discuție și de aceea o las a fi examinată de domnii Molotov și Eden.

Molotov. Nu mi-e destul de clar. Are domnul Hull o atitudine pozitivă față de propunerea prezentată sau trebuie să-l înțelegem în sensul că o asemenea problemă nu trebuie supusă discuției? Se poate, de asemenea, să înțelegem și că delegația americană și, personal, dl Hull consideră că ridicarea problemei în acest moment este prematură și că el nu este destul de pregătit pentru discuții.

Hull. Guvernul american este interesat de problemă și o studiază în continuare. Socoțim că nu trebuie să existe regiuni separate de responsabilitate. Dar aș dori să ascult părerea domnului Molotov și ale domnului Eden în această

problemă și consider că ar fi mai bine ca dl Molotov și dl Eden să conducă discuția.

Molotov. Propun domnului Eden, ca inițiator, să hotărască în această problemă.

Eden. Din partea guvernului britanic se acordă o atenție deosebită punctelor 1 și 4 din proiectul nostru de declarație¹. Ar fi de dorit ca la conferința noastră să fie adoptate, sub o formă sau alta, punctele 1 și 4.

Sînt gata să reformulez punctul 4, pentru a-i da un caracter general și pentru a nu-l limita la Europa. În ce privește punctele 2 și 3, le acord o însemnătate mai mică și sînt gata să cad de acord cu părerea colegilor mei sovietici în această problemă...²

Molotov. Guvernul sovietic și, după cîte știu, guvernul britanic nu s-au pronunțat vreodată în favoarea unei anumite împărțiri a zonelor de influență în Europa. În orice caz, în ceea ce privește Uniunea Sovietică, eu pot să ga-

¹⁻² Este vorba despre proiectul de declarație prezentat în această problemă de Marea Britanie, care cuprindea patru puncte. Punctele 1 și 4 reafirmau dreptul popoarelor de a-și alege libere forma de guver-

nămînt și, hotărîrea principalelor puteri-aliat de a nu tînde spre crearea unor zone separate de răspundere (sfere de influență) în Europa.

Punctele 2-3 afirmau drepturile țărilor de a se uni în federații și con-

federații, precum și sprijinul principalelor puteri aliate pentru asemenea proiecte de federalizare.

Pentru o informare mai largă, a se vedea notele de subsol din Magazin istoric, nr. 4/1985, pp. 41,42.

Anthony Eden
(stînga),
între-o discuție,
în una
din pauzele
conferinței
(după lucrarea
Moskovskala
konferențlia
inostrannih
del SSSR, SŞA i
Velikobritanii,
19-30 oktiabria
1943 g.)

ranțez că nu există nici un temei să se presupună că aceasta s-ar manifesta, chipurile, pentru împărțirea Europei în zone de influență... Dacă este vorba că (propunerea britanică) se referă nu numai la Europa, atunci aceasta se potrivește mai bine cu declarația noastră, a celor pa-

tru state (privind securitatea generală).

Eden. Cred că acest lucru este corect. Sint cu totul de acord cu ceea ce domnul Molotov a spus acum, în legătură cu atitudinea guvernelor sovietic și britanic. Dar prin declarație (prezentată de Marea Britanie) ne-am propus să

explicăm poziția noastră nu numai statelor mari, dar și celor mici și, printre altele, să clarificăm această problemă și poporului nostru.

În cele din urmă, față de rezervele colegilor săi, Eden și-a retras întreaga propunere, sugerind totodată ca ea să fie examinată la o întîlnire ulterioară a miniștrilor de externe¹.

¹ Eden va mai face totuși o încercare de relucare a propunerii britanice de respingere a sferelor de influență în Europa în ultima sedință a Conferinței, dar aceasta nu va avea un succes mai mare decît prima încercare.

Peste un an, în octombrie 1944, cu prilejul celei de-a doua vizite pe care a făcut-o la Moscova, în timpul războiului, primul ministru britanic, W. Churchill, a făcut o propunere care punea în evidență mai explicit modul de abordare al Marii Britanii a problemei sferelor de influență. Circumstanțele și chiar conținutul acestei propuneri (prezentată și într-o serie de lucrări de istoriografie românească, *Săritura de piscică*, Ed. militară, 1976, *România din Conferința de puce de la Paris din 1946*, Ed. „Dacia”, 1978, *Miza petrolului în vîltoarea războiului*, Ed. militară, 1983, *O cerință a contemporaneității — abolirea politicii de dominație*, Ed. militară, 1984), nu sint nici pînă azi pe deplin clarificate din cauza penuriei tuturor materialelor de arhivă și documentelor autentice.

Potrivit minutei sovietice, a convorbirii Stalin-Churchill, din 9 octombrie 1944, citată de istoriografia sovietică (de pildă, volumul IV al *Istoriei marelui război pentru apărarea patriei*) ediția I, p. 667, premierul englez „a pregătit un document desul de murdar și rudimentar, în care se arată împărțirea influenței sovie-

tice și Marii Britanii în România, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria. El a întocmit tabelul pentru a vedea ce gîndesc în această problemă sovieticii”. După citirea acestei minute, autorii istoriei amintite arată că: „Guvernul sovietic, care promova neabătut o politică de neintervenție în treburile interne ale altor state, ale altor popoare și de respectare a suveranității naționale, nu putea, bineînțeles, să accepte propunerea lui Churchill și să permită imperialiștilor englezi să dicteze voința lor popoarelor eliberate. Afirmarea făcută de Churchill în *Memoriile* sale, în sensul că, în octombrie 1944, la Moscova a fost realizată o înțelegere cu privire la împărțirea sferelor de influență între U.R.S.S. și Anglia în țările balcanice, este o născocire”.

Iată ce scrie Churchill în *Memoriile* sale: „S-a creat o atmosferă de lucru și eu am declarat: «Să reglementăm chestiunile noastre în Balcani. Armatele dumneavoastră se găsesc în România și Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni și agenți. Să nu ne certăm pentru nimicuri. În ce privește Anglia și Rusia, sinteți de acord să acceptați o situație predominantă în proporție de 90 la sută în România, pentru ca noi să acceptăm o situație predominantă de 90 la sută în Grecia și de egalitate 50-50 la sută în Iugoslavia”. În timp ce se traduceau aceste cuvînte, am luat o jumătate de coală de hîrtie și am scris:

România	Rusia	90 %
	alții	10 %
Grecia	M. Britanie	90 %
	(de acord cu S.U.A.)	10 %
Iugoslavia	Rusia	50/50 %
	alții	50/50 %
Ungaria	Rusia	75 %
Bulgaria	alții	25 %

Am predat această foaie lui Stalin, care asculta traducerea. S-a lăsat un moment de tăcere. Apoi el a luat un creion albastru și, după ce a bifat coala, în semn de aprobare, mi-a înapoiat-o. Totul a fost rezolvat în mai puțin timp decît a fost necesar a-l descrie. Bineînțeles, noi studiasem îndelung și atent problema și nu ne ocupam decît de acorduri referitoare la perioada războiului.

Toate problemele mai vaste erau rezervate, de o parte și de cealaltă, pentru ceea ce noi speram atunci că trebuie să fie o conferință pașnică după victorie”.

Minuta britanică a convorbirii din 9 octombrie 1944 nu a fost găsită decît tîrziu și întîmplător de un cercetător american, D. Yergin, între hîrtiile generalului Ismay. D. Yergin, pe baza analizei raportului britanic asupra convorbirilor Stalin-Churchill (9-17 octombrie 1944), ajunge la concluzia că Churchill nu avea în vedere o înțelegere temporară, ci una permanentă.

În continuare, Molotov a dat citire unei declarații — pe care a înmănat-o și în scris lui Hull și Eden — în problema federalizării statelor din sud-estul Europei.

În declarație se arată, printre altele, că „un asemenea pas important, cum este federalizarea cu alte state și posibila renunțare la o parte a suveranității naționale, poate fi admisibil numai în cazul unei exprimări bine gândite a voinței poporului în condiții de libertate și liniște”, că „unele proiecte de federație amintesc poporului sovietic politica (asamnitulul) cordon sanitar îndreptată, după cum se știe, împotriva Uniunii Sovietice și față de care poporul sovietic a luat poziție negativă”.

În încheierea declarației se arată că „guvernul sovietic consideră prematur din punctul de vedere al intereselor afite ale țărilor mici cit și ale reconstrucției generale postbelice a Europei, să se elaboreze acum proiecte și, astfel, să se

încurajeze în mod artificial unirea anumitor state sub forma unor federații”.

Eden a răspuns că guvernul britanic nu e interesat într-un cordon sanitar împotriva Uniunii Sovietice, dar este interesat într-un cordon sanitar împotriva Germaniei. Socotind discuția utilă, el s-a declarat de acord cu Molotov că nu a sosit încă momentul pentru o hotărâre în problema discutată.

În încheierea ședinței, a fost adoptat textul Declarației celor patru puteri cu privire la securitatea generală.

După adoptarea textului, Molotov a amintit că punctul 4 al declarației adoptate prevede crearea unei organizații internaționale universale pentru menținerea păcii și securității internaționale. În legătură cu aceasta, Molotov a spus:

Molotov. Eu aș propune ca la consfătuirea noastră să adoptăm următoarea hotărâre: să fie constituită o comisie compusă din reprezentanți ai Marii Britanii, Statelor Unite

ale Americii și Uniunii Sovietice pentru analiza prealabilă în comun a problemelor legate de instituirea organizației internaționale universale, indicate la punctul 4 al declarației. Consider că această comisie ar putea fi organizată fie la Washington, fie la Londra, fie la Moscova și, după un anumit timp, într-o anumită etapă a activității, în componența comisiei ar putea fi incluși reprezentanți ai altor țări dintre Națiunile Unite. Poate fi acceptată pentru analiză o asemenea propunere?

Hull. Eu consider că propunerea d-lui Molotov prezintă un mare interes și constituie un pas real înainte în problema cooperării internaționale. Am o singură observație. După părerea mea, ar fi foarte util dacă ne vom consulta chiar de la început între noi, fără participarea statelor mici, întrucât prezența statelor mici provoacă dispute inutile. Repet, aceasta nu este o propunere propriu-zisă, ci o obser-

Recent, V. Berejkov, într-un articol publicat în *Novoe vremia*, explică că Yergin s-a folosit de „dovezi mai curând ciudate”. El reproduce atât minuta sovietică cât aproape integral relatarea lui Churchill și conchide: „Cum se poate vedea, procesul-verbal sovietic confirmă că Churchill, în cursul acestei întrevăderi, a avansat într-adevăr ideea împărțirii sferelor de influență în anumite țări. Cu toate acestea, el a prezentat-o ca o informație a ceea ce gîndesc englezii. Reiese, nu mai puțin clar, că partea sovietică nu a reacționat și nici o decizie nu a fost luată”.

În lucrarea sa memorialistică *Straniți diplomaticheșkoi istorii*, diplomatul sovietic V. Berejkov interpretă al lui I.V. Stalin, scrie, la pp. 366-367, 368: „Churchill și Stalin s-au întîlnit ca niște vecini cunoscuți”.

Și pe bună dreptate. Era a treia lor întrevădere și, în plus, ei purtaseră o corespondență regulată. Stalin s-a interesat cum a decurs călătoria, ascultînd atent relatarea lui Churchill despre lungile sale ore de zbor. Apoi cei doi au trecut la problema poloneză și, fără mare greutate, au căzut de acord asupra invitației lui Mikolajczyk la Moscova, pentru tratative cu reprezentanții Comitetului polonez de eliberare națională. La acest punct al discuției, Churchill a abordat tema care îi preocupă cel mai mult:

— Haideti să reglementăm treburile noastre din Balcani — a spus el. Armatele voastre se află în România și Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni, agenți. Haideti să nu luăm în seamă disensiunile pe problemele mărunte. Fiind vorba despre Anglia și Rusia, ce credeți dacă voi ați avea 90 % influență în

România, iar noi, să spunem, 90 % influență în Grecia, iar în Iugoslavia 50 % noi, 50 % voi.

Cît timp i s-au tradus cuvintele în limba rusă, Churchill a scris aceste rapoarte de procentaj pe o bucată de hîrtie și i-a întins foaia lui Stalin, peste masă. Acesta a aruncat o privire fugitivă peste ea și i-a dat-o înapoi lui Churchill. A urmat o pauză: hîrtia stătea pe masă. Churchill n-a mai atins-o. În sfîrșit, a continuat: — Nu va fi socotit oare mult prea cinic din partea noastră faptul că am rezolvat atât de simplu probleme care afectează milioane de oameni? Mai bine să ardăm hîrtia asta...

— Nu, păstrați-o la dv. — a spus Stalin.

Churchill a împăturit foaia în două și a ascuns-o în buzunar.

Relativ la această întîmplare, în scrisoarea pe care i-a expediat-o din Moscova două zile mai tîrziu, pe 11 octombrie, președintele lui Roosevelt, Churchill s-a mărginit să noteze următoarele: «Este imperios necesar să încercăm să ajungem la un punct de vedere comun cu privire la Balcani, pentru a preîntîmpina un război civil într-o serie de țări în care dv. și eu am simpatiza cu o tabără, iar Stalin — cu alta. Am să vă țin la curent cu toate acestea...».

Pe 12 octombrie, Harriman l-a vizitat pe Churchill la reședința sa de la Moscova. Era tirziu dimineața, dar premierul, conform obiceiului lui, stătea încă întins în pat și dicta ceva. Harriman își aminteste: «Mi-a citit un proiect de scrisoare, pe care o întocmesc chiar atunci, pentru a i-o expedia lui Stalin. Acolo dădea o interpretare a propunerilor privind raportul de procentaj». Harriman i-a spus lui Churchill că Roosevelt și

Hull vor avea o atitudine negativă față de o asemenea scrisoare, dacă ea va fi expediată. În acel moment, în dormitor a intrat Eden. Adresîndu-i-se, Churchill a spus: «Anthony, uite Averell crede că nu trebuie să-i trimitem scrisoarea asta lui Stalin». Scrisoarea aceea nici n-a fost expediată.

Legat de acea faimoasă hîrtiuță scrisă de Churchill în timpul întrevăderii de la Kremlin, din 9 octombrie 1944, s-au făcut fel și fel de speculații. S-a afirmat că acolo a avut loc o «întelțere» între Londra și Moscova cu privire la «împărțirea sferelor de influență» în Balcani, care, chipurile, ar fi determinat comportarea participanților la «întelțere», în timpul următoarelor evenimente. Unii chiar au conchis că fără această «întelțere», întreaga Europă de Sud-Est postbelică ar fi arătat altfel. În realitate, nu există nici un temel pentru a da o asemenea interpretare acestui incident. Fie numai și pentru aceea — cum a descris cele întîmplări chiar Churchill — că nu a fost nici o întelțere, iar cît despre un acord formal — nici pomenală.

De fapt, ce s-a întîmplat? Churchill a scris pe hîrtie rapoartele sale de procentaj. Stalin s-a uitat la ele și, fără să scoată o vorbă, i-a returnat hîrtia primului ministru britanic. Churchill a propus să ardă foaia, considerînd, pasămite, că în cazul acodului interlocutorului, ar fi apărut o situație de oarecare «conveniență» în ce privește distrugerea «documentului compromițător». Dar Stalin nu i-a dat nici un motiv pentru care să nu-l păstreze. El a remarcat că Churchill poate păstra hîrtia, arătîndu-i clar acestuia că nu-i dă o importanță specială. Asta e tot!”

Kremlin, octombrie 1944: întâlnire Churchill, Stalin, Eden

vație la propunerea d-lui Molotov.

Eden. Mie îmi place acest proiect și sint gata să particip la lucrări, în oricare dintre cele trei capitale.

Molotov. Mi se pare că propunerea d-lui Hull ne îndeamnă să mai meditam asupra proiectului și eu cred că la următoarea ședință ar trebui să revenim asupra acestei probleme. Remarc cu satisfacție că dl Hull și dl Eden, în esență, s-au pronunțat pozitiv cu privire la această idee. Se înțelege, în interesul cauzei trebuie să elaborăm o formă mai potrivită de analiză a problemei.

Hull. Sarcina principală a întregii activități va cădea pe umerii celor trei guverne ale noastre.

Molotov. Fără îndoială, acest lucru este corect și Uniunea Sovietică dorește să participe la aceste lucrări comune¹.

Ședința a noua

27 octombrie
(orele 16.16-18.20)

S-a convenit elaborarea unei declarații privind Italia și comisia de redactare a fost însărcinată să prezinte un proiect pe baza propunerilor sovietice și ale informațiilor și declarațiilor americane.

Delegația sovietică a predat celorlalte delegații o informare cu privire la situația din Bulgaria, conținând unele date despre mișcarea de partizani și frământările politice interne, care subliniază creșterea nemulțumirii populare și a oscilațiilor guvernului.

A avut loc un scurt schimb de păreri privind la politica față de teritoriile eliberate, exprimându-se voința comună de a elabora o politică unitară, comună.

S-a convenit ca problema și documentele pertinente, ela-

borate de guvernele celor trei țări, să fie transmise Comisiei consultative europene de la Londra.

S-a trecut la examinarea politicii față de Comitetul francez de eliberare națională, pe baza unui document britanic intitulat „Schema de bază pentru conducerea Franței eliberate”.

Delegația sovietică a formulat o serie de obiecții față de propunerile britanice. În opinia delegației sovietice, aceste propuneri rezervau un loc neînsemnat Comitetului francez, supunând Franța, în fapt, unui regim de ocupație. Ca urmare, propunerile britanice au fost transmise Comisiei consultative europene cu sediul la Londra, pentru a fi examinate în continuare².

Introducere și
prezentare științifică
Corneliu BOGDAN

Traducerea documentelor
Sergiu CELAC
(Va urma)

¹ Propunerea sovietică a dus la Conferința de la Dumbarton Oaks (Washington, 21 august-28 septembrie 1944), care a pregătit Carta Organizației Națiunilor Unite.

² În cadrul discuțiilor cu privire la atitudinea față de Comitetul francez de eliberare națională, a avut

loc și următorul dialog ce prezintă interes, după părerea noastră, atât pentru politologi, cât și pentru un public larg, în ceea ce privește o definiție a echilibrului în viața politică (internă sau internațională):

Molotov. Mai am o problemă neclară. Am în vedere punctul 6 (din schema britanică pentru conducerea

Franței eliberate). Aici se spune: „...să se facă tot posibilul pentru păstrarea unui echilibru între grupările politice franceze care simpatizează cu aliații”. Aș ruga să mi se explice ce fel de echilibru se are în vedere.

Eden. Nu știu. După părerea mea, cel mai bun echilibru pe care cineva și-l poate imagina.

74 e. n. MASSADA

PAGINĂ A REZISTENȚEI ANTIROMANE

ANDRÉ PAUL

În noaptea de 3 spre 4 mai anul 74 e.n., 360 locuitori — bărbați, femei și copii — din fortăreața Massada de pe țărmul Mării Moarte, asediată de armata romană, preferau să-și curme viața decât să se predea dușmanului, făcând ca numele fortăreței să treacă în istorie¹.

Un spectacol zguduitor, cum scrie istoricul evreu Flavius Josephus (cca. 37-100), în lucrarea Războiul iudaic: „În vreme ce-și acopereau cu sărutări și alintări soțiile și își strungeau în brațe copiii, [bărbații] își duceau la îndeplinire hotărîrea, consolidându-se... cu gândul la relele pe care le-ar fi avut de îndurat din partea inamicului. Apoi și-au adunat laolaltă toate lucrurile pe care le aveau și le-au dat foc. După aceea, trăgînd la sorți pe cei zece dintre ei care aveau misiunea să le taie celorlalți beregata, s-au întins pe jos, fiecare lingă soția și copiii lui neînsuflețiți, și, strîngîndu-i în brațe, și-au întins gîtul spre săbiile celor care se achitau de această funestă îndatorire. După ce aceștia din urmă i-au omorît pe toți, fără ezitare, au stabilit mai departe aceeași regulă a tragerii la sorți... Ultimul, după ce s-a încredințat că toți au fost uciși, a pus foc palatului și și-a înfipt, cu o

mişcare viguroasă, sabia în trup, prăvălindu-se alături de ai săi².

Locuitorii Massadei au murit cu toții, cu excepția a două femei și cinci copii, care-și găsiseră un adăpost sub pămînt, scăpînd astfel cu viață. În zori, un puternic incendiu a izbucnit peste fortăreața cufundată în tăcere, ultima ce mai rezistase romanilor, sub a căror stăpînire se afla provincia Iudeea din anul 63 î.e.n. Aceasta a fost sfîrșitul marilor revolte a evreilor împotriva Romei, izbucnită cu opt ani în urmă, în anul 66 e.n.

De fapt, putem considera că revolta anti-romană a fost înăbușită în vara anului 70 e.n., cînd Titus, fiul lui Vespasian și viitorul împărat al Romei, a cucerit Ierusalimul. Dar Flavius Josephus, istoricul acestui război contra Romei, a preferat să-și încheie povestirea cu cucerirea Massadei de către romani, episod care a avut loc patru ani mai tîrziu.

¹ Istoricul Flavius Josephus a participat la răscoala poporului iudeu împotriva dominației romane (66-67 e.n.). Prizonier al lui Vespasian, căruia i s-a predat (67), el a devenit protejatul acestuia; s-a stabilit ulterior la Roma, unde a petrecut 30 ani și a publicat printre altele, *Războiul iudaic* (7 cărți) și *Antichități iudaice* (20 cărți). Lion Feuchtwanger, care s-a preocupat în romanele sale istorice de destinul poporului evreu (*Jud-Süss* — Evreul Süß — și *Der Jüdische Krieg* — Războiul evreilor), a scris o monumentală trilogie despre Flavius Josephus, intitulată *Josephus — Trilogie* (1932-1945).

² Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată, cu titlul și subtitlurile noastre, din revista franceză *L'Histoire*, nr. 61 (noiembrie 1983).

Pe urmele indicate de Flavius

În anul 1838, doi călători americani au identificat poziția fostei fortărețe Massada. Apoi, la locul respectiv s-au făcut săpături, în mai multe etape: în 1842, 1848 și 1858, când marele arheolog, numismat și orientalist francez Louis Félicien Joseph Caignard de Saulcy (1807-1880) a trasat cel dintâi plan al Massadei; în 1867, când Sir Charles Warren (1840-1927), ofițer în armata britanică și arheolog, a escaladat pentru prima dată masa stîncoasă a Massadei, prin est, pe „drumul șarpelui”, despre care vorbește Flavius Josephus; și în 1875, când Conder, compatriotul lui Warren, folosind datele obținute de acesta, a stabilit planul precis al fortăreței. Primul studiu detaliat al campusurilor romane a fost opera lui Domaszewski și Brünnow, care datează din 1909. Explorări ale stîncii au avut loc și în anii următori, cea mai importantă fiind în 1932; cercetarea aceasta a durat o lună de zile și s-a desfășurat sub conducerea savantului german A. Schulten, căruia i se datorește și prima comunicare științifică de rezonanță despre Massada (*Massada. Die Burg des Herodes und die Römischen Lager*), publicată în anul 1933.

În ebraică, Massada are sensul de „fortăreață”. Este vorba despre o imensă terasă rombică, înconjurată de văi adânci, detașându-se între falezele învecinate și dominînd de la circa 500 metri, țărmul de sud-vest al Mării Moarte. Accesul se face fie din direcția est, în mai bine de o oră, plecînd dinspre Marea Moartă pe „drumul șarpelui”, foarte îngust, sinuos, abrupt; fie, mai simplu, din vest, urmînd rampa amenajată de romani, în vederea ultimului lor asalt.

Regele evreilor, Irod cel Mare (37-4 î.e.n.), devenit monarh cu sprijinul romanilor, a fortificat această poziție avantajată de natură; el a construit metereze prevăzute cu turnuri, locuințe, palate, cisterne de apă, silozuri, în care proviziile și-au păstrat o vreme uimitoare. Nimic nu-i

lipsea Massadei, cu atît mai puțin luxul, pe pînă unui rege atît de puternic precum Irod, care se bucura de favo-urile împăratului Augustus. „Amenajarea apartamentelor în interior, ca și aceea a por-ticurilor și a băilor, era variată și sumptuoasă; totul se sprijinea pe coloane monolitice, iar pereții și podelele încăperilor erau acoperite cu mozaic de pietre multicolore”, scrie Flavius Josephus. Pînă în zilele noastre, vizitatorul este

Gruparea secretă a sicarilor

Cam la acea dată, se încheia lupta dintre Antonius și Octavianus pentru conducerea Imperiului roman, luptă în care Irod îl susținuse pe Antonius, dar în care victorios ieșise Octavianus. Viitorul împărat Augustus, Irod, simțindu-se amenințat în ceea ce privește viața și averile sale, și-a pus familia în sigu-

Basorelief ce împodobește Arcul de triumf ridicat la Roma în anul 81, pentru a comemora victoria romanilor asupra evreilor și luarea Ierusalimului (70 e.n.)

În p. 54: scenă dintr-un film istoric, inspirat din evenimentele petrecute în fortăreața Massada, în anul 74 e.n.

impresionat de ansamblul de ziduri și clădiri — ce se înalță mai ales în nordul fortăreței —, de antrepozitele enorme, de termele de concepție romană, de cele două rînduri de cisterne, din nord-vest. Un palat uimitor, așezat pe trei terase suprapuse, se integrează armonios în fa-leza septentrională. Probabil între anii 37 și 30 î.e.n., la începutul domniei sale, regele Irod a înzestrat Massada și cu un impresionant echipament defensiv și logistic, folosind fortăreața ca refu-giu, ca punct strategic la frontiera meridională a regatului împotriva incursiunilor nabateilor, triburilor arabe din nord-vestul Peninsulei arabe.

ranță la Massada, înainte de a se înfățișa lui Octavianus. Abil, el a știut să-și justifice conduita din timpul războiului civil, încît familia sa a putut reveni la Ierusalim.

După o perioadă de liniște de aproape un secol, cum menționează Flavius Josephus în lucrările sale, sub guvernatorul Felix (52-60), în zonă a apărut o „categorie de briganzi”, numiți sicari, adică „omoritori”, care le o-puneau rezistență armată romanilor. Cu începere din anul 66, dacă fi dăm crezare lui Josephus, termenul de sicar nu se mai aplica unor indivizi izolați, revoltați în provincia romană Iudeea, ci unui grup retras la Massada. Acest grup se afla sub ordi-nelul unui oarecare Menahem, urmat ierarhic de Eleazar ben Jair, „un bărbat aspru”,

Sinucidere la Jotapata

cum spune istoricul evreu. Sicarii formau o „societate secretă”, destinată să lupte împotriva „celor care ar consimți să se supună romanilor”.

În anul 66, sub conducerea lui Menahem, ei au ocupat Massada, au masacrat garnizoana romană, punând stăpânire pe stocul de arme. Stăpân pe Massada, Menahem a pornit apoi asupra Ierusalimului, ca un veritabil „rege”, cucerind garnizoana romană aflată acolo. Încurajat de succesele sale, s-a comportat ca un tiran. În același an, 66 e.n., locuitorii Capitalei l-au surprins în Templu și l-au omorât, împreună cu o parte din garda sa. Ajutorul său, Eleazar ben Jair, a reușit să scape și-a fugit la Massada, unde a devenit — cum scrie Josephus — „stăpân absolut”. Sicarii lui ben Jair au organizat fortăreața ca pe o colonie. Grație amenajărilor regelui Irod și stocurilor depozitate de romani, locuitorii dispuneau de alimentele necesare, cât și de arme pentru a rezista dușmanilor. Dar, timp de opt ani, din 66 pînă în 74, momentul decisiv al înfruntării cu Roma, locuitorii Massadei nu au participat la războiul contra romanilor. Fortăreața a fost cucerită abia în 74 e.n., la patru ani după cucerirea Ierusalimului, dovadă că ea a avut o importanță minoră în desfășurarea și implicațiile politice ale războiului.

Se pare că massadenii au fost dispuși să negocieze cu Roma. De pildă, măsura luată de Eleazar ben Jair de a se sista sacrificiile în animale — care aveau loc zilnic, în onoarea împăratului roman și la porunca acestuia — sistare care a marcat declanșarea războiului între romanii ocupanți și evrei, a provocat vii proteste ale „principalilor cetățeni, ale șefilor și notabililor din Massada”, menționează Josephus. Mai târziu, notează în continuare istoricul evreu, „mulți cetățeni de vază” au insistat pe lângă romanul Cestius „să vină, promițându-i că-i vor deschide porțile”.

În antichitatea evreiască și nu numai evreiască, sinuciderea colectivă nu era nici pe departe un caz izolat. Evreii au imitat, de fapt, alte popoare. Pe lângă Flavius Josephus, mulți alți istorici furnizează exemple de cetăți sau fortărețe ai căror locuitori, bărbați, femei și copii, au preferat moartea „voluntară” predării sau luptei. În cea mai mare parte a cazurilor, schema dramatică era asemănătoare celei de la Massada. S-a stabilit un veritabil „corpus” de sinucideri în această manieră, începând din sec. VI î.e.n., pînă în sec. I e.n. Deci fenomenul nu era specific unui anume popor sau unei anume zone din lumea antică.

Sinuciderea celor din Massada reflectă pur și simplu concepțiile acelor vremuri: învinși preferau să moară, atît ei, cît și cei apropiați lor, decît să se supună tratamentului învingătorilor¹. Adevsea războinicii înșiși aruncau în flăcări populația civilă — femei, bătrîni, copii —, pentru ca apoi ei să lupte pînă la ultimul. Caracterul de sacrificiu al acestor acte este evident.

În *Antichități iudaice*, Flavius Josephus povestește un alt asemenea eveniment: și anume asediul și distrugerea orașului Gaza, așezare elenistică, de către un rege hasmonean, în anul 95 î.e.n., deci cu mulți ani înaintea sacrificiului colectiv de la

¹ Așa au procedat Hannibal (183 î.e.n.), unul dintre cei mai inversați dușmani ai Romei, cimbrii germanici, înfrinți de Caius Marius la Vercellae (101 î.e.n.), căpeteniile și unii luptători sud-traci în frunte cu un anume Tarsa, răvărțitiți contra romanilor (anul 28 e.n.) etc.

După cum se știe, la capătul unei lupte eroice, în fruntea dărilor, împotriva celei mai redutabile forțe armate cunoscute în lumea antică, viteazul rege Decebal a optat și el pentru o formulă similară. Neîmpăcat adversar al împărației romane timp de două decenii la Dunărea de Jos, Decebal, ultimul rege dac, ca și alți luptători de-al săi — atunci cînd armata romană, mult superioară, din punct de vedere numeric, a învins ostirea geto-dacă —, a preferat să-și curme ființa și să moară astfel în pămîntul poporului lui decît să fie ținut în robie și să aibă soarta celor cucerii. (*Magazin istoric*, nr. 6/1971, 3/1984).

Massada. O altă sinucidere a avut loc în anul 66, la cucerirea de către romani a orașului Gamala. „Cea mai mare parte a evreilor s-a aruncat, împreună cu femeile și copiii lor, în văgăuna care fusese săpăta la o foarte mare adîncime, pe o latură a cetății. Numărul celor care s-au aruncat în gol a depășit cifra de 5 000”, scrie istoricul amintit. Nu au existat decît doi supraviețuitori: ca și la Massada, două femei care se ascuseră în timpul asedierii orașului. Sinuciderea de la Massada este deci ultima dintr-o serie începută cu mult înaintea războiului împotriva Romei.

De altfel, Flavius Josephus și-a construit istorisirea despre Massada raportînd-o la o sinucidere colectivă în fața ocupanților romani, cea de la Jotapata, localitate fortificată din Galileea, unde s-a aflat și el și unde, la 20 iulie 67, a fost capturat de către romani, după un asediu de mai multe săptămîni. Împăratul Vespasian i-a propus captivului și alor lui pacea, în schimb predării. Josephus a acceptat.

Dar tovarășii săi l-au amenințat cu moartea. Josephus a pronunțat atunci o viguroasă pledoarie împotriva sinuciderii. „Sinuciderea este contrară naturii tuturor ființelor vii, fără excepție și, față de Dumnezeu care ne-a creat, este o împietate”. Ai săi i-au respins argumentele, sporindu-și amenințările. „Încrezător în protecția divină”, el a găsit atunci următoarea soluție: de a se uicide reciproc, într-o ordine determinată, prin tragere la sorți. S-a trecut la fapte.

„Cel pe care l-au desemnat sorții și-a oferit gîtul următorului, convins că generalul [Josephus] urma și el să moară curînd, căci cu toții socoteau că este mai dulce moartea alături de Josephus decît supraviețuirea”. Generalul a rămas la urmă, împreună cu unul dintre soldații săi, pe care l-a convins să supraviețuiască alături de el. Astfel s-a predat romanilor, pe care apoi nu i-a mai părăsit.

NĂSTRUȘNICA PARTICULĂ „DE”

LEON SĂRĂȚEANU

În 1560, apărea primul tom din lucrarea *Recherches de la France*, un fel de enciclopedie metodică, scrisă nu în latina utilizată de umanistii vremii, ci în limba națională, de către unul dintre marii juriști francezi ai secolului XVI: Etienne Pasquier. Lucrarea era cu atât mai neobișnuită cu cât, printre alte observații și cugetări de adâncime, se putea citi și următoarea: „Orice om, oricare l-ar fi starea, care face dovadă de virtute și de viață nepătată este — fără excepție — nobil”.

Ce curios trebuie să fi sunat aceste cuvinte în urechile celor de la Curte, ca și în cele ale mindrilor seniori ai castelelor! Ce ofensatoare trebuie să fi fost remarcă juristului pentru îmbogățitii „de basse extraction” (originari „de jos”), pretenzenți la un titlu de „gentilom”!

„Noblețea obliga;”

dar și... renta

Povestea începe departe în timp, pe vremea cînd demnitatea de „gentilom” se dobîndea pe cîmpul de luptă, în urma unor fapte de arme deosebite. Pentru a recompensa aceste fapte, regele atribuia rivnitele titluri de „duce”, de „conte” de „marchiz” etc. La origine, ducele nu era decît un „dux”, ceea ce, în latină, însemna „comandant” (de oști); contele — la început doar „consilier” — ajunsese apoi să fie investit cu privilegiul de a conduce o împărțire administrativă, un „comitat”; iar marchizul era autoritatea supremă a unei regiuni de frontieră (marcă), avînd rol de apărare împotriva unor incursiuni din afară. Toți acești demnitari, vasali ai regelui, aveau dreptul la particula „de”.

Întreaga literatură a începuturilor pune în lumină

Figură singulară, Pasquier era, de bună seamă, un predicator în pustiu. Într-un pustiu dominat de o cumplită sete de titluri nobiliare.

Biblioteca și arhivele Franței sînt pline de mărturii privind setea cu care mulți au urmărit, de-a lungul secolelor, dobîndirea lui „de”. A fi „nobil” a fost o ambiție care a costat și sînge, și bani, și multă fantezie, pusă în slujba unor combinații deloc „nobile”. Potrivit unei etici speciale, întreținute de o întreagă literatură și de o bogată colecție de legende, abil jesute și insistent răspîndite, pe scara virtuților, a demnității și chiar a frumuseții nu conta decît nobilul. Numai lui îi erau rezervate și dreptul la vitejie, și dreptul la înținută umană.

— uneori prin texte de excepțională valoare — pretul enorm acordat de nobilii războinici „onoarei” lor. Noțiunea îngloba și bravura în luptă, și credința față de suzeran, și suportarea, fără crîcnire, a tuturor asprimilor și inconvenientelor unei campanii, și spiritul de jertfă pentru cauza suveranului. Dar literatura apologetică a clasei nobiliare nu menționa faptul că, atunci cînd războinicul dobîndea un titlu seniorial, năstrușnica particulă „de”, acordată ca semn al marii distincții, nu rămînea în ... aer. Ea era însoțită de denumirea teritoriului, oferit prea fericitului nu numai spre administrare, ca în primele timpuri, ci în proprietate absolută. Prin urmare „drăguțul conte” — cum avea să se exprime mai tirziu nemuritorul erou al lui Beaumarchais¹, Figaro, devenea un latifundiar, cu dreptul de a se îmbogăți din munca țăranilor de pe domeniul său, de a-și înăl-

ța castele, de a domni după bunul plac pe feuda respectivă. Așadar, „onoarea”, atît de scumpă inimii nobililor, nu era chiar „onorifică”... „Noblese oblige” — spunea o veche vorbă din dicționarul elitelor feudale. Desigur, noblețea „obliga”, dar și... renta.

Conceptului de „onoare” la gentiliomii Franței regale i-a consacrat un interesant studiu profesoara Arlette Jouanna, de la Universitatea „Paul Valéry” din Montpellier. Ea arată că, în accepția cavalerilor din sec. XIV-XVI, acest concept era legat de minuirea spadei. Faptul e, de altfel, atestat și de prezența spadei desenate pe majoritatea blazonelor epocii. Refuzul de a încruși spada, ca și predarea ei în mîinile vrăjmașului însemna pierderea „onoarei”. Or, cum arată cercetătoarea din Montpellier, apariția artileriei pe cîmpurile de bătaie a dat o lovitură (e cazul să se spună „mortală”!) spadei. Căci un singur obuz era în stare

¹ *Magazin istoric*, nr. 3-4/1982.

să ucidă, de-a valma, nobili, cavaleri și simpli țărani pedestrași. Ce umilintă pentru cei dintii! În ce mai consta deosebirea dintre ei și slujitorii de pe moșile lor? Unde rămânea „onoarea”? Durerea a pătruns pînă și în textele vestitului poet renașcentist italian Ludovico Ariosto (1474-1533), care, în poemul epic *Orlando furioso*, apărut pe la începutul sec. XVI, îi sfă-

ca „onoarea” să fie însoțită de „reputație”.

Într-adevăr, „dezinteresată” bătaioși ai timpului știau bine că zadarnic și-ar fi riscat viața într-o ciocnire armată, dacă, departe, în palatul său, stăpînul distribuitor de titluri n-ar fi avut habar de faptele lor. Epoca nu dispunea încă nici de telefon, nici de telegraf, nici de corespondenți de război. Singura modalitate de a face cunoscută la Curte comportarea lăudabilă pe front a unui gentilom în slujba regelui rămînea relatarea orală. Aceasta avea un mare avantaj: povestite din gură în gură, de martori, mai mult sau mai puțin „oculari”, faptele erau înfrumusețate, rotunjite, amplificate. Dacă eroul ucisese 6 inamici, pînă să ajungă informația în Capitală, cifra se ridica la 60 sau chiar 600, după fantezia și generozitatea naratorului, ca și după dorința lui de a se face mai interesant.

Dar acest sistem de comunicare, nepermițînd nici o verificare a faptelor, implica și un considerabil risc: cel al însușirii faptelor de arme ale unui cavaler de către altul, mai „iute de picior” și ajuns înaintea făptașului la Curte. „Calomniază, calomniază, totdeauna va rămîne ceva” — avea să scrie tot Beaumarchais, bun cunosător al moravurilor „lumii înalte”. În amurgul vieții, pe la 1570, Blaise de Monluc (1500-1577), gentilom gascon făcut mareșal al Franței de către regele Henric III, pentru faptele sale de arme, și-a redactat memoriile, pe care el le-a intitulat *Comentarii*, tocmai pentru a restabili adevărul asupra unor fapte de arme ale sale. Acest războinic de profesie, cu trupul plin de cicatricele rănilor încasate în cursul a numeroase bătălii date timp de 55 ani, arată că nu a avut niciodată o aspirație mai înaltă decît aceea de a-și apăra „frumoasa hlamidă albă a onoarei”. Or, tocmai această onoare îi fusese terfelită de către Antoine de La Roche-foucauld, „nobilul” care își atribuisese fapte de arme ce aparțineau lui Monluc.

Riscurile merită asumate

Această onoare a generat și ideea purtării războiului într-un mod „courtois”, adică elegant, politicos. Și aici ficțiunea legendei înfrumusețează crîncena realitate a masacrelor, incendiilor și tuturor fărâdelegilor de care au dat dovadă cruzii seniori feudali. Textele apologetice dispun de o figură „model”. Este cea a lui Pierre din Terrail, senior de Bayard, unanim celebrat ca „bunul cavaler fără frică și prihană”¹. Lucrarea care i-a adus gloria, apărută la 1527 și al cărei autor semnează modest „Credinciosul servitor”, este intitulată *La très-joyeuse, plaisante et récréative histoire du bon chevalier sans peur et sans reproche, gentil seigneur de Bayard* (Prea-vesela, plăcuta și odihnitoare poveste a bunului cavaler fără frică și prihană, gentil senior de Bayard). Cunoscind numeroase ediții, reluată de poetul Joachim Du Bellay (1525-1560), care, de altfel, a îmbogățit-o cu noi și „nobile” episoade, ea a constituit un adevărat cod de conduită „elegant-războinică” pentru cavalerii întregului secol XVI. Bayard — vrea legenda — „ajuta pe săraci, îi apăra pe cei slabi și — culmea „gentileței” — atunci cînd părăsea o localitate pe care o ocupase cu trupele, nu dădea foc și casei în care fusese găzduit...”.

De „eleganța” comportării războinicilor face caz și Monluc, dar tot Arlette Jouanna arată că acest vajnic apărător al „imaculatei” sale hlamide a onoarei, nu credea cîtuși de puțin că aceasta putea fi pătată prin aplicarea devisei „scopul scuza mijloacele”. Astfel, el nu a ezitat să pornească pe neprevăzute atacul împotriva unei cetăți pe care o impresurase, chiar în momentele în care apărătorii acesteia negociau cu solii trimiși de el condițiile predării fără pierderi de vieți omenești.

În epoca modernă, Franța republicană s-a însărcinat să

¹ Magazin istoric, nr. 2/1969.

A fi nobil: o ambiție care a costat și sînge, și bani, și multă ingenuitate. Vinetele din pp. 58-59 reprezintă nobilii francezi din sec. XVII după lucrarea Album historique de A. Parmentier, vol. III, 1907, Paris, aflată în fondurile Bibliotecii centrale de stat

tuia pe militari să-și frîngă spadele, deoarece, odată cu invenția „scelerată și bestială” a tunului, „meseria armelor a ajuns lipsită de onoare”.

Sfatul n-a fost totuși urmat. Răsplata „concretă” și „materială” era prea tentantă pentru ca un „viconte”, bunăoară, să nu dorească să fie avansat la gradul de „conte” și să nu caute cu luminarea ocazia de a se „afirma” într-un război. În lumina acestei „răsplate” grase (ocolită pudic în textele vechi, care abundă, în schimb, în relatări elogioase ale multor isprăvi militare), trebuie înțeleasă și remarcă Arlette Jouanna că, pentru războinicii vremii, totul era

toarne puțin acid în apa de trandafir a legendelor de odinioară, consacrate presupusei „gingășii” sufletești și „eleganței” în conduită a nobililor feudali. Pierre Daninos a oferit o interpretare inedită și plină de haz a poveștii cavalierului francez care, pe cîmpul de la Fontenoy, în 1745¹, și-ar fi scos pălăria, plin de politețe, în fața trupe engleze inamice, invitîndu-i grațios: „Messieurs les Anglais, tirez les premiers!” (Domnilor englezi, trageți primii!). După Daninos, la mijloc a fost o confuzie istorică. Totul — spune el — e chestie de punctuație. Ofiterul s-ar fi adresat nu englezilor, ci propriilor sale trupe, strigînd: „Messieurs!... Les Anglais!... Tirez les premiers!” (Domnilor!... Englezii!... Trageți primii!).

Lăsînd însă la o parte anecdotele și umorul lor, care reazăă totuși lucrurile într-o lumină mai realistă, e de notat că vechea marotă a „onoarei cavaleresti” a făcut în acele vremi frustrate să curgă mult singe, chiar și în timp de pace. Doritori să-și arate îndemnarea în lupte și să capete o bună „reputație”, nobilii organizau turniruri sălbătice, sub privirea admirativă a doamnelor de la Curte, iar, între două turni-

ruri, ca să nu-și „iasă din mină”, căutau prilej de gilceavă, pentru a se bate în duel. Chiar și după 1547, cînd Henric II (1519-1559) a interzis duelerile în Franța, ele au continuat în mod ilegal.

Dar toate acestea nu explică stăruința cu care mulți oameni cu origine „modestă” urmăreau, cu orice preț, obținerea de titluri nobiliare. În definitiv, este greu de imaginat un înstărit proprietar al unei manufacturi de postav făcînd mari eforturi de a deveni un „de”, numai și numai pentru „onoarea” de a muri departe de casă, în război, sau, aproape de casă, într-un turnir sau duel. Cu atît mai greu este de imaginat același precaspăt întogătit din specula cu stofe aspiînd la un „privilegiu” de care se „bucurau” nobilii: în caz de pedeapsă cu moartea, să fie decapitați, și nu... spînzurați, ca „oamenii de rînd”. Și totuși, epoca regalității abundă în aspiranți la titlul de nobil. Explicația adevăratei cauze ne-o dă cercetătorul Claude Hébrard, într-un studiu intitulat *Pseudonobilii și șarlatanii particulei* și publicat de prestigioasa revistă *L'histoire*. Dacă s-au găsit, spune el, atîtia amatori de titluri de noblețe, care să nu se uite la banii cheltuiți sau care să nu se dea înapoi nici de la fraude ce le-ar fi putut dezonora întreaga familie, această se datorează unor „interese mult mai tangibile decît simplul fleac al vanității”. Este vorba, cum spune Hébrard, de scutirea de impozite.

Într-adevăr, considerîndu-se că un nobil își plătește față de stat „tributul de singe” în caz de război, fiscal nu mai avea nici o putere asupra lui. Iată de ce speculanții, care agonisau averi considerabile, erau dispuși să dobîndească, pe orice căi, inclusiv printr-un preț bun plătit vistieriei, particula care să-i aperse de „indiscrețiile” percepătorilor. La rîndul lor, regii, al căror tezaur suferea de un vid cronic, erau mereu în căutare de bani. Un alt element de care ei trebuiau să țină seama era acela că interminabilele războaie secerau vechea nobilime, astfel încît regalitatea era politic intere-

să și refacă rîndurile rărite ale susținătorilor săi.

Vinzarea de titluri nobiliare se dovedea astfel o afacere bună. Monarhii înțelegeau să tragă cît mai multe foloase din această vinzare, asupra căreia dețineau monopolul absolut. Ei se dovedeau foarte severi cu cei care foloseau documente fabricate ad-hoc sau recurgeau la tot felul de alte înșelătorii, pentru a-și aroga un titlu nobiliar, fără a plăti costul lui augestei vistierii. Începînd din sec. XIV pînă în sec. XVIII, tot felul de slujbași s-au ocupat cu verificarea titlurilor de noblețe. Și vai de cel ce nu putea să dovedească autenticitatea titlului respectiv! El era pasibil de „crimă de fals”, de „uzurpare de titlu nobil” și — declarat contribuabil — trebuia să plătească o amendă echivalentă cu totalul veniturilor sale din ultimii șase ani. Pentru fisc, cea mai fructuoasă verificare s-a dovedit cea organizată de Colbert², la 1666. Cu minuțiozitatea care-i era caracteristică, abilul ministru de finanțe al „Regelui Soare” a împințit Franța cu controlori necruțători și foarte competenți, al căror zel îl „stimula” plătiindu-le procentele frumusele pentru fiecare livră de amendă aplicată, tot astfel cum „stimula” prin procentele și pe „denunțătorii benevoli”. Dar chiar și această cruntă verificare, organizată de cel mai meticulos slujbaş de care a

¹ În cadrul războiului de succesiune la tronul Austriei (1740-1748), la care a participat, alături de Prusia, împotriva Austriei și Angliei, Franța a obținut la Fontenoy o victorie asupra forțelor coalizate anglo-austro-olandeze.

dispus regatul francez, nu a putut pune capăt falsurilor și abuzurilor de încredere pentru dobândirea unui titlu nobiliar. Fără îndoială, riscul pedepselor era asumat, deoarece pe lângă mult dorita scutire de taxe, obținerea unui titlu nobiliar aducea și alte multe avantaje: posibilitatea de a obține posturi plătite gras și care permiteau afaceri și mai grase, relații cu potențai, de care depindea acordarea de concesiuni, de comenzi etc.

„Micul război” al protocolului sub Napoleon

Această vinătoare a continuat și pe vremea lui Napoleon. Când va fi înălțat la rang imperial, el va descoperi — în dorința de a cumpăra devotamentul cadrelor — în nobilarea „pentru servicii aduse împăratului”. Va crea din nou titlul de duce, ca cel mai înalt grad, ca și titlul de conte. De altfel, jocul mărunț al priorităților protocolare și al onorurilor a apărut, în rîndul noilor notabili — civili și militari — încă de pe vremea cînd Napoleon era prim consul. Crefînd, în decembrie 1799, instituția prefecților, reprezentanți ai puterii executive în fiecare departament, și stabilind că membrii aparatului judecătoresc și ai celui fiscal vor fi numiți de către stat, primul consul îi încurajase astfel pe prefecți, judecători și ceilalți slujbași civili să revendice pentru ei prioritatea în materie de „onoruri” și prezențe protocolare, în cadrul ceremoniilor oficiale, al cortegiilor, în general al tuturor manifestărilor publice, laice sau religioase.

Exact ceea ce nemulțumea ofițerimea, care intuia că fostul sublocotenent de artilerie, devenit prim consul, nu putea privi decît cu ochi buni ascensiunea militarilor în ierarhia socială. Așa s-a născut „micul război al protocolului și al priorităților”, cum îl numește istoricul Jean-Paul Bertaud, asistent la Universitatea Paris I și autor al unor

studii substanțiale consacrate Revoluției franceze și epocii napoleonene.

Cercetînd documente mai puțin cunoscute, aflate în păstrare la Arhivele Naționale franceze, Jean-Paul Bertaud scoate la iveală aspecte deloc lipsite de haz și care ilustrează cupiditatea și arivismul personajelor. În diferite memorii și adrese către Ministerul de interne, care îi tutela, prefecții se plîng că generalii comandanți ai garnizoanelor din departamentele lor „monopolizează” pur și simplu pentru ei lojile de onoare din teatre, organizează, fără aprobarea Prefecturii, parade militare, refuză să plaseze santinele la intrările sediiilor prefecturale, ba chiar nu binevoiesc să se deplaseze pentru a ieși în întîmpinarea prefectului, atunci cînd acesta își face apariția la diverse ceremonii.

La rîndul lor, generalii se plîng Ministerului de război, care, în consecință, încearcă să le ridice „prestigiul” protocolar. Instituția decide, între altele, că salvele de artilerie care vor saluta sosirea comandantului militar la o manifestare publică vor fi mai... numeroase decît salvele trase în onoarea prefectului. Ministerul de interne încearcă și el să pună lucrurile la punct prin decizii destul de amănunțite, referitoare la constituirea cortegiilor, la ordinea sosirii la ceremonii sau la locul convenit fiecărei categorii de notabili. Lucrurile se complică și pentru că reglementările protocolare suferă nu numai de echivocul formulărilor, dar și de „grave” lacune. Într-adevăr, nu se precizează, în nici un fel, locul pe care ar trebui să-l ocupe în cortegiile oficiale inginerul de la poduri și șosele, inspectorul de la Casa pădurilor, șeful visteriei departamentale, directorul Poștei. Prefecții desfășoară o adevărată artă în aranjarea cortegiilor, nu fără a stîrni, de fiecare dată, protestul ofițerilor, care revendică pentru „camarazii lor uitați”, precum judecători militari sau șefii Jandarmeriei, locuri atribuite unor civili.

Nu mai amplasarea în cortegiu a profesorilor nu stîmpe-

te nici invidii, nici proteste. Prefecți și generali sînt de acord că dascălii — care, oricum, sînt suspecți de „idei avansate” — pot foarte bine veni la coadă, după reprezentanții societăților de binefacere și după... pompieri. Singurii care se vor afla în spatele lor vor fi... comisarii de poliție.

„Micul război” al protocolului, arată Jean-Paul Bertaud, s-a extins și în materie de ceremonii religioase. În lăcașul de cult, spațiul e mai limitat decît într-o piață publică sau pe un bulevard. Apoi, în biserică, există fotoliile de înălțimi diferite, cu sau fără perne, există, de asemenea, scaune simple și bănci modeste. Lesne de imaginat bătălia dată pentru un fotoliu mai înalt, pentru o perniță etc. Pe de altă parte, odată instalați, exponenții elitei locale profitau de începere, slujbei, pentru a-și avansa pas cu pas fotoliul sau scaunul pe care se așezau. În felul acesta, corul bisericii cînta acompaniat de scrișnetul percutant al lemnăriei tirșite pe pardoseală.

Era, de asemenea, și „polemica tîmlierii”. Într-unul din departamente, generalul de divizie a aflat că, din ordinul arhiepiscopului, prefectul va fi... tîmliat. Imediat a pretins să fie tîmliat și el. Prefectul a cedat, venind cu propunerea de compromis ca tîmlierea să fie făcută alternativ, o dată el, o dată generalul. Jean-Paul Bertaud adaugă la relatarea „cazului” un comentariu care merită a fi reprodus: „Documentul în speță nu ne spune dacă persoana care urma să fie tîmliată mai întîi a fost stabilită prin tragere la sorți”.

Oricum, „micul război” al protocolului a continuat pînă la prăbușirea împăratului, ilustrînd ambiția diversilor exponenți ai vîrfurilor ierarhiei de a spori în influență și putere, ceea ce însemna și un spor de avere, de venituri, de proprietăți.

(Urmare din planșa 2)

Africa, în apus — malul oceanic al Spaniei și Angliei, în nord — țărmul scandinav („extrema Norvegie” — cum este menționată pe acest Mapamond). Extremul Orient este limitat de Delta Gangelui. Dincolo de ea — potrivit concepției vremii — se întinde paradisul terestru, păzit de doi îngeri, iar mai departe țărmul ființelor biblice monstruoase: Gog și Magog. Oceanul, mările și lacurile sînt „animate” de numeroase nave, plutind pe valbura valurilor incizate prin linii undulate.

Cursul fluviilor a fost figurat prin linii groase și, între ele, lanțurile de munți, prin profile dantelate. Spațiile uscatului astfel delimitate sînt presărate cu cetăți, castele, arbori, animale fabuloase ori reale, figuri antropomorfe în diferite mișcări, cu sau fără îmbrăcăminte de epocă, în regiuni în care recunoaștem Gotia, Tartaria, Vandalia, India, Nubia etc. Autorul a adăugat acestor imagini scurte informații privind evenimente istorice sau mitologice din zona reprezentată. Nu lipsesc, alături de informații obiective, referiri la tradiția locală și legende împrumutate din cosmografia antică. Desenele respective au fost făcute cu multă îndeminare, ceea ce face din *Mapamondul Borgian* o adevărată și desăvîrșită operă de artă.

Din analiza textului ce însoțește diversele reprezentări, se putea deduce că autorul *Mapamondului Borgian* a fost un călugăr catolic provenind dintr-un scriptoriu din Germania meridională. Se vede că era un savant pentru epoca lui, cu bogate cunoștințe enciclopedice. Cunoștea bine dinamica catolicismului pe glob în acea vreme și minua bine cunoștințele teologice. Pentru el, ca om al bisericii catolice, creștinii nu puteau fi reprezentați decît de catolici și acest lucru se vede din harta pe care a executat-o. Transilvania, apare, de exemplu, ca un teri-

toriu aparținînd creștinilor (citește catolicilor), „înconjurări de pădurea păgînilor” (ortodocșilor, respectiv, românilor).

În această zonă, la Dunăre, este figurată și Magna Valachia. În raport cu istoria românilor, importanța majoră a *Mapamondului Borgian* este dată tocmai de felul în care teritoriul locuit de români este înfățișat pe acest document cartografic, pe care autorul îl acordă poporului român. În mod obișnuit, pe reprezentări de acest gen, centrul de referință îl constituia Ierusalimul — punctul biblic al lumii pe care creștinătatea îl preluase ca unic centru organizator al vieții sociale. În *Mapamondul Borgian* însă, autorul a reorientat dispoziția spațiilor geografice, astfel că centrul geometric și geografic al hărții este Delta Dunării, iar centrul de gravitație politică a Europei este pericolul otoman. Bastionul antiotoman este, la Dunăre, Magna Valachia, apărare unică în toată harta, cu teritoriul bine întărit al Transilvaniei. Magna Valachia — în sensul de Marea Românie — se situează, așadar, în focarul atenției pentru poziția ei de avangardă în confruntarea cu otomanii. Foarte probabil că această focalizare a atenției autorului asupra teritoriului României era o consecință firească a rezistenței antiotomane din vremea lui Mircea cel Bătrîn, cînd aici, în zona românească, s-a jucat destinul Europei, bălălia de la Nicopole (1396) fiind inclusă pe *Mapamondul Borgian*. Magna Valachia rămînea astfel, în conștiința occidentalilor o prezență continuă împotriva invaziei otomane, prezență reliefată cu respectul convenit de autorul *Mapamondului*. Fără a aparține forțelor catolice, Magna Valachia se impunea, așadar, ca un avangard al creștinătății. Valoarea științifică și istorică a *Mapamondului* confirmă astfel marea autoritate a țărilor române ca un activ centru în *pars orbis terrarum* (în această parte a lumii): Europa.

Invitat la o reuniune extrem de plicticoasă, după ce face act de prezență, fizicianul american Thomas Edison (1847-1931) se strecoară spre ușă pîndind ocazia să plece. Dar tocmai cînd era pe punctul de a se volatiliza, gazda vine la el și i se adresează:

— Este o mare onoare pentru noi să vă avem ca oaspete, domnule Edison. La ce mai lucrați acum?

— La evadarea mea!, răspunde inventatorul.

În timp ce interpreta o scenă împreună cu celebra Sarah Bernhardt, actorul Victor Bondier a simțit că i se dezlipște mustața, care făcea parte din machiaj.

— Scuză-mă o clipă — a spus el, întrerupîndu-și rolul; am impresia că sună cineva și i-am dat drumul menajerei.

Neștiind exact ce se întîmplă, dar înțelegînd că paterul ei vrea să iasă o clipă în culise, Sarah a aprobat cu un zîmbet complice. Văzîndu-l însă revenind fără mustață, s-a tulburat puțin și l-a întrebat:

— Ce s-a întîmplat? Cine era?

— Nimic. Era bărbierul!

În aceeași zi în care președintele S.U.A., Theodore Roosevelt (1901-1909), a plecat în Africa, la o vînaătoare de lei, pe un perete al bursei din New York a apărut următorul afiș: „Wall Street (strada pe care se află clădirea bursei) așteaptă ca fiecare leu să-și facă datoria”.

Cînd romancierul englez G. K. Chesterton (1874-1936) a fost întrebat ce carte ar dori să aibă cu el, dacă s-ar afla pe o insulă pustie, a răspuns: *Manualul practic de construire a navelor*.

DIN MARTIE 1945

Prof. **CONSTANTIN DOBRES-CU** și prof. **ECATERINA HANGA-NU**, de la Filia Arhivelor statului, Ploiești, ne trimit, în completarea celor publicate de noi în nr. 2-3/1985, câteva mărturii documentare inedite privind starea de spirit a populației prahovene în preajma instaurării guvernului revoluționar-democratic de la 6 martie 1945.

Astfel, din rapoartele autorităților, se desprindea constatarea că „o revenire la trecut, în marea masă a populației nici nu este dorită, și nici nu prezintă temelii de viitor”. Alte note informative subliniau că „în cazul în care nu se va putea forma un guvern cu elemente din partea F.N.D., muncitorilor, și alături de ei, o bună parte a populației vor continua să se agite și să manifeste, iar în cazul în care se va mai tergiversa formarea guvernului, s-ar putea produce o mișcare internă de o gravitate deosebită”.

Instaurarea guvernului de la 6 martie 1945 a fost primită cu mare bucurie și de prahoveni, care, consemna un document, „văd în actualul guvern exponentul direct și fidel al lor”. În aceea zi memorabilă, peste 80 000 ploieșteni au manifestat pentru noul guvern. Ei și-au exprimat satisfacția pentru faptul că acum „începe o nouă eră de libertate și democrație”.

La 18 martie 1945, un alt raport consemna că la Slănice populația și-a manifestat sentimentele de atașament față de noul guvern.

Restabilirea, la 9 martie 1945, a administrației românești în partea de nord-vest a țării, care fusese lăsată de horthyști în urma Diktatului de la Viena, a fost salutăată de prahoveni cu deosebit entuziasm: „Autoritățile civile și militare intrunite în ședință solemnă în sala festivă a Prefecturii județului Prahova — se spunea în telegrama adresată de prefectul județului Președintelui Consiliului de Miniștri — au sărbătorit reînfrățirea administrației românești în Ardealul de nord”.

AMINTIREA EROILOR

Am citit cu deosebit interes, ne scrie **DUMITRU ȘTEFĂNESCU**, din Buzău, articolele pe care revista dvs. le-a consacrat în 1984-1985 celor două secole de la marea bătălie de la luptă a țărănilor transilvăneni de sub conducerea lui Horea. M-am interesat să cunosc ce monumente au fost ridicate în amintirea marilor din 1784-1785?

Amintirea lor a fost cinstită prin mai multe monumente, însemne memoriale, obiective istorice atât din Munții Apuseni cât și din alte localități din țară. Astfel, la Alba Iulia sînt Obeliscurile din fața porții a treia a cetății și, respectiv, de Dealul Furcilor, precum și busturile Horea, Cloșca și Crișan (autor I. Vlasiu) în Muzeul Unirii. La Cluj-Napoca, triptichul Horea, Cloșca și Crișan, tot de I. Vlasiu (în fața hotelului „Napoca”) și bustul lui Horea, de R.

Ladea (în fața gării C.F.R.). La Deva, în curtea Muzeului de istorie, se află busturile celor trei conducători ai revoluției, datorate tot lui I. Vlasiu. La Iași, alte busturi Horea, Cloșca și Crișan, pe Aleea Grădorie Ghica Vodă, în fața Copou, și un bust Horea la Muzeul de istorie al Moldovei. La Buzeni, în casa memorială „Cezar Petrescu”, se află chipurile celor trei fruntași ai revoluției, sculptate de Oscar Han. Alte monumente, însemne memoriale, plăci comemorative etc. se găsesc la Abrud, Alba, Baia de Criș, Blăjeni, Brad, București, Carpinis, Chiejd, Cîmpeni, Crișan, Criș, Crăcior, Cărbaciu, Gălda de Jos, Hălmașu, Horea, Mesteacănu, Olănești, Palos, Ribita, Sibiu, Tîbru, Febea, Zlatna.

DIN ȚARA ARDEALULUI

Dr. **ION HURDUBETIU**, din Cîmpulung-Muscel, ne semnalează că în biblioteca Liceului literar din Sighișoara cercetătorii Hanneliese Ambrosius și Gernot Nussbächer au descoperit într-o lucrare de doctorat în filozofie a lui Michael Gütsch din Saschitz, un text tipărit, la 1677, în limba română. Lucrarea, în limba germană, a fost publicată la Wittenberg de Laurentius Wagner, iar textul în limba română era o urare pe care acesta o adresa celui ce-și luase doctoratul. Este vorba de o poezie de opt versuri, care începe cu „Frate bun din Țara Ardealului”.

Acest text face probă, și pe această cale, a faptului că limba română era, după cum scria St. L. Roth, „limba țării”, fiind cunoscută de sași din copilărie. În lucrarea sa Das Alt und Neu-Teutsche Dacia (nr. 5/1984) — pe care corespondentul nostru mărturisese că a consultat-o din 1969 la Biblioteca Cantonală din Zürich, iar noi precizăm că se află și în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din București — Johann Tröster consemnează că „pe acești oameni [români] i-am cunoscut în patria mea și eu însumi pot vorbi graul lor”.

HOTEL „CONCORDIA”

Trec adeseori pe strada Smîrdan — ne scrie **ILIE DUMBRĂVEANU**, din București — și de fiecare dată mă opresc în dreptul imobilului cu nr. 39 unde o placă comemorativă aminteste faptul că în acea clădire, în noaptea de 23 ianuarie 1859, s-a hotărât alegerea lui Al. Cuza, ca domn al Țării Românești. As dori și alte amănunte, ne solicită corespondentul nostru bucureștean.

Într-adevăr, pe actuala stradă Smîrdan (în secolul trecut, pînă la 1878, numită Germană, denumirea de acum amintind de eroismul ostașilor români pe cîmpurile de bătălie ale războiului de independență) se mai păstrează clădirea fostului hotel „Concordia”, care evocă un episod important din lupta pentru Unire. Aici, la 23 spre 24 ianuarie 1859, s-au întrunit reprezentanții Partidului Na-

onale din Muntenia care au hotărât, în unanimitate, ca a doua zi, în Adunarea Electivă, să propună și să susțină alegerea lui Cuza ca domnitor al Țării Românești, după ce acesta fusese desemnat și ca domnitor al Moldovei (nr. 1/1984). Hotărîrea a fost ținută secretă, fiind înștiințată doar comandantul armatei, generalul Vlădoianu, și prefectul Poliției, colonelul Caragea, care au fost de acord cu propunerea făcută.

Tot aici, la hotel „Concordia”, a poposit, probabil, delegația Adunării Elective a Moldovei, formată din C. Negri, N. Catargiu, N. Mavrichi, pe drumul spre Constantinopol, unde ducea vestea alegerii lui Cuza.

INEDITE

Prof. **ANDONE CUMPĂTESCU**, din Iași, membru al Societății Numismatice Române, ne trimite fotografiile mai multor medalii aflate în colecția sa și pe care le socotea inedite, nefiind semnalate în lucrările de specialitate.

Reproducem două din acestea. Prima (a), medalia bătăuă în 1904, la împlinirea a 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. Pe aversul medaliai se află portretul domnitorului la tinerete, iar pe revers capul de bour înconjurat de opt cercuri cu simboluri heraldice.

A doua (b) este insigna Societății de binefacere a meseriașilor bărbieri (Iași, 1858).

POSTA MAGAZIN ISTORIC

CONTINUITATE

Prof. NICOLAE MAVRODIN, din com. Cărlăși, jud. Călărași, face un succint istoric al investigațiilor arheologice întreprinse în ultimile trei decenii în zona comunelor Cărlăși-Mitreni-Chirnoși-Căscioarele, din județul Călărași, în urma cărora au fost date la iveală importante măști de civilizație și cultură geto-dacice, precum și urme romane. Ele atestă, totodată, prezența și continuitatea populației autohtone în această zonă în sec. II-VIII e.n. La unele din aceste săpături arheologice și-au adus contribuția și elevii școlilor din comunele respective.

În imagine: pafă de argint, din sec. IV, descoperită la Chirnoși.

TATĂ VETERAN

FLORIAN P. CONSTANTINESCU, din Roșiori de Vede, cîștior statornic al revistei, a cărei colecție o are în întregime și participat la multe din concursurile organizate, după cum ne comunică, ne scrie: În nr. 5/1979, la p. 62, ați publicat o fotografie reproducă din revista franceză L'illustration și care reprezintă un grup de veterani din 1877 fotografiați la Constanța, în noiembrie 1928, cu ocazia festivităților semicentenarului revenerii Dobrogei la patria-mamă. Primul din rîndul al doilea, îmbrăcat în costum popular, este tatăl meu, Panait N. Constantinescu, luptător în războiul de independență, decorat cu „Virtutea militară”, cu alte ordine și decorații. În primul război mondial, tatăl meu a luptat ca voluntar.

MUZEU ȘCOLAR

GHEORGHE GHERMAN, din com. Budești, jud. Bistrița-Năsăud, ne scrie despre punctul muzelistic înființat, în toamna anului 1964, în incinta școlii din comună. În aprilie 1976, odată cu inaugurarea noului cămin cultural din localitate, muzeului i s-a afectat un spațiu corespunzător în clădirea căminului, devenind muzeu școlar. Pe lângă acest punct muzelistic, activează și cercul de istorie „Prietenii muzeului”, înființat în 1966. În anii 1973-1976, Muzeul de istorie din Bis-

trita, în colaborare cu cercul de istorie din comună, a întreprins săpături arheologice la Budești, scoțind la iveală 10 morminte de incinerare scitice, cu multe obiecte de podobă, arme și vase.

Reținem și această mărturie din scrisoarea cititorului nostru de pe meleaguri bistrițene: Sînt vechi cititor al revistei, a cărei colecție o păstrez cu sfîșnie. În activitatea mea la catedră, ca profesor de istorie, am folosit cu succes, cu rezultate excelente în educația tinerei generații, revista Magazin Istoric, apelînd atît la articolele din paginile ei, cit și la bogatul material ilustrativ.

Mulțumind corespondentului nostru pentru informațiile transmise și pentru frumoasele gânduri exprimate reînnoim, totodată, și cu acest prilej, invitația noastră către cadrele didactice care predau istoria de a ne comunica opiniile lor pe marginea revistei, de a ne relata despre modul în care Magazin Istoric este difuzat în rîndul masei de elevi, precum și alte probleme privind activitatea cîrcurilor de istorie școlare.

LA ALBA IULIA

LCRETIA MATEI, din Galați, înfirmieră, la 16 ani, în timpul războiului antihitlerist, ne scrie că printre delegații participanți la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, care prin voia lor au consfințit unirea Transilvaniei cu patria-mamă, România, s-a aflat și tatăl ei, Ioan Mîcu, reprezentant al sâtenilor din Presaca Ampolului, jud. Alba.

Tot despre un participant la istorica adunare de la Alba Iulia ne scrie și ing. NICOLAE ȘTEFĂNESCU,

din Cluj-Napoca. Este vorba de bunul său, Blaga Tămăș, primarul satului Poieni, jud. Cluj și delegat al localităților de aici.

ACIDAVA

Prof. ION CIUCĂ, de la Școala generală Piatra, din com. Piatra Olt, jud. Olt, ne trimite o succintă prezentare a castrului de la Acidava, pe care Tabula Peutingeriana îl localizează între Romula și Rusidava. Urmele castrului au fost descoperite între satele Piatra și Enoești, ambele componente ale comunei Piatra — Olt. Castrul și așezarea romană au fost întemeiate de împăratul Traian, în urma primului război dacic. El a fost ridicat pe o așezare străveche, ale cărei urme de locuire urcă în neolitic și epoca bronzului. Numele castrului este dacic, provenind de la tribul acilor.

Cercetările arheologice au scos la lumină piese de ceramică dacică, statuete, inscripții romane, sticlărie, unelte, insigne militare etc. Așezarea a fost intens locuită atît înainte de venirea romanilor cît și după aceea.

518 ÎNTREBĂRI

Interesul deosebit de care se bucură concursurile organizate de revista noastră este ilustrat și de faptul că mulți cititori au început să le studieze retrospectiv, alcătuiind interesante statistici pe marginea lor, unele publicate și de noi în numerele precedente.

Iată acum o astfel de statistică întocmită de pensionarul ROMAN MIHAESCU, din Timișoara, pentru perioada 1971-1983. În care au fost organizate 18 concursuri în cadrul cărora au fost formulate, 518 întrebări pe teme de istorie națională și universală. În afară de importante premii au fost acordate și 456 abonamente pe un an și 656 abonamente pe 6 luni la Magazin Istoric.

Au participat la aceste 18 concursuri 201 362 concurenți, dintre care 106 253 au dat răspunsuri exacte.

Printre cele mai interesante concursuri sînt considerate cele organizate în 1974 (Anul marilor bilanțuri), 1977 (Memoria Independenței și Decenale Republicii), 1979 (Treptele Unirii), 1980 (Măreția victoriei a popoarelor împotriva fașismului, Două milenii și cîinci decenii), 1981 (Glorioasă aniversare a P.C.R.), 1983 (Din cronicul Unirii).

NU UITAȚII

În curînd, un nou concurs Magazin Istoric, organizat la cererea și sugestiile cititorilor.

Întrebările vor fi formulate din numerele revistei apărute în 1975-1985. Asigurați-vă deci, din timp, colecția completă 1975-1985.

CONTENTS (Romanian History) Ștefan Ștefănescu 1965-1985: Massive Editions of the Works by Great Romanian Historians of the Past ● V. Buduru, M. Ștefan 1965-1985: Romanian History in Monuments of Art ● Șt. S. Goroel Foundation of the Romanian Lands: the History of a Historical Concept ● R. Popa Continuity and Peculiarity at the Dawn of the Romanian Middle Ages ● L. Chițescu Roman: Princely Court of Roman I (1392-1394) ● D. Giuvelea Michael the Brave: A Hitherto Unknown Painting ● C. Darie Memoires of Historian Marcu Beza (1882-1949) ● The XV-th ICHS: Jean Pariseau (Canada) ● Ion Popescu-Futuri Retracing the Footsteps of Our Ancestors (IV) ● V. Smărăndescu Historical Itinerary along the Danube (II) ● M. Reteagan 1921: The Counterfeit German-Romanian Treaty and its Diplomatic Reverberations ● In Bucharest, 50 Years ago ● I. Dumitriu-Snagov Magna Valachia in a Famous Document in Vatican's Custody

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ștefan Ștefănescu 1965-1985: édition massive des oeuvres des grands historiens roumains du passé ● V. Buduru, M. Ștefan 1965-1985: l'histoire de la Roumanie dans des monuments artistiques ● Șt. S. Goroel La fondation des Pays Roumains — l'histoire d'un concept historique ● R. Popa Continuité et spécificité à l'aube du Moyen Age roumain ● L. Chițescu Roman — la résidence du volvoide Roman I (1392-1394) ● D. Giuvelea Michel le Brave — un tableau inconnu ● C. Darie Les mémoires de l'historien Marcu Beza (1882-1949) ● Le XVe CISH: Jean Pariseau (Canada) ● Ion Popescu-Futuri Sur les traces de nos ancêtres (IV) ● V. Smărăndescu Itinéraire historique sur le Danube (II) ● M. Reteagan 1921: le faux traité roumano-allemand et son écho diplomatique ● A Bucarest, il y a 50 ans ● I. Dumitriu-Snagov Magna Valachia dans un document célèbre gardé au Vatican

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Șтефан Șтефănescу 1965-1985: массивное издание трудов выдающихся румынских историков прошлого ● В. Будару, М. Șтефан 1965-1985: история Румынии в памятниках искусства ● Ш.С. Гороев Основание румынских княжеств — история исторического понятия ● Р. Попа Преемственность и специфика в раннем румынском средневековье ● Л. Чицеску Город Роман — княжеский двор Романа Первого (1392-1394) ● Д. Джувеlea Михай Храбрый — неизвестная картина ● К. Дарие Мемуары историка Марку Беца (1882-1949) ● XV-й МКШ: Жан Паризо (Канада) ● Ион Попеску-Футури По следам предков (IV) ● В. Смарандеску По следам истории вдоль Дуная (II) ● М. Ретеган 1921: подложный немецко-румынский договор и его дипломатические отклики ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● И. Думитриу-Снагов Магна Валахия в знаменитом документе, хранящемся в Ватикане

INHALT (Rumänische Geschichte) Ștefan Ștefănescu 1965-1985: massive Verlegung der Werke der grossen rumänischen Historiker aus der Vergangenheit ● V. Buduru, M. Ștefan 1965-1985: die Geschichte Rumäniens in Kunstdenkmälern ● Șt. S. Goroel Die Gründung der rumänischen Länder — die Geschichte eines Geschichtskonzepts ● R. Popa Kontinuität und Besonderheit zu Beginn des rumänischen Mittelalters ● L. Chițescu Roman — Die Erinnerungen des Historikers Marcu Beza (1882-1949) ● Der XV. IKGW: Jean Pariseau (Kanada) ● Ion Popescu-Futuri Auf den Spuren der Vorfahren (IV) ● V. Smărăndescu Geschichtliche Rundreise auf der Donau (II) ● M. Reteagan 1921: der falsche deutsch-rumänische Vertrag und sein Widerhall in der Diplomatie ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● I. Dumitriu-Snagov Magna Valachia in einem berühmten Dokument, das sich im Vatikan befindet

SUMARIO (Historia română) Ștefan Ștefănescu 1965-1985: macisă ediție de las obras de los grandes historiadores rumanos del pasado ● V. Buduru, M. Ștefan 1965-1985: La historia de Rumania en los monumentos artísticos ● Șt. S. Goroel La fundación de los países rumanos — la historia de un concepto histórico ● R. Popa Lo continuo y lo específico en las albores del Medioevo rumano ● L. Chițescu Roman — la corte principesca de la historia Marcu Beza (1882-1949) ● El XVº CISH: Jean Pariseau (Canada) ● Ion Popescu-Futuri Por las huellas de los antepasados (IV) ● V. Smărăndescu Itinerario histórico por el Danubio (II) ● M. Reteagan 1921: El falso tratado alemán-romano y su eco diplomático ● En Bucarest, hace 50 años ● I. Dumitriu-Snagov Magna Valachia en un documento célebre que se encuentra en Vaticano

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfil.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăgel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei” — București

